

**T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**GÜMRÜK BİRLİĞİ VE TÜRK İMALAT SANAYİNİN YAPISAL DEĞİŞİMİ
(1990-2005)**

BAHAR KANTAŞLI

TEZ DANIŞMANI: PROF. DR. İBRAHİM EROL

**MANİSA
2007**

**YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ FORMU**

Tez No:

Konu:

Üniv.Kodu:

Not: Bu bölüm merkezimiz tarafından doldurulacaktır.

Tezin yazarının

Soyadı: KANTAŞLI

Adı: BAHAR

**Tezin Türkçe adı: “ GÜMRÜK BİRLİĞİ VE TÜRK İMALAT SANAYİNİN
YAPISAL DEĞİŞİMİ (1990-2005) ”**

**Tezin Yabancı adı: “ CUSTOMS UNION AND THE STRUCTURAL CHANGES
OF THE TURKISH PRODUCTION INDUSTRY (1990-2005) ”**

Tezin yapıldığı

Üniversite: CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ

Enstitü: SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Yılı: 2007

Tezin Türü: Yüksek Lisans

Dili: TÜRKÇE

Sayfa sayısı: 142

Referans sayısı:

Tez Danışmanlarının

Ünvanı: Prof. Dr.

Adı: İBRAHİM

Soyadı: EROL

Ünvanı: Prof. Dr.

Adı: HÜSEYİN

Soyadı: KARAKAYALI

Ünvanı: Yrd. Doç. Dr.

Adı: TUNCER

Soyadı: ÖZDİL

Türkçe anahtar kelimeler:

İngilizce anahtar kelimeler:

1-Gümrük Birliği-Avrupa Birliği

1-Customs Union-European Union

2-Entegrasyon

2-Integration

3-İmalat Sanayi

3-Production Industry

4-İhracat-İthalat

4-Export-Import

5-Elektronik Sanayi

5-Electronics Industry

Tarih: 31/01/2007

İmza :

ÖZET

Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki ilişkiler oldukça uzun bir geçmişe dayanır. 31 Temmuz 1959'da Avrupa Ekonomik Topluluğu'na başvuran Türkiye, dört yıl boyunca süren gelişmeler doğrultusunda 12 Eylül 1963 yılında Gümrük Birliği'ne tam üyeliği sağlayacak olan Ortaklık Anlaşması'nı (Ankara Anlaşması) imzalamıştır. Türkiye ile Avrupa Birliği arasında Ankara Anlaşması ile başlayan ortaklık ilişkisi, 23 Kasım 1970'de Brüksel'de imzalanan ve 1 Ocak 1973' de yürürlüğe giren Katma Protokol ile devam etmiş ve 1 Ocak 1996 yılında da gümrük birliğinin oluşturulması ile ileri bir noktaya gelmiştir. Bu süre içerisinde Türkiye tam üyeliğe doğru önemli adımlar atmış ve Aralık 1999 tarihli Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin adaylığı tescil edilmiştir.

1980'lerden bugüne kadar ihracata dönük sanayileşme stratejisi çerçevesinde dış ticarete liberal politikaları benimseyen Türkiye, Gümrük Birliği ile dünya ekonomisi ve ticaretinde bütünleşmesini gerçekleştirmiştir. Türkiye-AB Ortaklık Konseyi Kararı'yla Türkiye'de ticaret ve rekabet politikalarında önemli mevzuat değişiklikleri yapılmış, gümrük duvarlarından arınan piyasaya düzen getirilmesi yanında bürokrasi ve özel sektör arasındaki işbirliğine de disiplin kazandırılmıştır. Türkiye, Gümrük Birliği ile AB ülkelerine yaptığı ihracatın yanı sıra Serbest Ticaret Anlaşmaları kapsamında ülke pazarlarında eşit rekabet koşulları elde etmiştir. Ancak ihracat artışının yanı sıra ithalatın da artması, AB ülkelerinden gelen rakip malların sayılarının artmasına neden olmuş, bu durum da piyasada firmaların büyümelerine engel olmakla birlikte iç pazar paylarının azalmasına yol açmıştır. Gümrük Birliği sonrasında Türkiye'nin AB'den olan ithalatı, makroekonomik gelişmelere bağlı olarak dalgalı bir seyir izlese de, Türkiye'nin AB'ne yaptığı ihracattaki artış oranından daha fazla olmuştur. Avrupa Birliği'nin Türkiye'den yaptığı sanayi ürünleri ithalatında, Gümrük Birliği'nin başlamasından önce de sıfır gümrük vergisi uygulaması, Türkiye ihracatının Gümrük Birliği sonrasında beklenen sıçramayı gösterememesinin nedenlerinden biridir. Diğer nedenler ise o dönemde uluslararası piyasalarda yaşanan mali krizler ve Uzakdoğu ülkelerinin bu sektörlerde rekabet gücü kazanmalarındır.

Son yıllarda Türkiye, uluslararası piyasalarda, elektronik sanayinin gerçekleştirdiği gelişme ile küresel rekabet gücü elde etmiş, kendi teknoloji ve tasarımlarını geliştirecek güce sahip olmuştur. Elektronik sanayi, katma değeri yüksek, ileri teknolojilerle çalışan ve dünya genelinde pazar payını sürekli arttıran bir sektör olarak yeni iş kolları ortaya çıkarma konusunda en önde gelen sanayi kollarından biri haline gelmiştir. Her ne kadar Türk Elektronik Sanayiinin payı, dünya ölçeklerinde ve Türkiye ekonomisinde istenilen boyutlarda değilse de, elektronik sanayi sektörünün dinamizmi geleceğe yönelik beklentilerin olumlu yönde gelişmesini sağlamıştır.

SUMMARY

The relationship between Turkey and European Union has a long history. After applying to the European Economic Union in July, 31 1959 Turkey signed the Partnership Agreement (Ankara Treaty) after a debate period of four years and became a full member of Customs Union in September, 12 1963. This partnership between Turkey and the European Union that began with the signing of Ankara Treaty continued with the Additional Protocol signed on November, 23 1970 in Brussels and that became effective from January, 1 1973 onwards and further developed in January, 1 1996 with the establishment of Customs Union with all the involved parties. During this period important steps were taken towards full membership and Turkey's candidacy was approved.

From 1980s until today Turkey adopted liberal policies in exports along the framework of export based industrialization strategy and with the Customs Union succeeded in joining world economy and trade. With Turkey-EU Partnership Committee Agreement important regulation changes were made in Turkey for trade and competition policies; discipline in the relationship between bureaucracy and private sector along with a stability for the market stripped of custom barriers was established. As a result of Customs Union Turkey not only started making exports to EU countries but also gained equal competition conditions in the market with Free Trade Agreements. But since along with the increase of exports there was also an increase in imports, the number of rival goods coming in from EU countries increased and this not only impeded the growth of companies in the market but also caused a decrease in the internal market shares. Even though the imports made by Turkey from EU countries showed fluctuations due to macroeconomic developments, it exceeded the ratio of Turkey's export to EU countries. One of the reasons for Turkey's exports not succeeding in making the expected leap after Customs Union is that EU had no customs tax for industrial goods imports made from Turkey prior to Customs Union as well. The other reasons are the financial crises in international markets and the competitive power obtained by Far Eastern countries in these sectors.

During the last couple of years Turkey gained a global competition power with the advancement of electronics industry and is now able to develop its own technology and designs. Since electronics sector has a high added value, involves high technologies and always expands its market share, it has become one of the leading sectors in creating new job branches. Even though the share of Turkish Electronics Industry is not up to par with world standards and is not at its desired position in Turkish economy the dynamism of the electronics industry ensured the positive fulfillment of future expectations.

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “ Gümrük Birliği ve Türk İmalat Sanayinin Yapısal Değişimi (1990-2005) ” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih
31/01/2007
Bahar KANTAŞLI

ÖNSÖZ

Son yıllarda başta Avrupa olmak üzere dünya genelinde bölgesel ekonomik entegrasyon hareketleri yaygınlık kazanmıştır. Dünyanın hemen her bölgesinde yeni ekonomik entegrasyon hareketlerine rastlanmakla birlikte, bu hareketlerin ülkeler üzerindeki etkileri çeşitli şekillerde ortaya çıkmaktadır. Entegrasyon hareketlerinden biri olan Gümrük Birliği, Türk ticaret ve rekabet mevzuatı ile politikalarında çeşitli değişikliklere yol açmış, Türk ekonomisi için yeni fırsatlar ortaya çıkarken, çaba gerektiren unsurlar da doğmuştur. Bu nedenle Gümrük Birliği'nin kabul edilmesinden sonraki süreçte Türkiye ekonomisinin statik ve dinamik etkiler tarafından etkilenmesi kaçınılmaz olmuştur.

Bu tezin amacı, Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne girdikten sonra imalat sanayinin yapısında meydana gelen değişimleri açıklamak, Gümrük Birliği'nin ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkilerinin Türkiye'de ortaya çıkıp çıkmadığını göstermek ve sürekli bir değişim ve gelişim süreci içinde olan Elektronik Sanayinin, Gümrük Birliği öncesi ve sonrasındaki ihracat ve ithalat yapısını incelemektir.

Bu tezin hazırlanması sırasında anlayışını ve yardımlarını esirgemeyen tez danışmanım Sn. Prof. Dr. İbrahim Erol'a, Sn. Hocam Prof. Dr. Hüseyin Karakayalı' ya, Sn. Hocam Yrd. Doç. Dr. Tuncer Özdil'e , çalışma arkadaşlarıma ve bana her zaman destek olan aileme teşekkürlerimi sunarım.

Bahar KANTAŞLI

Manisa-Ocak 2007

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
SUMMARY	III
ÖNSÖZ	V
İÇİNDEKİLER	VI
TABLolar LİSTESİ	X
ŞEKİLLER LİSTESİ	XII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜMRÜK BİRLİĞİ VE GÜMRÜK BİRLİĞİ'NİN TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ.....

1.1 Gümrük Birliği.....	3
1.1.1 Türkiye Avrupa Topluğu İlişkileri.....	5
1.1.1.1 Avrupa Topluluklarının Tarihsel Gelişimi.....	5
1.1.1.2 Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğu'na Başvurusu.....	6
1.1.1.2.1 Hazırlık Dönemi.....	7
1.1.1.2.2 Geçiş Dönemi.....	8
1.1.1.2.3 Son Dönem.....	8
1.1.1.3 Katma Protokolün Yürürlüğe Girmesi.....	9
1.1.1.4 Türkiye'nin Tam Üyelik Başvurusu.....	10
1.1.1.5 Türkiye ile AB Arasında Gümrük Birliği'nin Kurulması, Gündem 2000 ve Lüksemburg Zirvesi.....	13
1.1.1.6 Türkiye ile Avrupa Birliği İlişkilerinde 1999 Helsinki Zirvesi ve Sonrası.....	15
1.1.2 Gümrük Birliği'nin Kapsamı.....	17
1.2 Ekonomik Entegrasyon Teorileri.....	19
1.2.1 Viner Teorisi.....	21

1.2.2 “İkinci En İyi” Teorisi.....	22
1.2.3 Kutuplaşma Teorisi.....	23
1.3 Gümrük Birliği’nin Ekonomik Etkileri.....	24
1.3.1 Gümrük Birliği’nin Statik Etkileri.....	24
1.3.1.1 Gümrük Birliği’nin Ticaret Yaratıcı Etkisi.....	25
1.3.1.2 Gümrük Birliği’nin Ticaret Saptırıcı Etkisi.....	26
1.3.2 Gümrük Birliği’nin Dinamik Etkileri.....	27
1.3.2.1 Rekabet Artışı Etkisi.....	27
1.3.2.2 Ölçek Ekonomileri Etkisi.....	30
1.3.2.3 Dışsal Ekonomiler Etkisi.....	31
1.3.2.4 Teknolojik İlerleme Etkisi.....	31
1.3.2.5 Yatırımları Özendirme ve Sermaye Etkisi.....	32

İKİNCİ BÖLÜM

GÜMRÜK BİRLİĞİ VE DIŞ TİCARETİN TÜRK İMALAT SANAYİİNE ETKİLERİ

2.1 Türk İmalat Sanayiinin Yapısı.....	35
2.1.1 Türk İmalat Sanayiinde Teknolojik Yapı ve Yenilikçilik.....	38
2.1.2 Türk İmalat Sanayiinin Yabancı Sermaye Yapısı.....	41
2.1.3 Türk İmalat Sanayiinde Kamu ve Özel Sektörün Yeri ve Önemi.....	43
2.1.4 Türk İmalat Sanayiinde İşyeri Büyüklüğü.....	46
2.2 Türkiye’nin Dış Ticaretinde Meydana Gelen Yapısal Değişmeler.....	47
2.2.1 İhracatın Gelişimi.....	47
2.2.2 İmalat Sanayiinde İhracatın Gelişimi.....	50
2.2.3 İthalatın Gelişimi.....	54
2.2.4 İmalat Sanayiinde İthalatın Gelişimi.....	58
2.3 Türkiye’nin AB Ülkeleri İle Dış Ticareti ve Gümrük Birliği’nin Statik Etkiler Açısından Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri.....	61
2.3.1 Türkiye’nin AB Ülkeleri İle Dış Ticareti ve İmalat Sanayiine Etkileri	61

2.3.2 Gümrük Birliği'nin Statik Etkiler Açısından Türkiye Ekonomisi	
Üzerindeki Etkileri.....	65
2.3.2.1 Ticaret Yaratıcı Etki.....	66
2.3.2.2 Ticaret Saptırıcı Etki.....	68

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK ELEKTRONİK SANAYİİ

3.1 Elektronik Sanayi.....	73
3.1.1 Elektronik Sanayinin Genel Görünümü ve Türkiye'deki	
Yeri ve Önemi.....	73
3.1.2 Elektronik Sanayi Alt Sektörleri.....	79
3.1.2.1 Tüketim Cihazları Alt Sektörü.....	79
3.1.2.2 Telekomünikasyon Cihazları Alt Sektörü.....	84
3.1.2.3 Bilgisayar Cihazları Alt Sektörü.....	88
3.1.2.4 Bileşenler Alt Sektörü.....	91
3.1.2.5 Askeri Elektronik Cihazlar Alt Sektörü.....	94
3.1.2.6 Profesyonel ve Endüstriyel Cihazlar Alt Sektörü.....	95
3.2 1989-2005 Dönemi Elektronik Sanayi İhracatı ve GSMH' nin Elektronik Sanayi	
Üretimi Üzerindeki Etkilerinin Ekonometrik Analizi ve Reel Döviz Kurlarının	
Elektronik Sanayi İhracatına Olan Etkilerinin İncelenmesi.....	100
3.2.1 1989-2005 Dönemi Elektronik Sanayi İhracatı ve GSMH' nin Elektronik	
Sanayi Üretimi Üzerindeki Etkilerinin Ekonometrik Analizi.....	100
3.2.1.1 Modelin Kurulması ve Katsayıların Yorumu.....	107
3.2.1.2 Belirlilik ve Korelasyon Katsayılarının Yorumu.....	107
3.2.1.3 Modelin Bir Bütün Olarak Test Edilmesi (Varyans Analizi).....	108
3.2.1.4 Değişkenlerin Tek Tek Test Edilmesi.....	108
3.2.1.5 Ortalama Elastikiyetlerin Hesaplanması ve Yorumu.....	109
3.2.1.6 Modele İlişkin Sonuçların Bir Arada Değerlendirilmesi.....	110

3.2.2 Reel Döviz Kurlarının Elektronik Sanayi İhracatı Üzerindeki Etkisi.....	111
3.2.2.1 Modelin Kurulması ve Katsayıların Yorumu.....	113
3.2.2.2 Belirlilik ve Korelasyon Katsayılarının Yorumu.....	113
3.2.2.3 Modelin Bir Bütün Olarak Test Edilmesi (Varyans Analizi).....	114
3.2.2.4 Bağımsız Değişkenin t Testi.....	114
3.2.2.5 Ortalama Elastikiyetin Hesaplanması ve Yorumu.....	114
3.2.2.6 Reel Döviz Kurlarının Elektronik Sanayi İhracatı Üzerindeki Etkilerini Açıklamaya Yönelik Olarak Oluşturulan Modelin Değerlendirilmesi.....	115
SONUÇ.....	116
EKONOMETRİK ANALİZ EKLERİ	
EK 1. Elektronik Sanayi Üretimi ve İhracatı ile GSMH Regresyon Analizi	
Özet Çıktısı.....	122
EK 2. Reel Döviz Kuru ve Elektronik Sanayi İhracatı Regresyon Analizi	
Özet Çıktısı.....	123
KAYNAKÇA.....	124

TABLolar LİSTESİ

Tablo:1- Türkiye'nin Sanayi Dalları İtibariyle Rekabet Gücü.....	29
Tablo:2- Doğrudan Yabancı Sermaye Girişlerinin Ülkelere Göre Dağılımı.....	33
Tablo:3- İmalat Sanayiinde Önemli Sektörler İtibariyle Üretim Değişimleri.....	37
Tablo:4- İktisadi faaliyet koluna göre teknolojik yenilik yapan işyerlerinin oranı ve yenilik faaliyetlerinde işbirliği yaptığı ülkeler.....	40
Tablo:5- Uluslararası Sermayeli Firmaların Sayılarının Sektörlere Göre Dağılımı.....	42
Tablo:6- Sektörler İtibariyle Sabit Sermaye Yatırımları.....	44
Tablo:7- Toplam İşletmelerin Büyüklük Grubuna Göre Dağılımı.....	47
Tablo:8- Ana Sektörlere Göre İhracat.....	49
Tablo:9- İhracatın Mal Gruplarına Göre Dağılımı.....	51
Tablo:10- İktisadi Faaliyet koluna göre imalat sanayi ürünleri ihracatı.....	53
Tablo:11- Ana Sektörlere Göre İthalat.....	57
Tablo:12- İthalatın Mal Gruplarına Göre Dağılımı.....	59
Tablo:13- İktisadi Faaliyet Koluna Göre İmalat Sanayi Ürünleri İthalatı.....	60
Tablo:14- Türkiye'nin AB Ülkeleri ile İhracatının Mal Gruplarına Göre Dağılımı.....	62
Tablo:15- Türkiye'nin AB Ülkeleri ile İthalatının Mal Gruplarına Göre Dağılımı.....	64
Tablo:16- Türkiye-AB Dış Ticareti.....	65
Tablo:17- Türkiye'nin Dış Ticareti ve AB'nin Payı.....	67
Tablo:18- Türkiye'nin Dış Ticaretinin Ülke Gruplarına Göre Dağılımı.....	70
Tablo:19- Türk Elektronik Sanayinin İhracat ve İthalatı.....	76
Tablo:20- Elektronik Sanayinin Alt Sektörlere Göre Üretimi.....	76
Tablo:21- 2005 Yılı Elektronik Sanayii Toplam İhracat ve İthalatının Ülkelere Göre Dağılımı.....	78
Tablo:22- Tüketim Cihazları Alt Sektörü İhracatı.....	80
Tablo:23- Renkli Televizyon İhracatında İlk 10 Ülke.....	81
Tablo:24- Tüketim Cihazları Alt Sektörü İthalatı.....	82
Tablo:25- 2005 Yılı Tüketim Cihazları İhracat ve İthalatının Ülkelere Dağılımı.....	83

Tablo:26- Telekomünikasyon Cihazları Alt Sektörü İhracatı.....	85
Tablo:27- Telekomünikasyon Cihazları Alt Sektörü İthalatı.....	86
Tablo:28- 2005 Yılı Telekomünikasyon Cihazları İhracat ve İthalatının Ülkelere Göre Dağılımı.....	87
Tablo:29- Bilgisayar Cihazları Alt Sektörü İhracat ve İthalatının Yıllara Göre Dağılımı.....	88
Tablo:30- Yıllar İtibariyle Türkiye Bilgi Teknolojileri Pazarı.....	89
Tablo:31- 2005 Yılı Bilgisayar Cihazları İhracat ve İthalatın Ülkelere Göre Dağılımı.....	90
Tablo:32- Bileşenler Alt Sektörü İhracatının Yıllara Göre Dağılımı.....	91
Tablo:33- Bileşenler Alt Sektörü İthalatının Yıllara Göre Dağılımı.....	92
Tablo:34- 2005 Yılı Bileşenler Alt Sektörü İhracat ve İthalatının Ülkelere Göre Dağılımı.....	93
Tablo:35- Askeri Elektronik Cihazlar Alt Sektörü Üretim Değeri ve İhracatının Yıllara Göre Dağılımı.....	95
Tablo:36- Diğer Profesyonel ve Endüstriyel Cihazlar Alt Sektöründe İhracatın Yıllara Göre Dağılımı.....	96
Tablo:37- Diğer Profesyonel ve Endüstriyel Cihazlar Alt Sektöründe İthalatın Yıllara Göre Dağılımı.....	97
Tablo:38- 2005 Yılı Diğer Profesyonel ve Endüstriyel Cihazlar Alt Sektörü İhracat ve İthalatının Ülkelere Göre Dağılımı.....	98
Tablo:39- Elektronik Sanayi Üretimi ve İhracatı ile GSMH' nin Yıllara Göre Dağılımı.....	103
Tablo:40- Elektronik Sanayi İhracatı ile Reel Efektif Döviz Kurunun Yıllara Göre Dağılımı.....	112

ŞEKİLLER LİSTESİ

Grafik 1- Elektronik Sanayi Üretiminin Yıllar İtibariyle Değişimi.....	104
Grafik 2- Elektronik Sanayi İhracatının Yıllar İtibariyle Değişimi.....	105
Grafik 3- Türkiye GSMH' sının Yıllara Göre Değişimi.....	106
Grafik 4- Reel Döviz Kurunun Yıllar İtibariyle Değişimi.....	112

GİRİŞ

Son yirmi yılda başta Avrupa olmak üzere dünya genelinde, bölgesel ekonomik entegrasyon hareketleri oldukça yaygınlık kazanmıştır. Günümüzde dünyanın hemen her bölgesinde yeni ekonomik entegrasyon hareketlerine rastlanmaktadır. Tarihte en çok görülen ekonomik entegrasyon hareketlerinden biri Gümrük Birliği'dir. Gümrük Birliği Anlaşması ile entegrasyona katılan ülkeler arasındaki mal akımlarının kısıtlanmasına neden olan ithalat ve ihracat üzerindeki gümrük vergileri, fon, harç vb. diğer tüm vergiler kaldırılmakta, üçüncü ülkelere uygulanan gümrük vergileri eşitlenmekte, ortak gümrük tarifesi ve dış ticaret rejimi uygulama zorunluluğu nedeniyle de üye ülkelerin bağımsız bir dış ticaret politikası izleme olanakları sınırlandırılmaktadır.

Bu çalışmada birinci bölümde Gümrük Birliği'nin tarihçesi ve Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne girişi, ikinci bölümde Türk İmalat Sanayinin yapısı ve Gümrük Birliği sonrasında meydana gelen değişimler ile Gümrük Birliği'nin Türk Dış Ticaretine olan etkileri ele alınmış, üçüncü bölümde de Elektronik Sanayinin yapısı, Gümrük Birliği'nin Elektronik Sanayiine olan etkileri ve elektronik sanayii ihracatına yönelik hipotezler incelenmiştir.

Türkiye, Avrupa Ekonomik Topluluğu ile 12 Eylül 1963 tarihinde kendisini gümrük birliğine götürecekt ve tam üyeliği sağlayacak olan Ortaklık Anlaşması'nı (Ankara Anlaşması) imzalamıştır. O dönemde Türk ekonomisinin Topluluğa girişine henüz hazır olmaması nedeniyle Ankara Anlaşması Türkiye için aşamalı bir üyelik öngörmüştür. Ancak Avrupa Topluluğu'nun Türkiye'ye vermiş olduğu tavizler bir süre sonra yıpranınca, Türkiye 14 Nisan 1987 tarihinde Ankara Anlaşması'nda öngörülen süreleri tamamlamadan Avrupa Topluluğu'na tam üyelik başvurusunda bulunmuştur.

Gümrük Birliği'nin işleyişine yönelik ilkeler, Türkiye-AB Ortaklık Konseyi'nin 6 Mart 1995 tarihli toplantısında belirlenmiş ve böylece 22 yıllık geçiş dönemi 1 Ocak 1996 tarihinde son bulmuştur.

Gümrük Birliği'nin uygulandığı ilk yıllarda Türk Dış Ticaretinin yapısında önemli değişiklikler olmuş, dış ticaret içerisinde AB'nin payı artmış, ihracat ve ithalat miktarları yükselmiştir. Ancak Türkiye ekonomisinin Avrupa Birliği ekonomisine göre rekabet gücünün düşük olması, ithalatın ihracattan daha hızlı artmasına neden olmuştur.

Türk İmalat Sanayiinde yapısal dönüşüm 1960-1970 yılları arasında yoğunluk kazanmıştır. Özellikle 24 Ocak 1980 Kararları sonrasında sanayi ürünleri ihracatında artış yaşanmış ve GSMH içinde sanayi sektörü payı giderek büyümüştür. İmalat sanayi ihracatının yapısında meydana gelen değişimler sonucunda gıda, içki, tütün, dokuma ürünleri gibi doğal kaynaklara dayalı ürünleri dünya ticareti içindeki önemi azalmaya başlarken, bilimsel aygıtlar, büro ve haberleşme aygıtları, ilaç, uçak, makine gibi ileri teknoloji ürünlerinin sağladığı gelirler, dünya ihracatının bu yönde yoğunlaşmasına yol açmıştır.

Türkiye'nin AB ile olan dış ticareti sektörel bazda incelendiğinde, AB'ne olan ihracatın %86'sını AB'den olan ithalatında %96'sını sanayi ürünlerinin oluşturduğu görülmektedir. Gümrük Birliği sonrası AB ile olan ticaretinde tekstil ve tarım ürünlerinin ağırlığı oransal olarak azalırken, beyaz eşya, mobilya, otomotiv sektörü ve demir-çelik ürünlerinin payında önemli artışlar kaydedilmiştir.

1960'lı yıllardan beri sürekli bir değişim ve gelişim süreci içinde olan Türk Elektronik Sanayi 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren büyük bir hızla gelişerek tüm faaliyetleri etkileyen temel bir sektör haline gelmiştir. Özellikle tüketim cihazları alt sektörü içerisinde renkli televizyon, elektronik sanayiinde üretim ve ihracat alanında lokomotif konumunu sürdürmeye devam etmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜMRÜK BİRLİĞİ VE GÜMRÜK BİRLİĞİ'NİN TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

1.1 Gümrük Birliği

II. Dünya Savaşı'ndan sonra, 1948 yılında Tarife ve Ticaret Genel Anlaşması'nın (GATT) kabulü ve daha sonra bunun Dünya Ticaret Örgütü'ne (WTO) dönüşerek kurumsallaşması ile “ekonomik bütünleşme” ya da “ekonomik entegrasyon” kavramı gündeme gelmiştir. Böylelikle bölgesel ekonomik entegrasyon hareketleri, özellikle son yirmi yılda başta Avrupa olmak üzere tüm dünya geneline yayılmıştır.

Ülkelerin ekonomik entegrasyon oluşturabilmeleri; aralarındaki ticari engellerin ortadan kalkmasına, üretim faktörlerinin serbest dolaşımının sağlanmasına ve ekonomi politikalarının uyumlu hale getirilmesine bağlıdır. Kısacası ekonomik entegrasyonlar, siyasal bakımdan bağımsız olan ülkeleri ekonomik yönden birbirlerine daha bağımlı hale getirir.

Ekonomik entegrasyona katılan ülkeler üretim kapasitelerini, kaynak verimliliklerini arttırmayı amaçlayarak toplumsal refah seviyelerini en üst düzeye çıkarmak isterler. Ülkelerin entegrasyona katılma nedenlerinden biri; özellikle sanayileşmiş ülkelerin hızlı üretim artışlarına karşın iç piyasalarının yetersiz kalmasıdır. Geniş bir piyasa kaynak verimliliğini yükseltmek, teknolojik gelişmeyi hızlandırmak, içsel ve dışsal ölçek ekonomileri sağlamak ve uluslararası pazarlarda rekabeti arttırmak gibi üstünlüklere sahip olduğundan, ülkeler birlik oluşturma yoluna giderler.

Günümüzde ekonomik entegrasyon hareketleri içinde en sık rastlanılardan biri Gümrük Birliği'dir. Birbirlerinden gümrük almama esasına dayanan Gümrük Birliği, iki ya da daha fazla sayıdaki ülkenin, birbirleri ile olan ticaretlerinde gümrük vergileri, kotalar, ithal ve ihraç yasaları gibi her türlü engel veya kısıtlamaların kaldırılarak birlik

dışı ülkelere karşı ticarete ortak gümrük tarifesi (OGT) ve ticaret rejimini uygulamasıdır. Gümrük Birliği Anlaşması ile bütünleşmeye katılan ülkeler arasındaki mal akımlarının kısıtlanmasına neden olan ithalat ve ihracat üzerindeki gümrük vergileri, fon, harç vb. diğer tüm vergiler kaldırılmakta, üçüncü ülkelere uygulanan gümrük vergileri eşitlenmekte, OGT ve dış ticaret rejimi uygulama zorunluluğu nedeniyle de üye ülkelerin bağımsız bir dış ticaret politikası izleme olanakları sınırlandırılmaktadır. Bu nedenle serbest ticaret bölgelerine göre gümrük birlikleri daha ileri bir ekonomik entegrasyon düzeyini temsil eder.

Birçok bağımsız Alman Devleti'nin 1834 yılında kurduğu Zolverein ve 1957 yılında kurulan AET, gümrük birliklerine tarihi birer örnek olarak verilebilir. AB'de herşeyden önce bir gümrük birliği olduğundan, AB'deki gelişmeler, GB' nin diğer bütünleşme biçimlerini kapsayacak şekilde genişletilmesine neden olmuştur.¹

Ekonomik entegrasyon hareketleri, genellikle yakın ilişki içinde bulunan ülkeler arasında kurulur. Bu nedenle iki ülke arasındaki coğrafi yakınlık son derece önemli bir etkidir. Coğrafi açıdan yakın ülkeler arasında taşıma giderleri çok fazla bir sorun oluşturmaz. Ancak uzak ülkelerin aralarında gümrük birliği kurmaları bakımından, taşıma giderleri önemli bir maliyet sorunu doğuracaktır.

Ülkeler arasında birlik oluşturma sadece coğrafi açıdan yakınlığa bağlı değildir. Bunun yanında siyasal, askeri ve ekonomik gelişmişlik gibi konularda da benzer durumda olmak gerekir. Örneğin AB, EFTA, Mercosur gibi birlikler , yakın ekonomik işbirliğinin olduğu ve benzer ekonomik gelişme düzeyindeki ülkeler arasında oluşmuştur. Ayrıca yakın tarih, sosyal bağlar ve dil, din gibi ortak kültürel değerler de birlik oluşturmada önemli faktörlerdir.

¹ Süleyman Uyar, Ekonomik Bütünleşmeler ve Gümrük Birliği Teorisi, <http://www.econturk.org/dtp13.htm> (Şubat 2006).

1.1.1 Türkiye-Avrupa Topluluğu İlişkileri

1.1.1.1 Avrupa Topluluklarının Tarihsel Gelişimi

İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen yıllar Avrupa Topluluğu oluşturma fikrinin başlangıç noktası olarak kabul edilebilir. Bu yıllarda yaşanan yıkım nedeniyle Avrupa'da yeni bir ekonomik ve politik model arayışı içine giren ülkeler, İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı olumsuz tabloyu tekrar yaşamamak için işbirliği yapma yoluna gitmişlerdir. Güçsüz Batı Avrupa Ekonomileri, ekonomik potansiyellerini bir araya getirmenin Pazar genişlemesine yol açarak sermaye artışının yükseleceğine ve teknolojinin hızla gelişmesini sağlayacağını düşünmüşlerdir. Bu gelişmeler doğrultusunda Batı Almanya, Hollanda, Fransa, İtalya, Lüksemburg ve Belçika 1951 yılında Paris Anlaşması'nı imzalayarak Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu kurmuştur. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun kurulmasına yönelik ilk girişim 9 Mayıs 1950 tarihinde Fransız Dışişleri Bakanı Robert Schuman'dan gelmiştir. Bu girişim doğrultusunda savaş ve sanayinin ana maddeleri olan kömür ve çeliğin uluslararası bir organ sorumluluğu ile kullanılması ve yönetilmesi öngörülmüştür. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun amacı, başta Almanya ve Fransa olmak üzere üye ülkelerin kömür ve çelik kaynaklarını ortak bir pazar içinde bir araya getirerek Avrupa Ekonomik Birliği'ni sağlamaktır. Altı Avrupa ülkesi daha ileri bir birlik oluşturma konusunda çalışmalar yapmak üzere 25 Mart 1957 yılında Roma Antlaşması'nı imzalayarak Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nu (EURATOM) kurmuşlardır. Avrupa Birliği'nin temelini teşkil eden Roma Antlaşması'na göre üyeler arasındaki gümrük tarifeleri, kotalar ve diğer ticari engeller zamanla ortadan kaldırılarak serbest ticaret bölgesi oluşturulacak, grup dışı ülkelere yapılacak ithalatta standart gümrük tarifelerinin uygulanacağı gümrük birliği kurulacak, üretim faktörlerinin serbest dolaşımını engelleyici sınırlamalar kaldırılacak, sermayenin az gelişmiş bölgelerden gelişmiş bölgelere yönlendirilmesi için yatırım fonu oluşturulacak ve ortak tarım politikaları geliştirilecektir.²

² Hüseyin Çeken, Bölgesel Ekonomik Bütünleşme Sürecinde Avrupa Birliği ve Avrupa Birliği'nin Dünya Dış Ticaret ve Sermaye Hareketlerindeki Yeri ve Önemi, Ocak 2004, http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/ocak%202004/bolgesel_ekonomik.htm (Mayıs 2006).

Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun nihai hedefi Avrupa'nın siyasal bütünlüğe ulaşmasıdır. Bu hedefe varmak ve ekonomik dengeyi sağlamak amacıyla üye ülkeler arasında emeğin, sermayenin, malların ve hizmetlerin serbestçe dolaştığı ortak bir Pazar ve gümrük birliği kurulması öngörülmüştür. Roma Antlaşması'nın 2nci maddesinde AET'nin hedefi "Topluluğun görevi, ortak pazarın kurulması ve üye ülkelerin ekonomik politikalarının giderek yaklaştırılması suretiyle, topluluğun bütünü içinde ekonomik etkinliklerin uyumlu olarak gelişmesini, sürekli ve dengeli bir yayılmayı, artan bir istikrarı, yaşam düzeyinin hızla yükseltilmesini ve birleştirdiği devletler arasında sıkı ilişkileri gerçekleştirmektir" şeklinde özetlenmiştir.³

Paris Anlaşmasını imzalayarak Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu kuran ülkeler arasında başlatılan bütünleşme çabalarını daha çeşitli alanlara yaygınlaştırma girişimleri içinde olan ve Avrupa genelinde önce siyasi alanda bir bütünleşme yoluna giden altı ülke, 1952 yılında Avrupa Savunma Topluluğu ve 1953 yılında Avrupa Siyasal Topluluğu olarak somutlaşan dış politika ve savunma politikası alanlarındaki bütünleşme girişimlerinin başarısızlıkla sonuçlanması nedeniyle, ekonomik entegrasyon gerçekleştirilmeksizin siyasi entegrasyona ulaşamayacağını anlamış ve bu doğrultuda ekonomik entegrasyon çabalarını yoğunlaştırmışlardır. Bu nedenle kurulan Avrupa Ekonomik Toplulukları'ndan biri olan EURATOM; üye ülkelerin, atom enerjisini barışçıl amaçlarla kullanmaya yönelik olarak nükleer endüstri kurmalarını amaçlamaktaydı. Antlaşmanın birinci maddesinde EURATOM'un temel hedefi olarak nükleer endüstrinin süratle kurulması ve gelişmesi için gerekli şartların yerine getirilmesi böylelikle üye ülkelerin hayat seviyelerinin yükseltilmesi ve diğer ülkelerle ilişkilerinin geliştirilmesi yer almaktadır.

1.1.1.2 Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğu'na Başvurusu

1951 yılında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun, 1957 yılında da Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Atom Enerjisi Topluluğu'nun kurulmasından sonra tercihini Batı Bloğu içinde yer almaktan yana kullanan Türkiye 31 Temmuz 1959'da Avrupa

³ Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, Avrupa Topluluklarının Tarihsel Gelişimi, <http://www.dtm.gov.tr/ab/AB%20Sayfasi/tarhsel.htm> (Mayıs 2006).

Ekonomik Topluluğu'na başvurmuştur.⁴ Türkiye'nin bu talebi ile birlikte taraflar arasında 4 yıl boyunca süren gelişmeler doğrultusunda, 12 Eylül 1963 yılında, Türkiye ile AET'yi Gümrük Birliği'ne götürecektir ve tam üyeliği sağlayacak olan Ortaklık Anlaşması'nı (Ankara Anlaşması) imzalanmıştır. Ankara Anlaşması'nda; iki taraf arasında daha sıkı bağlar kurularak Türkiye'deki yaşam koşullarının hızlı bir ekonomi ilerleyişi ve Toplulukla uyumlu hale getirilmesi; böylelikle Türkiye ekonomisi ile Topluluk ekonomisi arasındaki farkın azaltılması, ekonomik yardımlar ile birlikte Türk halkının yaşam seviyelerinin yükseltilmesi amaçlanmıştır.

O dönemde Türk ekonomisinin Topluluğa giriş henüz hazır olmaması nedeniyle Ankara Anlaşması Türkiye için aşamalı bir üyelik öngörmüştür.

1.1.1.2.1 Hazırlık Dönemi

Hazırlık Dönemi, Ankara Anlaşması'nın 1 Aralık 1964'de yürürlüğe girmesiyle başlayan ve 1 Ocak 1973 tarihine kadar devam eden süreci kapsamaktadır. Bu dönemde Topluluk üstleneceği tek taraflı yükümlülüklerle Türk ekonomisini güçlendirmeyi ve Gümrük Birliği'ne geçişe hazır duruma getirmeyi taahhüt etmiştir. Prensip olarak 5 yıl sürmesi gerekirken 9 yıla kadar uzayan bu dönemin en önemli tarafı, Türkiye'ye tek taraflı "tarife kotaları"nın açılmasıdır. Buna göre tarife kotalarında, kota miktarı limiti içinde tercihli bir gümrük vergisi uygulanmakta, kota miktarı aşıldığında da normal tarifelere geçilmektedir. Hazırlık döneminin üçüncü yılında bazı yeni ürünler (portakal, limon, taze üzüm, kabuklu deniz hayvanları, şarap ürünleri, tekstil ürünleri, el dokuma halıları) için de tarife kotaları açılmıştır. Bütün bunlara rağmen 1963-1969 yılları arasında AT'na yönelik ihracat %9 artmış, ithalat ihracattan daha hızlı gelişmiş, AT' nun Türkiye'nin toplam ithalatındaki payı artmıştır. Bu durum Topluluğa yönelik ihracatta önemli bir gelişmenin olmadığını göstermektedir.⁵

⁴ Ceren Uysal, Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Tarihsel Süreci ve Son Gelişmeler, 2001, http://www.ceterisparibus.net/ab/ab_makaleler.htm (Şubat 2006).

⁵ Rıdvan Karluk, "Avrupa Birliği ve Türkiye", İstanbul:İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Yayınları, 1996, ss. 410-411.

1.1.1.2.2 Geçiş Dönemi

Taraflar arasında Hazırlık Döneminin tamamlanmasına yönelik sürdürülen görüşmeler 23 Kasım 1970’de sonuçlanmış, Katma Protokolün yürürlüğe girdiği tarihe kadar Protokolün ticari hükümlerini uygulamaya koymak üzere Geçici Anlaşma imzalanmıştır. Geçiş döneminin şart ve yöntemlerini belirleyen ve amacı tarafların karşılıklı ödümler vererek bir gümrük birliği oluşturmaları olan Katma Protokol 1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Katma Protokol, Topluluk üyesi devletlerle Türkiye arasında ithalatta olduğu gibi ihracatta da miktar kısıtlamalarının ve eş etkili her türlü tedbirin, gümrük vergileri, eş etkili vergi ve resimlerin yasaklanmasını, Türkiye’nin üçüncü ülkelerle olan ilişkilerinde Topluluğun ortak gümrük tarifesinin kabulünü öngörmüştür. Buna yönelik olarak 1 Eylül 1971 tarihinde Topluluk, bazı istisna mallar dışında (pamuk ipliği, pamuklu dokuma, rafine petrol) Türkiye çıkışlı sanayi mallarına uyguladığı tüm gümrük vergilerini sıfırlamış ve miktar kısıtlamalarını kaldırmıştır. Buna karşılık olarak Türkiye de, Topluluk çıkışlı sanayi ürünleri ithalatına gümrük vergileri ile eş etkili vergi, resim ve harçları aşamalı olarak sıfıra indirme ve yeni vergiler koymama taahhüdünde bulunmuştur. Buna göre dış rekabet oranı daha yüksek mallar için gümrük vergileri ve eş etkili vergilerin kaldırılması süresi 12 yıl, rekabet olasılığı daha az olan mallar için de 22 yıl olarak öngörülmüştür.⁶

Türkiye-AT ortaklık ilişkileri geçiş döneminde beklenildiği gibi gelişmemiş ve 1980’li yıllarda donma noktasına gelmiştir.

1.1.1.2.3 Son Dönem

Geçiş döneminin tamamlanması ve gümrük birliğinin oluşturulması ile başlayan “Son Dönem” Türkiye’nin tam üyeliği için gerekli tüm hazırlıkların yapıldığı evredir.⁷ Bu dönemde taraflar arasında ekonomi politikalarının yanı sıra dış ticaret politikalarının da tam uyumlu hale getirilmesi, özellikle tarım ürünleri ticaretinde tavizli rejimin

⁶ Mehmet Arslan ve diğerleri, Gümrük Birliği’nin Türk Ekonomisi ve Bütçesine Etkilerinin Analizi, Haziran 2002, http://www.canaktan.org/ekonomi/avrupa_birliigi/linkler_turkce.htm, (Haziran 2006).

⁷ Devlet İstatistik Enstitüsü, Türkiye-AT İlişkileri, 12 Eylül 1997, <http://www.die.gov.tr/PROJECTS/GUMRUK/ek.html> (Mart 2006).

genişletilmesi daha sonra da serbest dolaşıma geçilmesi, Türkiye'nin rekabet hukuk içeriği ve uygulamalarının AT sistemiyle tam uyumlu hale getirilmesi, ekonomik ve sosyal politika koordinasyonunun güçlendirilmesi, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımının sağlanması yönünde adımlar atılması öngörülmüştür.

1.1.1.3 Katma Protokolün Yürürlüğe Girmesi

23 Kasım 1970'de Brüksel'de imzalanan ve 1 Ocak 1973'de yürürlüğe giren Katma Protokol, Ankara Anlaşması hükümlerinin, Türkiye'nin ekonomik durumuna uygun olarak yürürlüğe konulmasını sağlayan, Türkiye ile Avrupa Topluluğu arasında gümrük birliği amaçlayan bir uygulama anlaşmasıdır.⁸

Katma Protokol Türkiye ile Avrupa Topluluğu arasında gümrük birliğinin oluşması için gereken koşul, yöntem ve süreleri detaylı bir biçimde belirtmiştir. Topluluğu Türkiye'ye karşı yükümlülükleri sanayi ve tarım sektörleriyle ilgilidir. Buna göre;

- İki önemli istisna dışında Türk Sanayi rnleri Topluluk pazarına serbestçe girecektir. Bu istisnalardan biri, Topluluğu Türkiye'den yapacağı petrol ürünleri ithalatına kota uygulayacak olmasıdır. İkinci istisna ise tekstil ürünleri ithalatında gümrük vergisi indirimlerinin 12 yıllık bir döneme yayılacak olmasıdır. Tekstil rnlerinin ihracatımızda büyük bir yer tutması nedeniyle bu durum Türkiye'yi çok olumsuz etkilemiştir.

- Topluluğu Türkiye'ye karşı tarım sektörüyle ilgili yükümlülükleri, tarım alanında bazı temel ihraç rnlerimizin Topluluğa serbestçe yani gümrüksüz ve kotasız girecek olması yönündedir. Diğer tarım ürünlerinin ticareti ise tedricen, sreye bağlı olarak serbestleştirilecektir.⁹

⁸ Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, Türkiye-AB İlişkilerine Ait Bazı nemli Tarihler, <http://www.foreigntrade.gov.tr/AB/Krono.htm> (şubat 2006).

⁹ Cihan Dura ve Hayriye Atik, "Avrupa Birliği Gümrük Birliği ve Türkiye", Ankara:Nobel Yayın Dağıtım, 2003, s. 349.

Türkiye'nin Topluluğa karşı yükümlülükleri ise sanayi ve tarım sektörleri ve diğer hususlarla ilgilidir. Buna göre;

- Türkiye sanayi ürünlerine uyguladığı gümrük vergilerini tedrici olarak ve belli süreler içinde indirecek, sonunda da sıfırlayacaktır. Dış rekabet gücü yüksek olan mallar için bu süre 12 yıl, rekabet gücü düşük olan mallar için, ise bu süre 22 yıl olarak belirlenmiştir.
- Türkiye Topluluğun tarım politikasıyla uyumlu bir politika oluşturacaktı. Ancak Türkiye'de çiftçiyi koruma ya yönelik destekleme programlarının uygulanması nedeniyle bu uyum çok zor sağlanabilirdi.

Ayrıca gümrük birliğinin tarımda gerçekleştirilmesi 22 yıllık bir dönemin sonuna bırakılması, bu kesimde “tek yanlı bir ödün rejimi”nin uygulandığını gösteriyordu.

- Türkiye Protokol'de öngörülen koruyucu nitelikte yeni kota koyma hakkına sahip olmakla birlikte, Ortak Gümrük Tarifesi'ni kabul edecek ve 22 yıl içinde Topluluk' dan yaptığı ithalatta miktar kısıtlamalarını, gümrük benzeri resim ve harçları kaldıracaktı.

“Kişilerin ve Hizmetlerin Dolaşımı” konusunu ele alan kısımda ise Türkiye ile Topluluk üyesi ülkeler arasında işçilerin serbest dolaşımı, yerleşme hakkı, hizmet edimi başlıkları incelenmiş olup işgücünün serbest dolaşımının Ankara Anlaşması'nın yürürlüğe girişini izleyen 12 nci yılın sonu ile 22 nci yılın sonu arası (1976-1986) olması kararlaştırılmıştır. Bu durum Türkiye'deki işsizliğe çözüm olması açısından büyük bir önem arz ediyordu. Ancak Topluluk bu konuda sözünde durmamış, Katma Protokolün “işgücünün serbest dolaşımı” hükmünü uygulamaktan sürekli kaçınmıştır.

Avrupa Topluluğu Katma Protokol çerçevesinde Türkiye'ye 1980 yılına kadar mali yardımda bulunmuş ancak Yunanistan'ın 1981 yılında Avrupa Topluluğu'na tam üye olmasından sonra mali yardımını kesmiştir.

1974 yılında ortaya çıkan petrol krizi nedeniyle Türkiye karşılaştığı ekonomik güçlükler ve siyasi istikrarsızlıklara bağlı olarak Katma Protokolün öngördüğü ekonomik yükümlülüklerini önemli ölçüde yerine getirememiş ve 1979 yılında da Avrupa Topluluğu ile ekonomik ilişkilerini bir süre askıya almıştır. Türkiye 1983 yılından itibaren Avrupa Topluluğu ile ekonomik ilişkilerini geliştirmeye başlamış ve gümrük vergilerini kademeli olarak Katma Protokolün öngördüğü biçimde indirmiştir.¹⁰

1.1.1.4 Türkiye'nin Tam Üyelik Başvurusu

Türkiye 14 Nisan 1987 yılında, Ankara Anlaşması'ndan bağımsız olarak ve bu anlaşmada öngörülen süreleri tamamlamadan Avrupa Topluluğu'na tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. Roma Anlaşması'nda yer alan "Her Avrupalı devlet Topluluğa katılma talebinde bulunabilir" hükmü, Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na tam üyelik başvurusunun hukuki kaynağını oluşturmaktadır. Avrupa Komisyonu bu konudaki raporunu 18 Aralık 1989'da Konsey'e sunmuş ve Konsey bu raporu 5 Şubat 1990'da kabul etmiştir.

Türkiye'nin tam üyelik başvurusunda bulunmasının başlıca nedenlerinden biri Avrupa Topluluğu'nun Türkiye'ye vermiş olduğu tavizlerin bir süre sonra yıpranmasıdır. AT'nun üçüncü ülkelerle yaptığı çeşitli anlaşmaların Türkiye lehine olan bazı avantajları yok etmesi nedeniyle Türkiye ile Topluluk arasında başlangıçta sağlanan denge bozulmuştur. Türkiye'de ekonomide yaşanan gelişmeler de başvuruda önemli rol oynamıştır. Özellikle 24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Tedbirleri ile başlayan Ekonomik Reform Programı çerçevesinde, özelleştirme, vergi sistemi, gerçekçi faiz ve döviz politikası, dünya ekonomisi ile bütünleşme ve serbest piyasa ekonomisi alanlarında atılan önemli adımlarla beraber sanayimizin %75 oranında Topluluğun rekabetine açılması, Türkiye'nin Topluluğa tam üyelik başvurusunda güven veren faktörler olmuşlardır. Bir diğer neden ise Topluluğun güneye doğru genişlemesi ve bu durumun Türkiye'yi olumsuz yönde etkilemesidir. Yeni üyelerden olan Yunanistan, Portekiz, İspanya Türkiye ile benzer ihracat yapısına sahip olmalarına rağmen tam üye olarak Topluluk pazarında üstünlük elde etmiş ve Türkiye aleyhine

¹⁰ Orhan Morgil, Ekonomik Açıldan Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri ve Gümrük Birliği'nin İşleyişi, Ocak 2003, <http://www.tisk.org.tr/isveren> (Mart 2006).

koruyucu önlemler aldirmişlardır.Bu nedenle de Türkiye özellikle Yunanistan'la aynı konuma gelmek için tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. Topluluğun güneye doğru genişlemesi Topluluk içinde Türk işgücünün serbest dolaşımı ve yerleşme hakkı gibi mevcut sorunların çözümlenmesi açısından da olumsuzluk yaratmaktaydı. Topluluğun anlaşmalar çerçevesinde Türkiye'ye sağladığı mali yardımların yetersiz olması tam üyelik başvurusunun bir diğer nedenidir. Türkiye, Topluluğa tam üye olduğu zaman mali yardımlardan daha fazla yararlanarak ekonomik kalkınmasını daha hızlı gerçekleştirebilecekti.

Avrupa Komisyonu Türkiye'nin tam üyelik başvurusuna ilişkin raporunu 18 Aralık 1989' da açıklamıştır. Aradan geçen iki buçuk yıl, tam üyelik başvuruları arasında yanıtlanma açısından en uzun süredir. Avrupa Komisyonu'nun Türkiye'nin tam üyeliği konusuna yönelik olarak hazırladığı "Görüş Raporu"nda, Türkiye'nin topluluğa katılmadan önce ekonomik, sosyal ve siyasal alanlarda gelişmesine ihtiyaç duyulduğu hususuna yer verilerek Topluluğun kendi iç pazarını tamamlayabilme sürecinden önce yeni bir üyeyi kabul edemeyeceği yer almıştır. Ayrıca raporda Türkiye'de yaşanan hızlı nüfus artışı, Türkiye'nin ekonomisinin tarıma dayalı olması ve gelir dağılımındaki bozukluklar nedeniyle Türkiye ile Topluluk ekonomileri arasında oluşan yapısal farklılıklardan bahsedilmiş, 1989'dan beri sürekli artan enflasyon ve işsizliğin makroekonomik dengesizliğe neden olması, Türkiye ile Topluluk arasındaki kalkınma düzeyi ve sosyal güvenlik farkı, sanayideki yüksek koruma oranları olumsuz görüş olarak bildirilmiştir. Bu kapsamda, raporda alınması gereken önlemlerde belirtilmiştir. Buna göre; Türkiye ile Topluluk arasındaki gelişme farkının azaltılması için sınai ve teknolojik işbirliğinin özendirilmesi gerektiği, mali işbirliğinin yeniden başlatılarak Türkiye'ye 50 milyonu karşılıksız olmak üzere 600 milyon ECU'luk kredinin açılması, Ortaklık Anlaşması'na bağlı olarak gümrük birliğinin 1995 sonuna kadar gerçekleştirileceği ve bu amaçla Türkiye'nin Ortak Gümrük Tarifesi'ne, Topluluğun dampirele mücadele ve benzeri konulardaki politikalarına uyum sağlaması gerektiği, siyasal diyalogun yoğunlaştırılacağı öngörülmüştür.¹¹

¹¹ Dura ve Atik, a.g.e. , ss. 358-360.

1.1.1.5 Türkiye ile AB Arasında Gümrük Birliği'nin Kurulması, Gündem 2000 ve Lüksemburg Zirvesi

6 Haziran 1990 tarihinde, Topluluk Komisyonu, Türkiye ile her alanda işbirliğinin başlatılması ve hızlandırılmasına yönelik önlemleri içeren bir “İşbirliği Paketi”ni hazırlayarak Konsey’in onayına sundu.1992-1994 yılları arasında yapılan Ortaklık Konseyi toplantılarında ticaret ve gümrüklerle ilgili teknik sorunlar görüşülmüş olup politik diyalog konusuna da değinilmiştir.

7 Şubat 1992 tarihinde AT Konseyi’ni oluşturan 12 üye ülkenin devlet ve hükümet başkanları tarafından imzalanarak üye ülke parlamentolarında onaylanan Maastricht Anlaşması 1993 yılında yürürlüğe girmiştir. Maastricht Anlaşması, Avrupa Birliği anayasası niteliğini taşımakta olup, bu anlaşma ile birlikte Avrupa Topluluğu’nun gerçek bir ekonomik ve siyasal birliğe götürülmesi yolunda önemli bir adım atılmıştır.

Maastricht Anlaşması ile Roma Anlaşması’nda yeni bazı değişiklik ve düzenlemeler yapılmıştır. “Ekonomik ve Parasal Birlik” bu yeniliklerden ilkidir. Bu birlik, üye ülkelerin ekonomi politikalarının yakınlaştırılmasını amaçlayarak 1999 yılında Avrupa Merkez Bankası ile tek bir para biriminin oluşturulmasına ilişkin bir takvim öngörmüştür. Diğer bir yenilik ise “Avrupa Yurttaşlığı” başlığı altında toplanmıştır. Bu kurum sayesinde AT yurttaşları, tüm üye ülkelerde oturma, serbestçe dolaşma, Avrupa Parlamentosu’na dilekçe ile başvurma, belirli şartlar dahilinde Avrupa Parlamentosu ve belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkına sahip olmuşlardır. “Ortak Güvenlik ve Dış Politika” kapsamında Topluluğun hem kendi içinde hem de üçüncü ülkeler karşısında adalet ve polisle ilgili olaylarda ortak hareket etmesi amaçlanmıştır. Yeniliklerden bir diğeri de “Tek Pazar”ın kurulmasından sonra çeşitli alanlarda ortak bir politika benimsenmesi”dir. Bu çeşitli alanlar; sanayi politikası, enerji ve ulaştırma, tüketicinin korunması, haberleşme, mesleki eğitim, kültür, sağlık gibi konular olup Topluluğun bu alanlardaki yetkisinin arttırılması öngörülmüştür.

Katma Protokol’de öngörülen 22 yıllık geçiş dönemi, 1995 yılı başında sona ermiştir.6 Mart 1995 yılında ise Türkiye ile AB arasında, Gümrük Birliği’nin

gerçekleştirilmesi ile ilgili ve Gümrük Birliği döneminde uygulanacak usul, esas ve süreleri belirleyen “Ortaklık Konseyi Kararı” kabul edildi. Bu anlaşmaya göre; Türkiye AB’nin ortak gümrük tarifesine (OGT) tam uyum sağlayacak, bazı duyarlı sektörlerle ilgili ithalatında, OGT’ den daha yüksek vergiler uygulayabilecek, bu konu ile ilgili kararları Ortak Gümrük Birliği Komitesi’nin bilgilendirmesiyle alacaktır. Ayrıca 5 yıl içinde Topluluğun üçüncü ülkelerle yaptığı tercihli ticaret anlaşmalarına uyum sağlayacak, gümrük birliği’nin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren 10 yıl boyunca ithal otomobillerden vergi alabilecektir. AB, Türk tekstil ürünlerine uyguladığı kotaları kaldırmak için rekabet ve devlet yardımları ile fikri ve ticari mülkiyet konusu başta olmak üzere Topluluk mevzuatıyla uyumlu yasalar çıkarılmasını şart koşmakta, özellikle Türkiye’de rekabet koşullarının yaratılması üzerinde ısrarla durmaktadır. Türkiye’nin 1995 yılı başı itibariyle gümrük birliği ve taahhütleri doğrultusunda sağladığı performans göz önünde bulundurulduğunda AB ülkelerine uyguladığı gümrük vergilerini 12 yıllık listede %75,2 , 22 yıllık listede ise %90 oranında düşürmüş olduğu, ortak gümrük tarifesine ise 12 yıllık listede %90, 22 yıllık listede %85 oranında uyum sağladığı görülmektedir.¹²

Avrupa Topluluğu ile Türkiye arasındaki ilişkiler, Avrupa Parlamentosu’nun 19 Eylül 1996 tarihli toplantısında Türkiye’ye yapılan yardımın durdurulmasına yönelik aldığı kararla yeniden soğudu. 16 Temmuz 1997 tarihli “Gündem 2000” başlıklı raporda, genişlemeye ilişkin komisyon önerileri açıklanmış olup, Varşova Paktı ülkeleri olan “Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri ile Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin 2000’li yıllarda AB’ye tam üye yapılması öngörülmüştür. Türkiye bu genişleme kapsamına alınmayıp, raporda Türk ekonomisinin makroekonomik istikrarsızlığının devam ettiği insan hakları sorununun var olduğu ve Güneydoğu sorununun askeri değil siyasi yollardan çözülmesi gerektiği konularına değinilmiştir. Kısacası Gündem 2000 Raporu, Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne gelecekteki üyeliğinin teyit edildiğini ancak kapsamlı, somut, politik reformlar gerçekleştirmesi gerektiğini, Kıbrıs sorununda yapıcı bir tutum sergilemesi ve Yunanistan’la sorunlarını çözmesi gerektiğini belirtmektedir.

¹² Dura ve Atik, a.g.e. , ss. 358-363.

12-13 Aralık 1997 tarihinde gerçekleşen Lüksemburg Zirvesi, Türkiye'nin tam üyelik umudunu iyice yok etmiştir. Lüksemburg Zirvesi Kararları da Gündem 2000 Raporu ile paralellik taşımakta, Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesinin siyasal ve ekonomik reformların devamlılığına, Yunanistan ile iyi ilişkiler kurulmasına ve Kıbrıs sorununun çözümlenmesi için BM gözetimindeki müzakerelerin desteklenmesine bağlı olduğunu belirtmiştir. Türkiye'nin bu kararlara tepkisi sert olup AB'nin Türkiye'ye yönelik tutumunun ayırıcıcı ve yanlı olduğunu belirterek bu tutumu kınamıştır. Daha sonra AB, Mart 1998'de açıklanan "Avrupa Stratejisi" çerçevesinde Türkiye ile ilişkilerini düzeltmek istediğini bildirdi. Bu belgede en önemli konuların başında Türkiye'nin AB'nin genişleme sürecinde yer alacağı ifadesi gelmektedir.

1.1.1.6 Türkiye ile Avrupa Birliği İlişkilerinde 1999 Helsinki Zirvesi ve Sonrası

10-11 Aralık 1999 yılında yapılan Helsinki Zirvesi, Türkiye'nin oy birliğiyle "aday üyeler listesi"ne alınması bakımından 35 yıldır süren Avrupa Birliği serüveninde bir dönüm noktasıdır.

Zirvede alınan kararlara göre Türkiye, diğer aday ülkelere uygulanan ölçütlerle aynı doğrultuda Birliğe katılmaya yönelik çalışmalar yapan bir "aday" devlettir. Avrupa Birliği Konseyi, Türkiye'nin Kopenhag kriterlerine uyum yönündeki atılımlarını ve çalışmaları doğrultusunda sağladığı olumlu gelişmelere sıcak bakmış Türkiye'nin Avrupa Stratejisi'ne bağlı olarak diğer aday devletler gibi bir "katılım öncesi stratejisi"nden yararlanması gerektiğini öngörmüştür. Katılım öncesi stratejisi, Türkiye'nin reformlarını teşvik etmek ve desteklemek amacıyla olup başta insan hakları, sınır uyumsuzlukları, Kıbrıs Sorunu gibi konularda ilerleme sağlanmasına yönelik çalışmalara öncelik vermiştir.

1999 yılında yapılan Helsinki Zirvesi'nden sonra 2000 yılında Ortaklık Konseyi toplanmış ve Katılım Ortaklığı Belgesi tamamlanmıştır. Katılım Ortaklığı Belgesi 2000 yılı sonunda Nice'de yapılan AB konseyi Zirve toplantısında onaylandıktan sonra yayınlanmıştır. Bu belgede Türkiye'yi tam üyeliğe götürecek süreçte uyulacak esaslar ve bu esaslar çerçevesinde Türkiye'ye sağlanacak mali yardım konuları belirtilmiştir.

Ayrıca Kopenhag Kriterleri, AB Konseyi'nin Madrid Koşulu, Lüksemburg Koşulu ve AB Antlaşmaları'nın değer ve amaçları Türkiye'nin AB üyeliği için "olmazsa olmaz" koşulları olarak belirtilmiştir. Her aday ülke için saptanan temel öncelik alanları o ülkenin Kopenhag Kriterlerini yerine getirme çabası ile bağlantılı olarak görülmüş, bu çabaların demokrasi, hukuk devleti, insan hakları, azınlıklara saygı, pazar ekonomisi ve üyelik görevlerini yerine getirme gibi kriterlerden oluştuğu belirtilmiştir. AB Konseyi'nin Madrid Koşulu'ndaki "her aday ülke katılım ertesinde idari yapısını, AB ile uyumlu hale getirmek zorundadır. Topluluk politikalarının uyumlu olarak yürütülmesi buna bağlıdır" şartını Türkiye yerine getirmek zorundadır. Lüksemburg Koşulu'nda ise ulusal mevzuatın AB müktesebatına uydurulması şart koşulmuş ayrıca önemli olanın uyum değil uygulama olacağı vurgulanmıştır. Uyuşmazlıkların Birleşmiş Milletler Yasası'na uygun olarak barışçı yoldan çözümü ilkesi, aday ülkelerin varolan tüm sınır sorunlarını çözmek için her türlü çabayı göstermeleri gerektiği, uygun bir süre içinde anlaşamamaları durumunda aday ülkelerin aralarındaki sorunların Uluslararası Adalet Divanı'na götürmeleri gereği¹³ gibi esaslar da Türkiye'nin uyması için şart koşulan AB Antlaşmaları'nın değer ve amaçlarıdır.

Türkiye 2001 yılında Helsinki Zirvesi ve Katılım Ortaklığı Belgesi içeriği çerçevesinde, AB mevzuatına uyum sağlamak ve Katılım Ortaklığı Belgesi'nde yer alan öncelikleri hayata geçirmek amacıyla Ulusal Program hazırlamış ve TBMM programı kabul etmiştir. Bu programın hayata geçirilmesi üyelik için gerekli sorumlulukların yerine getirilmesi ile birlikte Türkiye'nin genişleme sürecinde önemli derecede ilerleme kaydetmesi beklenmekteydi. 13 Kasım 2001 tarihinde AB Komisyonu Türkiye için "2001 İlerleme Raporu ve Strateji Belgesi" hazırlayarak ilgililere sunmuştur. Bu raporda Ulusal Program değerlendirilmiş, yeni isteklerde de bulunulmuştur. Ayrıca Türkiye'de meydana gelen krizler makroekonomik analiz çerçevesinde değerlendirilmiş, ekonomik dengesizliklerin yavaş yavaş giderilmesine ilişkin önemli adımlar atıldığı ve Türk ekonomisinin birçok sektörünün AB kaynaklı rekabete dayanabildiği belirtilmiştir.

¹³ Dura ve Atik, a.g.e. , s. 403.

Türkiye 2002 yılında da AB'nin isteklerini yerine getirmek amacıyla birçok alanda uyum yasaları çıkarmıştır. Ayrıca ekonomik kriterlere uyum çerçevesinde maliye, bankacılık, ihale yasası alanlarında da değişiklikler yapmıştır. 9 Ekim 2002 tarihinde Avrupa Komisyonu Türkiye için Beşinci İlerleme Raporu'nu açıklamıştır. Bu raporda; Kopenhag Kriterleri kapsamında Türkiye'nin son bir yılda gerçekleştirdiği siyasi reformlarla birlikte önemli adımlar attığı, ekonomik kriterlere ve Topluluk müktesebatına uyum açısından da olumlu sonuçlar elde ettiği yer almıştır.

12-13 Aralık 2002 tarihinde yapılan Kopenhag Zirvesi'nde, AB on aday ülkeyi genişleme sürecine dahil etmiş ancak Türkiye'yi bunun dışında bırakmıştır. Türkiye'ye ise Kopenhag Siyasi Kriterleri'ni karşıladığına karar vermesi durumunda, Türkiye ile AB arasındaki müzakereleri gecikme olmaksızın başlatacağını taahhüt etmiştir.

8 Ekim 2003 tarihinde AB tarafından sağlanan mali kaynakları Türkiye'nin kendi ihtiyaçları doğrultusunda ve kendi inisiyatifi ile kullanması için oluşturulan Merkezi Olmayan Yapılanma Sistemi AB Komisyonu tarafından akredite edilmiş 5 Kasım 2003'de de AB Komisyonu Türkiye için Altıncı İlerleme Raporu'nu açıklamıştır. 16-17 Aralık 2004 tarihinde Brüksel'de gerçekleştirilen Avrupa Konseyi Zirve Toplantısı'nda Türkiye ile üyelik müzakerelerinin 3 Ekim 2005 tarihinde başlatılması kararı alınmıştır.

1.1.2 Gümrük Birliği'nin Kapsamı

1 Ocak 1996 tarihinde gerçekleştirilen Gümrük Birliği'nin işleyişine yönelik ilkeler, Türkiye-AB Ortaklık Konseyi'nin 6 Mart 1995 tarihli toplantısında belirlenmiş ve böylece yirmi iki yıllık geçiş dönemi 1 Ocak 1996 tarihinde son bulmuştur.

Gümrük Birliği temelde sanayi ürünlerini kapsamakla birlikte hassas ürünler olan otomobiller, ayakkabılar, deriden mamuller ve mobilyalar gibi bazı sanayi ürünlerinin ithalatına Topluluk tarafından uygulanan Ortak Gümrük Tarifesi hadlerine uyum, 1 Ocak 2001 tarihinde gerçekleştirilmiştir.¹⁴ Hassas ürünler Türkiye'nin üçüncü ülkeler kaynaklı ithalatında AB'nin Ortak Gümrük Tarifesi oranları üzerinde gümrük vergisi

¹⁴ Ortadoğu Teknik Üniversitesi Avrupa Birliği Ofisi, Gümrük Birliği , http://www.abofisi.metu.edu.tr/gumruk_birligi.htm (Mart 2006).

uyguladığı sanayi ürünleridir. Gümrük Birliği'nin bu ürünlerde gerçekleştirilmesi beş yıl süreyle ertelenmiş, Türkiye ancak Gümrük Birliği'nin fiilen yürürlüğe girdiği 1 Ocak 1996 tarihinde Ortak Gümrük Tarifesi oranları üzerinde vergi uygulayabilecektir.

Türkiye-AB Gümrük Birliği'nde sanayi ürünleri ve işlenmiş tarım ürünlerinin serbest dolaşımı, eşit şartlarda ticaret yapılabilmesini yani ortak ticaret politikasını ve serbest rekabet ortamının sağlanmasını yani ortak rekabet politikasını gerektirmiştir. Buna göre Türkiye ile Avrupa Birliği arasında Gümrük Birliği'nin gerçekleşmesi Avrupa Birliği'nin ortak ticaret ve rekabet politikalarının uygulanmasına bağlıdır.¹⁵

Ortak Ticaret Politikası, malların serbest dolaşımı ilkesinin herhangi bir sebeple bozulmasını ve sonradan doğabilecek sapmaların önlenmesini amaçlamakta olup tek ve ortak kuralların geçerli olduğu birleşik bir pazar yaratmak amacıyla dış ticaret politikalarının ortak kurallar ve politikalar üzerine kurulması zorunluluğundan doğmuştur.

Türkiye, Ortak Ticaret Politikası kapsamında AB ile birlikte aşağıda belirtilen araçları uygulamak zorundadır:

- Ortak Gümrük Tarifesi,
- İthalatta Ortak Kurallar,
- Dampingle İthalata Karşı Korunma,
- Sübvansiyonlu İthalata Karşı Korunma,
- Miktar Kısıtlamalarının Yönetimi,
- Haksız Ticari Uygulamalara Karşı Topluluk Haklarının Korunması,
- İthalatta Uygulanan, Ticari Markaların Korunması ve Taklit Ürünlerin Serbest Dolaşıma Girmesinin Önlenmesi, Çeşitli Standart ve Teknik Şartlara İlişkin Düzenlemeler ile Tekstil ve Konfeksiyon Ürünleri İthalatında Özel Düzenlemeler,
- İhracatta Ortak Kurallar,
- Resmi Destekli İhracat Kredileri.

¹⁵ Karluk , a.g.e. , ss. 530-537.

Ortak Rekabet Politikası ise işletmeler arasında oluşabilecek rekabeti önlemeye, sınırlamaya ya da bozmaya yönelik anlaşmaların, tekellerin oluşumunun ve piyasaya hakim olmalarının önlenmesini ve devletin sübvansiyon uygulamalarının kısıtlanması ya da yasaklanmasını amaçlamaktadır. Bu durumda da Türkiye, işletmeler arasında rekabeti bozan veya kısıtlayan anlaşmaları önleyecek mevzuatın geliştirilmesini, fikri, sınai ve ticari mülkiyetin korunmasına ilişkin yasaların çıkarılmasını kabul etmiş ve bu konudaki mevzuatlarını yasallaştırmıştır.

1.2 Ekonomik Entegrasyon Teorileri

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünya ticaretini serbestleştirme çabaları iki ayrı yönde gelişmiştir. Gümrük tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) çerçevesinde gümrük tarifeleri ve kotaların kaldırılması ile uluslararası ticaretin serbestleştirilmeye başlanması bunlardan birincisidir. Bu uygulamaya “evrensel yaklaşım” da denilmektedir. İkincisi ise ülkelerin ekonomik entegrasyonlar (iktisadi birleşmeler) yoluyla aralarındaki ticareti serbestleştirme çabalarıdır. Bu uygulama da “bölgesel yaklaşım” olarak bilinmektedir. Ekonomik entegrasyon; kendi refah ve hayat seviyelerini yükseltmek amacıyla bir araya gelen ülkelerin aralarındaki mal, hizmet, sermaye ve insan hareketlerinin serbest dolaşımını sağlamaları ve bu şekilde topluluklar oluşturmalarıdır.¹⁶

Ekonomik entegrasyonun amacı entegrasyona katılan ülkeler arasında ticareti serbestleştirerek ülkelerin refah seviyelerini arttırmaktır. Ülkeler ekonomik entegrasyon ile siyasal bakımdan bağımsızken ekonomik yönden birbirine daha bağımlı hale gelirler ve üretim kapasitelerini, kaynak verimliliklerini artırıp bölgesel dengesizliklerini gidererek toplumsal refah seviyelerini artırırlar. Sanayileşmiş ülkelerde bu gibi birliklerin oluşması piyasa hacminin genişlemesini sağlayarak bir yandan teknolojik gelişmeyi hızlandırır diğer yandan da dış rekabeti arttırır. Ekonomik entegrasyonun az gelişmiş ülkelere sağladığı avantajların başında bu ülkelerin iç piyasalarını birleştirmek

¹⁶ Dura ve Atik, a.g.e. , s. 5.

yoluyla sanayileşme hızlarının artması gelmektedir.¹⁷ Karadeniz Ekonomik İşbirliği (BSEC), Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC), Latin Amerika Entegrasyon Birliği (LAIA), Güneydoğu Asya Ulusları Birliği (ASEAN) geliştirmekte olan ülkeler arasındaki ekonomik entegrasyon hareketlerine örnek olarak gösterilebilir.

Geliştirmekte olan ülkeler arasında kurulan ekonomik entegrasyonlar temelde emek yoğun mallar üreten benzer ekonomik yapılar arasında olacağından dış ticarete konu olan mallar da benzerlik gösterecek ve böylelikle üçüncü ülkelerin ihracatları başlangıçta fazla etkilenmeyecektir. Bu nedenle gelişmiş ülkeler arasında kurulan ekonomik entegrasyonlar ile geliştirmekte olan ülkeler arasındaki ekonomik entegrasyonlar arasında önemli farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Geliştirmekte olan ülkelerin ithal ikamesi politikasını uygulamadaki başarısını veya başarısızlığını belirlemede piyasanın büyüklüğü önemli bir unsur olduğundan geliştirmekte olan ülkeler pazarlarını büyütme için zorunlu olarak ekonomik entegrasyona yönelmektedirler. Gelişmiş ülkeler arasındaki entegrasyonun olumsuz ticaret etkisi geliştirmekte olan ülkeler arasındaki entegrasyonun olumsuz ticaret etkisinden daha zararlıdır. Çünkü geliştirmekte olan ülkelerarası entegrasyonlarda ticaretin olumsuz saptması halinde bile genellikle önceden işsiz olan emek, ticaretin saptığı faaliyetlere yönelmektedir. Bu nedenle fırsat maliyeti sıfırdır. Ancak gelişmiş ülkelerarası entegrasyonlarda genellikle önceden çalışan vasıflı işgücü ticaretin saptığı faaliyetlere çekilmektedir.

Geliştirmekte olan ülkelerarasında kurulan ekonomik entegrasyon içinde gerçekleştirilebilecek projeler, ulusal düzeydeki projelere oranla optimum ölçüğe daha yatkın olduğundan uluslararası kurumlar tarafından daha ciddi kabul edilerek dış yardımın artmasına neden olur. Entegrasyon yoluyla gerçekleştirilen büyük piyasanın verimlilik üstünlükleri dış sermaye için daha cazip bir ortam yarattığından entegrasyon bölgesine dış sermaye akımı da artar. Ayrıca geliştirmekte olan ülkeler ağırlıklı olarak hammadde ve emek yoğun mallar ihracatçısı olduklarından bu ülkelerin dünya ticareti içindeki pazarlık güçleri de artmaktadır.¹⁸

¹⁷ Halil Seyidoğlu, "Uluslararası İktisat", İstanbul: Kurtiş Matbaacılık, 2001, s. 204.

¹⁸ Hasan Sabır, Geliştirmekte Olan Ülkeler Arasında Ekonomik Entegrasyon: Mercosur Örneği, Temmuz 2002, http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/temmuz_2002/gelistirmekte.htm (Mart 2006).

Ekonomik entegrasyon teorisine ait ilk katkılar Smith, Taussing ve Torrens tarafından yapılmıştır. 1776 yılında Smith' in yazdığı “Ulusların Zenginliği” adlı kitabında, gümrük birliğinin yararlarından bahsedilmiştir. Smith'e göre, iki ülke arasındaki ticarete gümrük vergilerinin kaldırılması ve üçüncü ülkelere karşı ortak gümrük tarifesinin uygulanması durumunda, iki ülkedeki üretici ve satıcılar yarar sağlayacaklardır. Taussing ise karşılıklı tarife indirimlerinin faydasının ve maliyetinin, ülkelerin dış ticaretteki paylarına bağlı olduğunu savunmuştur. Ekonomik entegrasyon ile ilgili başka bir görüş ileri süren Torrens ise, karşılıklı tarife görüşmelerinin çok taraflı tarife görüşmelerine tercih edilmesi gerektiğini belirtmiş, bunun nedeni olarak da çok taraflı tarife görüşmelerinin ticaret hadleri üzerinde olumsuz etki yaptığını göstermiştir.¹⁹

1950 yılında Viner'in gümrük birliği teorisi üzerindeki öncü çalışmasından sonra bu teori Meade tarafından geliştirilmiş, 1957 yılında da Lipsey ve Lancaster tarafından genelleştirilmiştir. Lipsey ve Lancaster'a göre gümrük birlikleri dünya refahı açısından hem faydalı hem de zararlı etkiler içermektedir. Bu anlamda Lipsey ve Lancaster'ın katkıları “İkinci En İyi” Teorisi olarak adlandırılmıştır.

Vanek, ekonomik entegrasyon teorisini daha sistemli hale getirmiş, 1965 yılında yayınladığı “Uluslararası Yasakçılığın Genel Dengesi” adlı kitabında, gümrük birliklerinin ticaret hadleri üzerindeki etkilerini de incelemiştir. Massel, Johnson ve Cooper ise ekonomik entegrasyonların gelişmekte olan ülkeler üzerindeki etkilerini inceleyen iktisatçılardır.

1.2.1 Viner Teorisi

Ekonomik entegrasyonun entegrasyon sürecine giren ülkelerin ekonomileri üzerine nasıl etkilerde bulunacağı konusunda ilk kapsamlı teori Jacop Viner tarafından geliştirilmiştir. Viner'e göre ekonomik bütünleşme taraflar arasında gümrük vergileri ve ticaret engellerini ortadan kaldırarak serbest ticareti geliştirip dünya refahını arttırmaz. Bu sürecin olumlu yönleri olduğu gibi olumsuz yönleri de bulunmaktadır. Gümrük

¹⁹ Dura ve Atik, a.g.e. , ss. 9-10.

Birliği'nin tam olarak oluşması için üye ülkeler arasında tarifelerin, kotaların ve bu gibi kısıtlamaların kaldırılması, birlik dışı ithalatta tek tarife uygulanması gerekmektedir. Ayrıca önceden kararlaştırılan bir formüle göre de gümrük gelirleri üyeler arasında bölüşürülmelidir. Bu koşulların katma değeri artırma (trade creation) yaratacağı ileri sürülmüştür. Ancak üretim, yüksek maliyetli ülkeden düşük maliyetli ülkeye geçerken, düşük maliyetli birlik dışı ülkeden yüksek maliyetli birlik ülkesine geçerek ticaret saptıran etki (trade diversion) ortaya çıkabilmektedir. Bu durum da gümrük birliğinin refah azaltan olumsuz etkilerinden biridir.²⁰

Jacop Viner'in Gümrük Birliği Teorisi'ne göre, entegrasyonun ticaret yaratıcı veya ticaret saptırıcı etkisinin temel belirleyicisi entegrasyona giren ülkelerin ekonomilerinin birbirine rakip veya birbirlerini tamamlayıcı karaktere sahip olmasıdır. Jacop Viner'e göre; aynı malları üreten rakip ekonomilerin gümrük birliği kurmaları durumunda birliğin ticaret yaratıcı etkisi daha fazladır. Çünkü bu durumda ticaretin yönü değişmemekte, birliğe katılan ülkelerin birlik dışı ülkelere yaptıkları ithalat fazla etkilenmemektedir. Emek yoğun mallar üreten bir ülke ile sermaye yoğun mallar üreten ülkeler yani tamamlayıcı ekonomiler arasında kurulan gümrük birliğinde ise eğer ithalat, düşük maliyetli birlik dışı ülkeden yüksek maliyetli birlik içi ülkeye kaymışsa ticaret saptırıcı etki meydana gelecektir.²¹

1.2.2 “İkinci En İyi” Teorisi

Jacop Viner'in analizleri doğrultusunda “gümrük birlikleri serbest ticaretin gerçekleşmesi için bir adım olmakla birlikte her zaman dünya refahını arttırmayabilir” biçimindeki sonuç “ikinci en iyi” teorisinin geliştirilmesine neden olmuştur.

Dünya refahının en yüksek düzeye çıkartılması bakımından tam rekabet ve serbest ticaret “birinci en iyi” politikadır. Tam rekabetin varsayımlarından birisi özel maliyet-sosyal maliyet ya da özel fayda sosyal fayda arasında bir farkın olmamasıdır. Buna göre

²⁰ Turkab, Ekonomik Bütünleşme ve Gümrük Birliği, <http://www.turkab-net/gb/gbbutun.htm> (Şubat 2006).

²¹ Hasan Sabır, a.g.e. s. 2.

piyasa fiyatları bir mal veya hizmetin hem özel kişilere hem de topluma olan maliyetini göstermektedir. Ancak bu varsayım gerçeklere ters düşmektedir. Çünkü gerçek hayatta monopollerin varlığı ve hükümet müdahaleleri sonucunda özel ve sosyal maliyetler arasında fark ortaya çıkmakta ve bu durumda da “birinci en iyi” politika geçerliliğini yitirmektedir. Böylece tam rekabet ve serbest ticaretin sağlanamaması da varolan piyasa engellerini ortadan kaldıracak başka önlemlerin alınmasını gerektirmektedir (yeni gümrük tarifelerinin konulması gibi). Bu da “ikinci en iyi” politikalarını oluşturur. Gümrük birlikleri “ikinci en iyi” teorisinin en fazla kullanıldığı alanlardır. Ancak özel maliyetlerin sosyal maliyetlerden büyük olması durumunda ithalat kısıtlamaları toplumsal refahı arttırdığından ya da özel maliyetlerin sosyal maliyetlerden küçük olması durumunda ithalat kısıtlamalarının kaldırılması ülke yararına olduğundan “ikinci en iyi” teorisinin koruyuculuğunu savunan görüşler yoktur.

1.2.3 Kutuplaşma Teorisi

“Kutuplaşma Teorisi” İsveçli İktisatçı Gunnar Myrdal tarafından ortaya atılmıştır. Bu teoriye göre farklı gelişme seviyelerinde bulunan ülkelerin, mal ve faktör hareketlerinin serbest olduğu bir iktisadi gruba katılmaları durumunda serbest piyasa düzeni nedeniyle ülkeler arasındaki gelişme dengesizliği artar. Bu yöne doğru kümülatif hareketler ortaya çıkacağından zengin ülkeler daha zengin, yoksul ülkeler daha yoksul hale gelirler.

Ülkelerin teknoloji ve sermaye birikimi açısından diğerlerine oranla ileri veya geri olmaları ülkeler arasında farklı gelişme düzeylerine neden olmaktadır. Az gelişmiş ülkelerin sanayilerinin rekabet gücünün gelişmiş ülkelere oranla düşük olması nedeniyle bu gibi ülkelerin gelişmiş ülkelerle gümrük birliği kurarak serbest ticaret ilişkilerine girişmeleri az gelişmiş ülkeler açısından sakıncalı bir durumdur. Gelişmiş ülkelerde sağlanan yüksek gelirler dolayısıyla az gelişmiş ülkelerdeki nitelikli emek ve sermaye gibi faktörlerin bu gibi ülkelere göç etmek istemeleri de az gelişmiş ülkelerin gelişmiş ülkelerle gümrük birliği kurması açısından ikinci bir sakıncalı nedendir. Çünkü nitelikli emek ve sermayenin gelişmiş ülkelere göç etmesi halinde bu ülkelerde üretimde olumlu katkı sağlanırken göç eden nitelikli emek ve sermaye ayrıldıkları ülkenin kalkınma

hızının düşmesine neden olurlar. Bu nedenle iktisadi gruplaşmaların benzer gelişme düzeylerindeki ülkeler arasında olması o ülkelerin yararına olur.

1.3 Gümrük Birliği'nin Ekonomik Etkileri

Dünya ticaretinin serbestleştirilmesi, ekonomik entegrasyon hareketleri sonucunda üye ülkeler arasındaki ticari engellerin ortadan kaldırılması ile gerçekleşmektedir. Ancak üye olan ülkelerin üye olmayan ülkelerle yaptıkları ticarete kısıtlamaları devam ettirmek istemeleri durumunda dünya ticaretini serbestleştirme çabaları sınırlı kalmıştır.

Aşağıda Gümrük Birlikleri'nin statik ve dinamik etkileri incelenmiştir. Gümrük Birlikleri'nin statik etkileri teknoloji ve ekonomik yapının sabit kalması varsayımı altında üretim faktörlerinin yeniden dağıtılması nedeniyle ortaya çıkacak etkileri gösterir. Teknoloji ve ekonomik yapı uzun süre sabit kalamayacağından statik etkiler bir defalık etkilerdir. Dinamik etkiler ise ekonomik entegrasyon hareketleri sonucunda ortak geniş bir piyasanın oluşması ile teknolojiyi, üretim yönetimini ve kaynak arzını değiştiren, süreklilik gösteren, kalkınmayı hızlandıran etkilerdir.

Türkiye ile Avrupa Birliği arasında 1 Ocak 1996 tarihinde yürürlüğe giren Gümrük Birliği, Türk ticaret ve rekabet mevzuatı ile politikalarında çeşitli değişikliklere yol açmış, Türk ekonomisi için yeni fırsatlar yaratırken çaba gerektiren unsurlar da doğmuştur. Bu nedenle Gümrük Birliği'nin kabul edilmesinden sonraki süreçte Türkiye ekonomisinin statik ve dinamik etkiler tarafından etkilenmesi kaçınılmaz olmuştur.

1.3.1 Gümrük Birliği'nin Statik Etkileri

Faktör donanım, teknolojik seviye ile talep yapısı gibi parametrelerin sabit kaldığı varsayımı altında Gümrük Birliği'nin, birlik içinde kaynakların yeniden dağılımı sebebiyle ortaya çıkan etkilerine statik etkiler denmektedir.²²

²² Süleyman Uyar, Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri, <http://www.econturk.org/dtm8.htm> (Şubat 2006).

Gümrük Birlikleri'nin kurulmasından sonra bölge içi ticaretteki genişlemeye ticaret yaratıcı etki (trade creation), bölge dışından yapılan ticaretteki daralmaya da ticaret saptırıcı etki (trade diversion) denir. Ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkiler tam istihdam varsayımı altında mal ve faktör piyasalarında, tam rekabet şartlarının geçerli olduğu, fiyatların maliyetler tarafından belirlendiği, üretimin sabit maliyetlerle yapıldığı, ulaştırma masraflarının sıfır olduğu, üretim faktörlerinin ülke içinde tam hareketli, ülkeler arasında ise hareketsiz olduğu ve advalorem* gümrük vergilerinin uygulandığı durumlarda analiz edilmektedir. Analizlerde üç ülke alınmaktadır. Birincisi ev sahibi ülke, ikincisi gümrük birliği'nin diğer üyesi, üçüncüsü de “dış dünya” ya da “üçüncü ülkeler” olarak adlandırılan gümrük birliği üyelerinin dışında kalan ülkedir.²³

1.3.1.1 Gümrük Birliği'nin Ticaret Yaratıcı Etkisi

Gümrük Birlikleri'nin ticaret yaratıcı etkileri bir bölge içerisinde ticaret engellerinin kaldırılması ve bu bölgedeki ülkeler arasındaki dış ticaret hacminin genişleyerek üretimin daha etkin ellelerde toplanması durumunda ortaya çıkmaktadır. Birliğe üye ülkelerdeki yüksek maliyetli üretim yerine birlik içindeki daha verimli ülkenin üretime geçmesi durumunda yani karşılaştırmalı üstünlüklere uygun bir uzmanlaşmanın sonucunda ticaret yaratıcı etki meydana gelmektedir. Diğer bir deyişle birlik üyeleri, birlik kurulduktan sonra daha fazla büyüme gösterecek ve gelirlerinin daha hızlı artmasına bağlı olarak da ticaret hacmi eskisine göre büyüyecektir.

Gümrük Birliğine üye bir ülkeden yapılan ucuz ithalat, pahalı yurt-içi üretimin yerini alarak ticaret yaratılmaktadır ve bu etki gümrük birliklerinin “olumlu üretim etkisi” (gümrük birliklerinin dünya refahı üzerindeki olumlu yönü) olarak adlandırılmaktadır. Ticaret yaratıcı etkinin refah kazançları iki bölümden oluşmaktadır. Yüksek maliyetli ülkede yerli üretimin azalması nedeniyle ortaya çıkan üretim kazançları bunlardan birisidir. Diğer de düşük fiyattan tüketici rantındaki artışı gösteren tüketim kazançlarıdır. Ticaret yaratıcı etkinin doğurduğu refah artışı bu iki etkinin toplamına eşittir.

*İthal edilen malın değeri üzerinden bir yüzde dahilinde hesaplanan ve alınan vergidir.

²³ Dura ve Atik, a.g.e. ,s. 12.

1.3.1.2 Gümrük Birliği'nin Ticaret Saptırıcı Etkisi

Kısa dönemde birlik içi ölkeler arasında ticareti kısıtlayan engeller ortadan kaldırılmış ancak birlik dışı ölkelere karşı gümrük duvarlarının devam etmesi sonucu birlik dışı ticaret azalmış olabilir. Buna ticaret saptırıcı etki denir.

Gümrük Birliği'nin kurulması ile en verimli üreticinin birlik dışında kalması ve bu üreticinin mallarının ortak gümrük tarifesine tabi olması dolayısıyla birlik ölkelerinin bu ülkeden yapmakta oldukları ithalatın sona ermesi durumunda ticaret saptırıcı etki meydana gelir. Ticaret saptırıcı etki nedeniyle ithalatın en verimli ülkeden birliğe üye olan daha az verimli ölkelere kaymasıyla birlikte kaynakların verimliliği göreceli olarak azalır ve refah değişmeleri de olumsuz yönde gerçekleşir.

Gümrük Birliği'nin kurulmasında birliğe katılan ölkelerin tamamlayıcı ya da rakip ekonomiler olmaları, ölkelerin birlikten sağlayacakları yararları etkiler. Yüksek gümrük koruyuculuğu altında üretilmekte olan malların büyük bölümü aynı veya benzer mallar ise bu malları üreten ekonomiler, benzer ya da rakip ekonomiler olarak tanımlanır. Eğer üretilen mallar farklı ise bu ekonomiler tamamlayıcı ekonomiler olarak adlandırılır. J. Viner'a göre rakip ekonomilerin gümrük birliğine gitmeleri durumunda birliğin ticaret yaratıcı etkisi daha fazladır. Böyle bir durumda ticaretin yönü değişmemekte ve birlik dışında kalan ekonomiler birlikten daha az zarar görmektedir. Gümrük Birliği'nin rakip ekonomilerde meydana gelmesi, birliğin ticaret yaratmasına yol açar. Çünkü aynı üretim listesine sahip ölkelerin gümrük koruyuculuğu altında en etkili malı üretmeleri durumunda bütün birlik pazarını ele geçirmeleri mümkündür. Bunun sonucunda daha az etkin çalışan üretim dalları faaliyetlerini durduracaktır. Tamamlayıcı ekonomiler gümrük birliğine giderlerse dünya ticaretinin yönü değişmektedir. Bundan da hem üye ölkeler hem de genel dünya refahı olumsuz etkilenecektir. Birlik üyeleri tamamlayıcı ekonomiler ise, her ülke malları yüksek gümrük koruyuculuğunda üretir ve bu tür ölkelerin oluşturduğu gümrük birliği içinde ticaret saptırıcı etki meydana gelir. Çünkü birliğe üye ölkelerden birinin gümrük koruyuculuğu altında üretmiş olduğu bir malı, diğer üyenin piyasasına da girmektedir. Bunun sonucunda dünya kaynakları daha düşük

etkinlikle yeniden dağıtılmakta ve bundan hem üye ülkeler hem de genel dünya refahı olumsuz yönde etkilemektedir.²⁴

1.3.2 Gümrük Birliği'nin Dinamik Etkileri

Statik etkiler bir defalık etkiler olup ekonomik yapıda değişiklik olmadan, tarifelerin kaldırılmasıyla birlikte dış ticaret hacmi ve refah düzeyinde ortaya çıkabilecek değişmelerle ilgilenir. Bu nedenle Gümrük Birliği sonucunda ortaya çıkacak etkiler statik etkiler tarafından yalnız başına belirlenemezler.

Ekonomik entegrasyonlar sonucunda üye ülkelerin ekonomik yapılarında, üretim kapasitelerinde ve kaynak verimliliklerinde temel değişiklikler oluşur. Zaman içerisinde oluşan bu değişiklikler milli geliri, kalkınma hızını ve dolayısıyla ekonomik refah seviyesini etkileyen dinamik etkilerdir. Ekonomik entegrasyonlar sonucunda oluşan dinamik etkiler, üye ülkelerin kazanmış oldukları dinamizm ile birlikte üçüncü ülke ekonomilerinin ve dünya ekonomisinin refah seviyesini arttırmaktadır. Kalkınma hızını etkileyen ve süreklilik gösteren dinamik etkiler; dış rekabetteki artış, ölçek ekonomilerinin doğması, dışsal ekonomilerin meydana gelmesi, teknolojik ilerlemenin hız kazanması ve yatırım harcamalarının genişlemesi şeklinde ifade edilebilir.

1.3.2.1 Rekabet Artışı Etkisi

Gümrük Birliği Anlaşmasıyla birliğe üye olan ülkeler arasındaki dış ticaret kısıtlamalarının ortadan kalkması, yerli üreticilerin dış piyasa rekabetiyle karşı karşıya gelmelerine neden olur. Bu durum verimliliği düşük, kalitesiz malları pahalıya üreten üreticilerin endüstriyi terk etmelerine, ancak rekabete dayanabilecek güçteki üreticilerin faaliyetlerini sürdürmelerine yol açar. Bu yoğun rekabet ortamı bir yandan en iyi üretim tekniklerinin kullanılmasına olanak sağlarken diğer yandan yeni teknolojilere geçilmesi için de itici bir güç olmaktadır.

²⁴Süleyman Uyar, a.g.e., s.8.

Türkiye'nin Gümrük Birliği çerçevesinde rekabet hukuku ile ilgili olarak tamamlaması gereken çalışmalar, Katılım Ortaklığı Belgesi'nin kısa ve orta vadeli öncelikleri kapsamında yer almaktadır. Devlet yardımlarına şeffaflık kazandırılması ve bu yardımların düzenli bir şekilde izlenmesini sağlayacak denetim kurumunun belirlenmesine yönelik yasal değişikliklerin yapılması belgenin kısa vadeli öncelikler bölümünde yer alırken, tekel haklarından yararlanan şirketlerle ilgili mevzuatın uyumlaştırılması gerektiği de orta vadeli öncelikler bölümünde yer almıştır. Gümrük Birliği ile birlikte Dünya Ticaret Örgütü'nün Türk Sanayi'nde çok önemli bir yer tutan tekstil ürünlerine ilişkin olarak 2005 yılına kadar gümrük vergilerinin düşürülmesi, kotaların aşamalı olarak kaldırılması ve diğer tarife dışı engellerin kaldırılması ile serbest ticaret düzenine geçme konusundaki yükümlülükleri de gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalar çerçevesinde Türkiye'nin Avrupa Ekonomisi ile bütünleşme yolunda almış olduğu mesafe, dünya ekonomisi ile de bütünleşme yolunda bir rekabet altyapısı oluşturmasını sağlamıştır.

1950'lerden itibaren AB ve OECD ülkeleri Türkiye'nin dış ekonomik ilişkilerinde temel ortakları olmuşlardır. Bu ülke grupları Türkiye'nin geleneksel pazarları olup özellikle AB ülkelerinin Türkiye'nin ithalat ve ihracatındaki payı oldukça yüksektir. Yıllar itibariyle Türkiye'nin ticaret hacmindeki artış ile birlikte ihracat yapısında da önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Türkiye 1960 ve 1970 yıllarında temel olarak bir hammadde ve tarımsal ürün ihracatçısıyken günümüzde sanayi malları, ihracatın yaklaşık %90'ını oluşturmaktadır.²⁵

²⁵ Halil İbrahim Şener, Lizbon Stratejisi ve Türkiye'nin Rekabet Gücü, Nisan 2004, http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/DTDERGI/Nisan_2004/Lizbon.htm (Mayıs 2006).

Tablo:1-Türkiye'nin Sanayi Dallarını İtibariyle Rekabet Gücü

Sanayi Dallarını	Küçük Ölçek		Orta Ölçek		Büyük Ölçek	
	Rekabet Gücü (%)	Rekabet Düzeyi	Rekabet Gücü (%)	Rekabet Düzeyi	Rekabet Gücü (%)	Rekabet Düzeyi
Taş ve Toprağa Dayalı Ürünler	87,0	Eş Düzeyde	81,8	Eş Düzeyde	61,3	Eş Düzeyde
Kimyasal Ürünler	62,9	Eş Düzeyde	39,9	Eş Düzeyde	55,1	Eş Düzeyde
Giyim (Ayakkabı Hariç)	46,7	Eş Düzeyde	36,3	Eş Düzeyde	82,6	Eş Düzeyde
Dokuma	43,1	Eş Düzeyde	55,2	Eş Düzeyde	68,7	Eş Düzeyde
Demir-Çelik Ara Sanayi	41,9	Rekabet Gücü Yok	70,8	Eş Düzeyde	27,2	Eş Düzeyde
Metal Eşya	38,1	Eş Düzeyde	20,6	Eş Düzeyde	49,3	Eş Düzeyde
Elektriksiz Makine	34,5	Rekabet Gücü Yok	57,4	Eş Düzeyde	21,3	Eş Düzeyde
Elektrikli Makine	27,8	Rekabet Gücü Yok	42,9	Eş Düzeyde	75,6	Eş Düzeyde
Taşıt Araçları	32,4	Eş Düzeyde	50,3	Eş Düzeyde	47,5	Eş Düzeyde
Gıda, İçki, Tütün	13,8	Eş Düzeyde	58,3	Eş Düzeyde	48,2	Eş Düzeyde
Lastik-Plastik	12,0	Rekabet Gücü Yok	51,7	Eş Düzeyde	58,6	Eş Düzeyde
Petrol Ürünleri ve Türevleri	Rekabet Gücü Yok	Rekabet Gücü Yok	76,2	Eş Düzeyde	36,2	Eş Düzeyde
Kağıt ve Basım	0	Rekabet Gücü Yok	43,2	Eş Düzeyde	74,4	Eş Düzeyde
Kürk, Deri Ve Ayakkabı	0	Rekabet Gücü Yok	36,9	Rekabet Gücü Yok	44,4	Rekabet Gücü Yok
Porselen-Cam	Rekabet Gücü Yok	Rekabet Gücü Yok	24,1	Eş Düzeyde	54,4	Eş Düzeyde
Demir-Çelik Dışı Metal	Rekabet Gücü Yok	Rekabet Gücü Yok	20,6	Rekabet Gücü Yok	34,5	Eş Düzeyde
Orman Ürünleri ve Mobilya	0	Rekabet Gücü Yok	5,6	Eş Düzeyde	84,8	Eş Düzeyde

Kaynak: Osman Demir ve Yusuf Temur, Gümrük Birliği'nin İlk İki Yılı Değerlendirmesi, <http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/1ekim98/gmrkbln.htm> (Mayıs 2006).

Tablo 1'e göre Türkiye'nin sanayi üretiminde rekabet gücü, küçük ölçekten büyük ölçeğe doğru artmaktadır. Taş ve toprağa dayalı bazı ürünler ile kimyasal ürünler küçük ölçekli işletmelerin rekabet üstünlüğü olan sanayi dallarını, elektriksiz makine, taş ve toprağa dayalı bazı ürünler, petrol ürünleri ve türevleri, gıda, içki, tütün ve dokuma da orta ölçekli işletmelerin rekabet üstünlüğü olan sanayi dallarını oluşturmaktadır. Büyük

ölçekli işletmelerin sanayi dalları da; elektrikli makine, taş ve toprağa dayalı bazı ürünler, lastik-plastik orman ürünleri, kağıt, basım, giyim ve mobilyadır. Gümrük Birliği sonrasında belirtilen bu rekabet gücü yüksek sanayi dallarında verimlilik ve üretim artarken, rekabet gücü olmayan sanayi dallarında faaliyet gösteren işletmelerin ise üretimleri düşmüş, pazar payları giderek yok olmuş ve birçoğu da kapanmak zorunda kalmıştır.

Uluslararası Yönetim Geliştirme Enstitüsü'nün uluslararası rekabet gücünü ölçmede kullandığı; yurtiçi ekonominin genel durumu, uluslararasılaşma, kamu sektörünün yapısı ve hükümet politikaları, finans sektörünün yapısı, altyapı, yönetim, bilim ve teknoloji ile insan gücü başlıkları altında topladığı kriterlerle yaptığı 1999 yılına ilişkin 47 ülkeyi kapsayan rekabet gücü araştırmasında rekabet gücü en yüksek ülkeler sırasıyla ABD, Singapur, Finlandiya, Lüksemburg, Hollanda, İsviçre, Hong Kong, Danimarka, Almanya ve Kanada'dır. Türkiye 1998 yılında 46 ülke arasında 33. sıradayken, 1999 yılında 47 ülke arasında 37. sırada, 2003 yılında da 102 ülke arasında 65. sırada yer almıştır. Bu araştırma sonuçlarına göre genel olarak Türkiye'nin rekabet gücünün birçok ülkeye göre düşük olduğu görülmektedir.²⁶

İç ve dış piyasalarda Türk Sanayisi'nin yabancı işletmelere karşı rekabet gücünü arttırmak için öncü ve ileri teknolojilere yatırım yapması zorunludur. Ayrıca firmaların uluslararası rekabette güçlenmesini sağlayacak politika, yönlendirme ve mekanizmalar oluşturulmalı, hükümet, özel sektör ve üniversitelerarası koordinasyon sağlanmalı, AR-GE faaliyetlerine GSYİH' dan ayrılan pay arttırılarak Türkiye'nin öncelikli ve önemli teknoloji alanları ile AR-GE faaliyetlerini yoğunlaştıracağı teknolojiler belirlenmelidir.²⁷

1.3.2.2 Ölçek Ekonomileri Etkisi

Gümrük Birliği sonrasında iç piyasanın genişlemesi, artan talebi karşılamak için firmaların üretimlerini arttırmalarına neden olur. Bu durumda firmalar, atıl

²⁶ Özlem Özkıvrak, Globalleşme, Bölgeselleşme, Mega Rekabet ve Türkiye, Ocak 2001, [http://www.foreigntrade.gov.tr/ead\(DTDERGI/OCAK2001/globalleşme.htm](http://www.foreigntrade.gov.tr/ead(DTDERGI/OCAK2001/globalleşme.htm) (Mayıs 2006).

²⁷ Halil İbrahim Şener, a.g.e., s. 6.

kapasitelerinin varolması durumunda bunu kullanarak ortalama maliyetlerini minimum seviyeye çekecek optimal ölçüğe varabilirler. Atıl kapasitelerinin olmaması durumunda ise kapasite arttırıcı yeni yatırımlara yönelirler.

Firmaların büyüklüğünden kaynaklanan makine ve donanım bolluğu, işbölümü ve uzmanlaşma, satışları arttırmaya yönelik yeni teknikler ve böylelikle kazanılan yeni pazarlar ölçek ekonomileri yaratarak firmalarda maliyetlerin düşmesine, verimlilik ve üretimin artmasına ve bunların sonucunda da büyük ölçüde tasarrufların oluşmasına neden olmaktadır.

1.3.2.3 Dışsal Ekonomiler Etkisi

Geniş bir piyasada faaliyet gösteren firma, ölçek ekonomileri, teknolojik gelişme ve yoğun rekabet etkilerinin bir sonucu olarak verimliliğini ve ürünlerinin kalitesini artırır. Diğer firmalar da bu firmalardan daha ucuza ve daha kaliteli girdi elde ederler. Böylelikle ekonominin genel performansı da artar.

Ekonomik entegrasyon sonucu en önemli dinamik yararlardan biri, verimlilik ve büyüme hızı üzerinde olumlu sonuçlar doğuran dışsal ekonomilerdir. Dışsal ekonomiler piyasanın büyüyerek sanayinin genişlemesine, nitelikli işgücü sağlanmasına, tüm endüstri dalının yararlanabileceği teknolojik bilginin yayılmasına, kitlesel üretim yapan firmaların bağlı bulunduğu endüstrinin daha fazla gelişerek firma dışı tasarrufların doğmasına yol açmaktadır.

1.3.2.4 Teknolojik İlerleme Etkisi

Gümrük Birlikleri piyasaların genişlemesine neden olarak büyük işletmelerin kurulmasına yol açar. Bu durum büyük işletmelerin yurtdışındaki ileri teknolojileri alıp kullanmasına, işletmelerin büyümesi için gerekli olan araştırma-geliştirme faaliyetlerine daha büyük fonlar ayrılmasına olanak sağlar. Böylelikle birliğe üye olan ülkelerin teknolojik ilerleme hızları zamanla yükselmeye başlar.

Teknolojik ilerlemeyle birlikte firmalar üretim teknolojilerini geliştirerek daha az maliyetle daha fazla ürün elde ederler. Bu durum ekonomik yapının canlanıp büyümesine, refahın artmasına yol açar.

1.3.2.5 Yatırımları Özendirme ve Sermaye Etkisi

Gümrük Birliği, birik içi ticareti serbestleştirip pazarın büyümesini sağlayarak birlik içi sermayenin daha karlı ve daha verimli olan ülkelere, birlik dışı sermayenin de birlik içine yönelmesini sağlar. Bunun sonucunda birlik içerisinde üretim, yatırım ve gelir artar.

Gümrük Birliği, tarifelerin yeniden yükselmeyeceği konusunda iş adamlarına güven sağlayarak yatırımların riskini azaltıp karlılığı yükseltirken, piyasa hacminin genişlemesine, birlik içinde üretimin daha etkin şekilde toplanmasına ve bölgeye büyük ölçüde yabancı sermaye yatırımının çekilmesine neden olur. Yatırımların ve buna bağlı olarak rekabetin artması, bölge içerisinde kaynakların daha iyi kullanılmasına yol açarak verimliliğin ve refahın yükselmesini sağlar. Yoğun rekabet ortamı ve ölçek ekonomileri ile birlikte ekonomik entegrasyonun sağlayacağı gelir artışları tasarrufların artmasına neden olur ve böylelikle toplam yatırımların gelir içindeki payı da büyür.²⁸

²⁸ Turkab, Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri, <http://www.turkab.net/gb/gbetki12.htm> (Mayıs 2006).

Tablo:2-Doğrudan Yabancı Sermaye Girişlerinin Ülkelere Göre Dağılımı (Milyon Dolar)

Ülke	2002	2003	2004	2005	2006*
AB Ülkeleri (25)	455	555	1.025	4.981	12.837
Almanya	86	142	73	391	319
Fransa	22	120	34	2.105	336
Hollanda	72	50	568	256	5.005
İngiltere	8	141	126	284	406
İtalya	241	1	15	692	127
Diğer AB Ülkeleri	26	101	209	1.253	6.644
Diğer Avrupa Ülkeleri (AB hariç)	64	70	109	1.662	62
Afrika Ülkeleri	0	0	-	3	30
Amerika	9	58	97	122	620
Asya	70	60	60	1.756	208
Avustralya	0	0	-	1	18
Sınıflandırılmayan	24	2	-	1	7
Toplam	622	745	1.291	8.526	13.782

Kaynak: Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, Uluslararası Doğrudan Yatırım Verileri Bülteni, Aralık 2006, s.17.

Uluslararası sermayeli firmaların ülke gruplarına göre dağılımına bakıldığında 2004 yılında nakit sermaye girişinin 1.025 milyon doları, 2005 yılında 4.981 milyon doları ve 2006 yılının ilk on aylık döneminde 12.837 milyon doları AB ülkeleri kaynaklıdır. 2006 yılının ilk on aylık döneminde AB ülkeleri içerisinde en yüksek pay 5.005 milyon dolarla Hollanda'ya aittir. AB ülkelerinden sonra nakit sermaye girişinin yoğun olduğu diğer ülkeler ise sırasıyla; Amerika, Asya, diğer Avrupa ülkeleri ile Afrika ülkeleridir.

Siyasi ve ekonomik istikrarsızlık nedeniyle uzun vadeli planların yapılamaması, ülke içinde ve komşu ülkelerle yaşanan gerginlikler, AB ile ilişkilerindeki belirsizlikler, reel faiz oranlarının yüksekliği ve kronik enflasyon, kayıt dışı ekonominin önüne geçilememesi, özelleştirmede yaşanan gecikmeler, hukuk sistemi ve adalet mekanizmasındaki aksaklıklar, bürokratik engeller ve bazı alanlardaki mevzuat eksiklikleri, dış tanıtımdaki yetersizlikler nedeniyle Türkiye, yabancı sermaye çekme konusunda birçok ülkenin gerisinde kalmaktadır. Ancak coğrafi konumu, satın alma gücü ve tüketim kalıpları gelişen kalabalık bir nüfus barındırması, AB'ye açılan tam

* Ocak-Ekim 2006

üyelik perspektifi, dünyanın önde gelen çok uluslu şirketlerinin varlığı, yatırıma açık bir özelleştirme ve büyük bir enerji yatırımı programının olması, verimli, rekabet edilebilir, nitelikli geniş işgücüne ve girişimcilik, yönetim, işletmecilik bakımından ileri bir iş ortamına sahip olması nedeniyle de yabancı sermayeyi cazip kılan bir kapasiteye sahiptir.²⁹

²⁹ Özgür Çalışkan, Dünya Yatırım Raporu-2002 Çerçevesinde Doğrudan Yabancı Yatırımlar Üzerine Değerlendirmeler, Ocak 2003, <http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/DTDERGI/OCAK2003/dunya.htm> (17 Mayıs 2006).

İKİNCİ BÖLÜM

GÜMRÜK BİRLİĞİ VE DIŞ TİCARETİN TÜRK İMALAT SANAYİİNE ETKİLERİ

2.1 Türk İmalat Sanayiinin Yapısı

Türk Sanayi ağırlıklı olarak özel sektör faaliyetlerinden oluşmaktadır. İmalat sanayinde üretimin % 80'inden fazlası ve gayrisafi sabit sermaye yatırımlarının yaklaşık % 95'i özel sektör tarafından gerçekleştirilmektedir.³⁰

Sanayi kuruluşlarının belli bölgelerde toplanması Türkiye açısından sorun yaratmaktadır. Sanayi kuruluşlarının % 50'si Marmara, %18,9'u Ege Bölgesi'nde yoğunlaştığı için iç göçler meydana gelmiş, iller ve bölgeler arasında gelir dağılımında dengesizlikler ortaya çıkmıştır. Bu ve buna benzer dengesizlikler sonucu ekonomide baş gösteren istikrarsızlık, Türkiye'nin giderek sanayileşme sürecinden ve üretimden uzaklaşmasına ve böylelikle rant ekonomisine yönelmesine neden olmuştur. Sosyal yararlardan çok bireysel çıkar ve rantların hakim olduğu sektörlerin çoğalması, Türkiye ekonomisini darboğazlarla karşı karşıya bırakmıştır. Söz konusu durum Türkiye'nin dünya ülkeleri arasındaki rekabet gücünü olumsuz yönde etkilemiştir.

Türk İmalat Sanayiinde yapısal dönüşüm 1960-1970 yılları arasında yoğunluk kazanmıştır. Bu dönemde sanayide yatırımlar ithal ikamesine dayalı yapılmaktaydı. Gerek kamu gerekse özel imalat sanayi yatırımlarının toplam yatırımlar içindeki payı çoğalmış, imalat sanayinin alt sektörlerinde özellikle metal ana sanayi, tütün, içki, gıda, dokuma giyim sektörlerinde yatırımlar artmıştır. Emek yoğun sanayilerin yerine uzmanlaşmış sanayilerin payında artış yaşanmış ve kamu kesimi imalat sanayi yatırımlarından hızla çekilmiştir. 1980 yılından sonra dışa açık bir ekonomik politika uygulanmaya başlanırken, dışa açılmayı hızlandırmak amacıyla ihracata yönelik yatırımları ve yabancı sermayeyi teşvik tedbirleri alınmıştır. Ancak bu politikalara özel

³⁰ Devlet Planlama Teşkilatı, Türkiye Sanayi Politikası (AB Üyeliğine Doğru), Ankara:2003, s. 6.

kesimin hemen tepki verememesi nedeniyle 1980 yılından sonra özel kesim yatırımları içinde imalat sanayinin payı düşmeye başlamıştır.

İmalat sanayi içinde ara ve yatırım malları sanayilerinin paylarının belli bir seviyede olması, o ülkenin sanayileşmiş bir ülke olduğunun göstergesidir. Kalkınma Planlarında sanayide yapısal değişim, sanayi üretimi içinde ara ve yatırım mallarının payının artmasına bağlanmaktadır. Planlı dönem içinde, izlenen ithal ikameci politikalar sonucu İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı dönemi içinde dayanıklı tüketim mallarında yerli üretim büyük ölçüde sağlanmıştır. Bu nedenle Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın yeni stratejisinde, ara ve yatırım malları üretimine öncelik verilmesi hedef olarak alınmış fakat bunda başarıya ulaşılamamıştır. Bu hedefe ulaşılabilseydi, bu malların da yerli olarak üretilmesiyle sanayileşme olgusunun “son aşaması” da tamamlanmış olacaktı. Üçüncü Plan Dönemi sonunda (1977), ara mallarında amaçlanan %40,7 yerine %37,7 , yatırım mallarında ise %16,7 yerine %13,3'lük bir paya ulaşılabilmiştir.³¹

2000 ve 2001 yılları itibariyle imalat sanayinin gelişim hızı incelendiğinde, bu yıllarda yaşanan ekonomik darboğazlar nedeniyle imalat sanayi gelişimi eksilerde gerçekleşmiştir. Ancak 2002 yılında toparlanmaya başlayan imalat sanayi, 2004 yılının ilk üç aylık döneminde 2002 yılının tamamından daha yüksek düzeyde gelişme göstermiştir. 2001 yılının ilk çeyreğinde Şubat Krizinin etkisiyle kapasite kullanım oranında düşüş yaşanmış, 2002 yılı itibariyle yükselmeye başlayan kapasite kullanım oranı 2003 yılında ciddi bir gelişme göstermiştir.

³¹ Rıdvan Karluk, “Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişim ve Yapısal Değişim” ,İstanbul:Beta Basım Yayın Dağıtım, 1995, s. 89.

Tablo:3-İmalat Sanayinde Önemli Sektörler İtibariyle Üretim Değişimleri (%)

	Üretim	
	2004	2005*
İmalat Sanayi Toplamı	10,4	3,6
Gıda ve İçki	-0,5	4,9
Tekstil	-1,5	-13,4
Giyim	3,5	-11,1
Deri	-5,4	-25,6
Petrol Ürünleri	-4,7	-3,5
Kimya	16,1	4,2
Plastik ve Lastik	12,7	18,2
Toprağa Dayalı Sanayiler	9,1	11,7
Ana Metal	11,6	3,7
Makine İmalat	31,0	-3,2
Elektrikli Makineler	-4,6	21,1
Elektronik	35,0	1,1
Motorlu Kara Taşıtları	53,3	8,1

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı, 2006 Yılı Programı, <http://ekutup.dpt.gov.tr/program/2006.pdf> s.190 s.190.

İmalat sanayinde 2004 yılı itibariyle en yüksek üretim artışı motorlu kara taşıtlarında yaşanırken bunu % 35’lik artışla elektronik sanayi üretimi izlemiştir. Makine imalat sanayi üretiminde ise % 31 oranında artış yaşanırken, Gıda ve içki sektörü üretiminde % 0,5’lik, tekstil üretiminde ise % 1,5’ lik azalma yaşanmıştır. 2005 yılının ilk sekiz aylık döneminde gıda ve içki sektörü üretimi % 4,9 oranında artarken tekstil üretimi % 13,4 oranında azalmıştır. Aynı yılda Elektronik sanayi üretiminde % 1,1’lik artış yaşanmıştır. 2005 yılının ilk sekiz aylık döneminde toplam imalar sanayi üretim artışı % 3,6’ dır.

Türkiye’nin ekonomik gelişme sürecinin başarıyla gerçekleşebilmesi, sanayileşmeye ve uygulanacak sanayi politikalarının esnek ve ileriye dönük olmasına bağlıdır. Uzun dönemde, verimsiz yatırımlara, düşük karlılığa ve düşük ücret düzeyine yönelik olarak geliştirilen sanayi politikaları Türkiye’nin sanayileşme yolundaki en büyük engeldir. Özellikle sanayinin temelini oluşturan imalat sanayii, yeniliklere uyum sağlaması ve bu

* Ocak-Ağustos 2005

yenilikleri teknolojik gelişim süreci içinde üretime yansıtması açısından büyük bir öneme sahiptir. İmalat sanayiinin gelişmesi ve yapısal olarak değişimin gerçekleşmesi ayrıca şu açılardan da önem kazanmaktadır:

- Yeni ürünlerin ve o günün teknolojilerinin geliştirilmesi ve bunun ekonominin geneline yayılması açısından, imalat sanayi ve teknoloji yoğun sanayiler itici güç durumundadırlar. Yurt dışında gerçekleştirilen yeniliklerin ülke sanayilerinde de anlaşılması ve uygulanması bu sanayiler sayesinde mümkün olmaktadır.
- Verimliliğin ve ücretlerin, teknolojik rantların yüksek olduğu sanayiler teknoloji yoğun sanayiler olduğundan, ülkenin uzun dönemde gelişme göstermesi de bu sanayilere bağlıdır.
- Gelişmiş ülkelerde, gelirden meydana gelen artış düşük teknolojili ürünlerden çok yüksek teknolojili ürünlere olan talebi arttırmaktadır. Bu nedenle “büyüme sanayileri” olarak adlandırılan teknoloji yoğun sanayilerde talep artış hızı oldukça yüksektir.

2.1.1 Türk İmalat Sanayiinde Teknolojik Yapı ve Yenilikçilik

Teknoloji ve yenilikçilik politikalarının uygulanmasında, AR-GE ve teknolojik yenilik faaliyetlerinin gerçekleştirilmesinde imalat sanayi çok önemli bir yer tutmaktadır. Yeni teknolojilerin geliştirilmesi ve bu teknolojilerin ekonominin geneline yayılmasında Sanayi Devrimi'nden beri en önemli rol imalat sanayiine düşmektedir. Bu nedenle sanayi politikaları; teknolojik yeniliklerin dışarıdan alınması ya da ülke içerisinde yaratılması yoluyla ülke geneline yayılmasını, gelişme hızı yüksek olan sektörde uygulanmasını ve üretkenliği amaçlamaktadır.

Ülke sanayilerinin teknolojik düzeyi, sahip olunan firmaların AR-GE faaliyetlerine katılımı ve uluslararası teknoloji paylaşımından yararlanabilme ölçüsünü göstermektedir. Türkiye’de imalat sanayiinde çoğunluğun düşük teknoloji kullanıldığı

sanayiler faaliyette bulunmaktadır. Ancak 1970-1998 dönemi içinde orta teknolojlili sanayilere doğru bir yönelme söz konusudur. Orta teknoloji kullanan sanayilerin 1970 yılındaki payı %15,2 iken, bu oran yıllar itibariyle artış göstermiş ve 1980 yılında %22,5'e çıkmıştır. Düşük teknoloji kullanan sanayilerin ise imalat sanayi içindeki payı 1970 yılında %82,8 iken, 1980 yılında %82,1'e 1991 yılında %72'ye ve 1998 yılında da %73,5'e düşmüştür. Yüksek teknolojlili sanayiler yıllar itibariyle az da olsa gelişme eğilimi göstermiştir. 1970 ve 1980 yıllarında imalat sanayi içindeki payı % 2 olan yüksek teknolojlili sanayilerin 1991 yılındaki payı %5,4'e çıkarken 1998 yılında %4'e gerilemiştir. Hammadde ve emek yoğun sanayiler ile ölçek yoğun sanayiler gelişmekte olan ülkelerde rekabet gücü açısından üstünlük sağlayan sanayiler olarak kabul edilmektedir. Türkiye'de hammadde yoğun sanayilerin imalat sanayi içindeki payı yıllar itibariyle düşüş göstermiştir. 1970 yılında %53,1 paya sahip olan hammadde yoğun sanayilerin 1980 yılındaki payı %64,7'ye çıkmasına rağmen, 1991 yılında %43,4'e, 1998 yılında da %44'e gerilemiştir. Emek yoğun ve ölçek yoğun sanayilerin paylarında çok fazla bir değişme yaşanmamış, imalat sanayi içindeki ağırlıkları büyük ölçüde devam etmiştir. 1970 yılında %20,6'lık bir paya sahip olan emek yoğun sanayiler 1998 yılında bu payını %23,8'e çıkarmıştır. Ölçek yoğun sanayilerin imalat sanayi içindeki payı 1970 yılında %21,2 iken, 1998 yılında %25,4'e yükselmiştir. Bilim içerikli sanayilerin imalat sanayi içindeki payı ise oldukça düşüktür.³²

³² Mehmet Atalay ve Mustafa Turhan, Küreselleşme, Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türk İmalat Sanayi, <http://ekutup.dpt.gov.tr/planlama/42nciyil/atalaym.pdf> (Mayıs 2006).

Tablo:4-İktisadi faaliyet koluna göre teknolojik yenilik yapan işyerlerinin oranı ve yenilik faaliyetlerinde işbirliği yaptığı ülkeler (%)

İktisadi Faaliyet	Teknolojik Yenilik Yapan İşyerleri	Teknolojik Yenilik Yapmayan İşyerleri	Yerli	Avrupa Birliği	ABD	Japonya	Diğer
Gıda ürünleri ve içecek	38,1	61,9	86,1	52,8	27,8	2,8	11,1
Tütün ürünleri	20,0	80,0	100,0	100,0	100,0	-	-
Tekstil ürünleri	17,9	82,1	73,9	69,6	43,5	4,3	8,7
Giyim eşyası	18,7	81,3	66,7	88,9	33,3	11,1	11,1
Kağıt ve kağıt ürünleri	20,7	79,3	100,0	50,0	83,3	-	-
Kimyasal madde ve ürünler	44,4	55,6	84,0	64,0	40,0	12,0	12,0
Ana metal sanayi	33,5	66,5	92,3	38,5	23,1	7,7	-
Radyo,televizyon,haberleşme teçhizatı	37,2	62,8	90,9	54,5	36,4	18,2	45,5
Motorlu kara taşıtı ve römorklar	25,1	74,9	90,0	70,0	40,0	10,0	25,0
Diğer ulaşım araçları	62,6	37,4	66,7	33,3	33,3	-	66,7
Makine ve teçhizat hariç metal eşya sanayi	35,0	65,0	71,4	66,7	28,6	9,5	9,5
Plastik ve kauçuk ürünleri	32,8	67,2	80,0	70,0	45,0	15,0	5,0
Kok kömürü,rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıt	31,6	68,4	-	-	-	-	-
Metallik olmayan diğer mineral ürünler	32,5	67,5	87,5	62,5	29,2	4,2	8,3

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü,İmalat Sanayi Teknolojik Yenilik Anketi Sonuçları, Haber Bültenleri, Ocak 2004, <http://www.die.gov.tr/TURKISH/SONIST/TEKNYIM/imalatsan0104/pageindex.xls> (Aralık 2006).

İktisadi faaliyet koluna göre teknolojik yenilik yapan işyerlerinden diğer ulaşım araçları sektörü % 62,6' lık oranla ilk sırada yer alırken bunu kimyasal madde ve ürünler % 44,4' lük oranla takip etmektedir. % 38,1' lik oranla gıda ürünleri ve içecek sektörü teknolojik yenilik yapan işyerleri sıralamasında üçüncü sırada yer alırken sonrasında % 37,2' lik oranla radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı faaliyet kolu ye almaktadır. Tekstil ürünleri sektörü ise % 82,1' lik oranla teknolojik yenilik yapmayan iktisadi faaliyet kollarında ilk sırada gelmektedir. Tütün ürünleri sektöründe teknolojik yenilik yapan iktisadi faaliyet kolları, AB ülkelerinin tamamı ve ABD ile yenilik çalışmalarında bulunmaktadır.

Türkiye'nin teknolojik yenilik faaliyetlerini engelleyen en önemli etken yenilik maliyetlerinin yüksek olmasıdır. Ayrıca teknolojik yenilik için gerekli finansal kaynağın bulunamaması, ekonomik riskin yüksek olması, teknoloji konusundaki bilgi yetersizliği, mevzuat ve standartlardan doğan bürokratik sorunlar ve kalifiye eleman yetersizliği de yenilikçi faaliyetlerin gerçekleştirilmesini engelleyen diğer sorunlardır.

Dünyada özellikle imalat sanayilerin yapısında hammadde yoğun sanayilerden yüksek teknolojiye doğru bir değişim yaşanmakta ve bu değişimin yaşanmasında bilim ve teknoloji politikaları ile AR-GE faaliyetlerine ayrılan büyük kaynaklar ve süreklilik kazanan yenilikler önemli rol oynamaktadır. AR-GE harcamalarının sanayi sektörleri içindeki payının artırılması ve ileri teknolojilerin birçok sanayi dalında kullanılmaya başlanmasıyla, rekabet gücü artan ülkeler üstünlük kazanmaya başlamış ve tüm dünyada büyük firmalar aracılığıyla üretimde küreselleşme ve rekabet gücü ön plana çıkmıştır. Bu nedenle bütün ülkelerde, bilim ve teknoloji politikaları bir sistem olarak ele alınmakta, küreselleşen teknolojinin elde edilmesi AR-GE faaliyetlerine büyük önem verilmesi yoluyla sağlanmaktadır. GSMH içindeki AR-GE harcaması, 1997 yılı itibarıyla ABD’de %2.5, Fransa ve Almanya’da %2.3, İtalya’da %1.1 , İspanya’da %0.8 iken , Türkiye’de bu oran %0.5 olarak gerçekleşmiştir. AR-GE faaliyetleri kapsamındaki imalat sanayinde yer alan insan gücünün toplam imalat sanayi istihdamı içindeki payı 1996 yılında %0.50 iken , 1997 yılında bu oran %0.61 olarak belirlenmiştir.

Tüm bu veriler Türkiye’nin bilim ve teknoloji alanında yetersiz olduğunu göstermektedir. AR-GE faaliyetlerine yeterli kaynak ayrılamaması nedeniyle, Türk sanayisi teknoloji üreten bir yapıya kavuşturulamamış ve bu doğrultuda sanayinin rekabet gücüne önemli bir katkı sağlanamamıştır. Her ne kadar Altıncı ve Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planları’nda bu konuda hedefler konulmuşsa da ülkenin bu sektörlere ayırdığı kaynakların yetersizliği nedeniyle sanayide rekabet gücü elde edilememektedir. AR-GE faaliyetlerinin devlet yardımlarıyla desteklenmesine ilişkin mevzuat, 1995 yılında yürürlüğe girmiş, mal ve hizmet üretiminin rekabet edilebilir duruma gelmesi amacıyla kalite altyapısındaki eksikliklerin AB ile Gümrük Birliği’ne uyum sürecinde tamamlanmasına yönelik çalışmalar hala devam etmektedir.

2.1.2 Türk İmalat Sanayinin Yabancı Sermaye Yapısı

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra, dünyada hızla yaygınlık gösteren liberalleşme hareketlerine bağlı olarak, Türkiye’de de yabancı sermaye yatırımlarına karşı bakış açısı

değişmiştir. Bu tutum özellikle 1950’den sonra daha da belirginleşmiş ve 1954 yılında bugün de hala geçerliliğini koruyan “Yabancı Sermayeyi Teşvik Yasası” çıkarılmıştır. Bu yasa ile daha önce yabancı sermayenin faaliyette bulunabileceği alanlar ile ilgili kısıtlamalar kaldırılmış ve yerli özel girişimcilere açık olan tüm alanlarda, yabancı sermaye işletmelerinin faaliyette bulunabileceği kabul edilmiştir. Zamanla bu tür sermaye girişlerini özendirmek amacıyla Yabancı Sermaye Kanunu’nda birçok değişiklik yapılmış, yabancı sermaye işletmelerinin tüm yatırım ve ihracat teşviklerinden yararlanmaları sağlanmıştır. Tüm bu düzenlemelere karşın, yabancı sermayedarlar, uzun süre hem ekonomik hem de siyasal nedenlerle Türkiye’yi çekici bir ülke olarak görmemişlerdir. Bunun en önemli nedenleri arasında; Türkiye’de uygulanan içe dönük sanayileşme politikaları, kambiyo kontrolleri, ulusal paranın aşırı değerlendirilmesi, bürokrasideki aksaklıklar ve kamuoyunun olumsuz tutumu yer almaktadır.

1980’li yıllardan sonra hız kazanan liberal ekonomik politikalarla birlikte, yabancı sermaye girişleri özendirilmiş, bu durumun ortaya çıkmasında da yabancı sermaye yasasında yapılan iyileştirmeler, gümrüklerin indirilmesi, bürokrasinin azaltılması ve kambiyo rejiminin serbestleştirilmesi etkili olmuştur.

Tablo:5-Uluslararası Sermayeli Firmaların Sayılarının Sektörlere Göre Dağılımı (Şirket Sayısı)

Sektörler	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006*
Tarım,Avcılık,Ormancılık ve Balıkçılık	6	9	4	29	31	40	31
Madencilik ve Taşocaklığı	8	8	18	12	33	49	32
İmalat Sanayi	94	91	83	268	368	456	376
Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı	8	7	9	18	51	43	34
Tekstil Ürünleri İmalatı	3	13	12	64	60	79	44
Kimyasal Madde ve Ürünlerin İmalatı	11	7	6	29	46	41	36
Makine ve Teçhizat İmalatı	8	6	7	21	25	31	38
Motorlu Kara Taşıtı, Römork ve Yarı Römork İmalatı	13	12	7	17	18	20	14
Diğer İmalat	51	46	42	119	168	242	210
Diğer	339	376	393	799	1.688	2.334	2.377
Toplam	447	484	498	1.108	2.120	2.879	2.816

Kaynak: Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, a.g.e., s.17.

* Ocak-Ekim 2006

Uluslararası yatırımcıların Türkiye'deki yeni veya mevcut şirketleri ile iştirak ettikleri yerli sermayeli şirketlerdeki ortaklık paylarına ilişkin transferleri içeren sermaye girişinin yoğun olarak imalat sanayi sektörlerinde yapıldığı görülmektedir. 2006 yılının ilk on aylık döneminde 2.816 adet uluslararası sermayeli şirketten 376 adedi imalat sanayinde faaliyette bulunmaktadır.

2.1.3 Türk İmalat Sanayiinde Kamu ve Özel Sektörün Yeri ve Önemi

Türkiye'de kamu sektörüne ve özel sektöre ait işletmeler, ekonominin birçok sektöründe birlikte faaliyet göstermektedirler. Ancak 1980 yılı sonrasında izlenen sanayileşme politikalarında özel sektöre daha fazla önem verilmiş ve bu çerçevede özel sektörün dinamikliğinden yararlanmak suretiyle dışa dönük ve rekabet gücü olan bir sanayi yapısı oluşturulması amaçlanmıştır. Bu nedenle, kamu kesiminin imalat sanayiindeki nisbi ağırlığı zamanla azalmıştır. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde (1963-1967), imalat sanayi katma değeri içinde kamu kesiminin payı %56,7 iken, Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde (1985-1989) bu pay %39,4'e kadar düşmüştür. 1980 yılından sonra hem GSMH hem de toplam sabit sermaye yatırımları içinde kamu sabit sermaye yatırımları zamanla azalma göstermiştir.

Türkiye'de 1980 öncesine kadar kamu kesimine ait işletmelerin en fazla yer aldığı üretim dallarından biri imalat sanayii idi. 1980 sanayi sayımına göre 9009 tane büyük işyerinden kamu sektörüne ait olan 437 tane işyeri vardır. 1930'lardan itibaren Türkiye'de sanayileşmenin K.İ.T. aracılığıyla gerçekleşmesinin ilke olarak kabul edilmesi ve bu nedenle de birçok alanda K.İ.T.'e tekel gücü sağlanması, Türkiye'de sanayi sektöründe kamu kesiminin ağırlığının yüksek olmasının ilk nedenidir. İkinci neden ise, özel sektörün ilgi duymaması nedeniyle yatırım yapmadığı alanlara ve geri kalmış yörelerin kalkındırılması amacıyla yatırım yapma görevinin K.İ.T.'e verilmesidir. Bu sayede K.İ.T. politik yatırım aracı; bir yandan bölgesel kalkınma aracı, istihdam aracı, fiyat kontrol ve düzenleme aracı olarak görülürken diğer yandan devlete gelir sağlama aracı olarak da kullanılmıştır. Ayrıca yakın geçmişe kadar sanayileşmede öncü olan K.İ.T.'in, sanayileşmenin ileri aşamalarına geçmede özel sektör kuruluşlarından önce davranması da Türkiye'de sanayi sektöründe kamu kesiminin

ağırlığının yüksek olmasının bir diğer nedenidir. Özellikle 1980'lerden sonra özel kesimin daha hızlı gelişmesine paralel olarak devletin altyapı yatırımlarına yönelerek üretken kesimlere daha az yatırım yapması ve K.İ.T.'lerin kamu açıkları ve kamu kesiminin finansman ihtiyacının birinci nedeni durumuna gelmesiyle birlikte devletin imalat sanayii üretimindeki payı giderek küçülmüştür.

Tablo:6-Sektörler İtibariyle Sabit Sermaye Yatırımları (%)

Yıllar	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2003	2004	2005	2006*
Kamu Sektörü										
Tarım	10,2	10,8	8,1	8,4	8,7	10,0	7,9	9,1	7,4	6,1
Madencilik	1,5	1,6	1,5	1,5	1,2	1,5	1,0	1,5	1,6	2,4
İmalat	4,1	2,5	2,7	2,6	2,9	4	2,6	2,6	2,6	1,8
Enerji	12,9	12,4	16,8	15,4	15,2	13,7	16,7	13,3	13,7	12,1
Ulaştırma	34,7	34,8	34,1	36,9	35,2	27,1	27,2	33,5	30,9	30,7
Turizm	1,3	0,6	0,5	0,5	0,5	0,6	0,8	0,7	0,5	0,5
Konut	1,7	1,2	1,1	1,3	0,8	0,9	1,0	1,0	1,7	1,4
Eğitim	9,2	12,4	10,8	11,8	11,9	13,7	14,2	13,7	12,8	12,6
Sağlık	4,1	4,8	4,5	3,8	4,5	5,9	5,7	5,1	5,8	6,0
Diğer Hizmetler	20,2	18,9	20,0	17,9	19,2	22,5	23,0	19,4	23,0	26,4
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Özel Sektör										
Tarım	4,7	4,3	4,8	2,9	3,3	2,1	2,7	4,1	2,8	2,8
Madencilik	1,1	1,1	1,4	1,6	1,1	1,6	2,2	2,0	1,9	1,8
İmalat	26,1	22,9	23,4	23,8	26,5	24,8	39,2	42,2	41,4	41,3
Enerji	1,8	4,0	3,3	2,8	2,4	6,1	3,1	1,7	2,1	1,6
Ulaştırma	17,4	21,6	20,7	20,0	27,9	23,6	16,8	18,8	19,2	19,2
Turizm	2,3	2,5	3,7	5,5	4,9	6,3	8,5	7,6	7,6	7,7
Konut	39,8	35,8	34,0	33,5	23,7	23,3	15,1	13,2	14,7	15,3
Eğitim	1,1	1,1	0,9	1,7	1,9	1,9	1,6	1,2	0,9	0,9
Sağlık	1,8	2,9	3,6	3,3	3,7	4,0	4,0	4,1	4,6	4,6
Diğer Hizmetler	4,0	3,8	4,2	4,9	4,7	6,4	6,8	5,2	5,0	4,8
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak:Devlet Planlama Teşkilatı, Temel Ekonomik Göstergeler, 2002, s.35. , Temel Ekonomik Göstergeler, Ağustos 2006, <http://ekutup.dpt.gov.tr/teg/2006/08teg.html> ,(Aralık 2006).

Sabit sermaye yatırımlarının sektörel dağılımı tablo 6'da verilmiştir. 1996 yılında özel kesim sabit sermaye yatırımlarının %39,8'ini konut kesimi yatırımları, %26,1'ini imalat sanayi yatırımları, %17,4'ünü de ulaştırma yatırımları oluşturmaktadır. Aynı yılda kamu kesimi sabit sermaye yatırımlarının %34,7'sini ulaştırma kesimi yatırımları oluştururken, ikinci sırada %12,9 ile enerji kesimi yatırımları yer almaktadır. 1996-1999

* Program

yılları arasında özel kesim sabit sermaye yatırımlarında en fazla payı konut kesimi oluşturmaktadır. Ancak 1999 yılından itibaren özel kesim sabit sermaye yatırımları içinde imalat sanayi yatırımlarının payı giderek artmaya başlamıştır. 2000 yılı itibariye bu oran %26,5 iken, 2001 yılında %24,8, 2003 yılında %39,2, 2004 yılında da %42,2, 2005 yılında da %41,4 olarak gerçekleşmiştir. Özel kesim sabit sermaye yatırımları içinde imalat sanayi yatırımlarının artmasına karşılık, 2000 yılından itibaren konut kesimi yatırımlarının payı azalmıştır. 1999 yılında özel kesim sabit sermaye yatırımları içinde konut kesimi yatırımlarının payı %33,5 iken 2000 yılında bu oran %23,7'ye , 2001 yılında %23,3'e, 2003 yılında %15,1'e, 2004 yılında %13,2'ye düşmüştür. Kamu kesimi sabit sermaye yatırımlarında ise en fazla pay ulaştırma kesimine aittir. 1996 yılında kamu kesimi sabit sermaye yatırımları içinde %34,7'lik bir paya sahip olan ulaştırma kesiminin payı 1999 yılında %36,9'a çıkarken, 2001 yılında %27,1'e ,2003 yılında %27,2'ye düşmüş, 2004 yılında tekrar artış göstererek %33,5'lik bir paya sahip olmuştur. Enerji kesimi yatırımları ise kamu kesimi sabit sermaye yatırımları içinde ikinci sırada yer almaktadır. 1996 yılında %12,9'luk paya sahip olan enerji kesimi yatırımlarının 1998 yılındaki payı %16,8'e çıkarken, 2001 yılında %13,7'ye gerilemiştir. 2003 yılında ise bu oran tekrar yükselmiş ve % 16,7' de gerçekleşmiştir. Bu yıldan itibaren tekrar düşmeye başlayan enerji kesimi yatırımları 2004 yılında %13,3'e, 2005 yılında %13,7'ye gerilemiştir.

Kamu kesimi yatırımları içinde imalat sanayi yatırımları ise oldukça düşüktür. 1996 yılında bu oran %4,1 iken 1998 yılında %2,7'ye, 1999 yılında %2,6'ya düşmüştür. 2001 yılında %4,0'e çıkan imalat sanayi yatırımlarının 2003, 2004 ve 2005 yılları arasındaki payları %2,6 olarak gerçekleşmiştir.

Kamu kesiminin ve K.İ.T.'lerin yatırımlardan çekilmesi ve imalat sanayi yatırımlarının düşük düzeyde gerçekleşmesiyle birlikte, özel kesim yatırımlarının üretken, verimli alanlardan ve teknolojik yeniliklerden uzak olması sonucu, imalat sanayinde yapısal değişme sağlıklı ve hızlı bir şekilde gerçekleşmemiştir.

2.1.4 Türk İmalat Sanayiinde İşyeri Büyüklüğü

Türkiye’de işyeri büyüklüğünün belirlenmesinde kullanılan kriter; sanayi sektöründe çalışan kişi miktarıdır. D.İ.E. genel sanayi anketlerinde 1983 yılına kadar 10 ve daha fazla işgücü çalıştıran işyerleri “büyük” sayılmış, bu yıldan sonra miktar 25’e çıkarılmıştır.

1963 yılında Türkiye’de yapılan sayım sonuçlarına göre, toplam işyerlerinin ancak %1,94’ü büyük işyeriydi. Küçük işyerlerinin payı ise %98,1’di. 1985 yılında yapılan sayım sonuçlarına göre ise, büyük işyerlerinin payı %5,5 , küçük işyerlerinin payı ise %94,5 idi. Bu işyerlerinden büyük olanlarının %3,7’si kamu kesimine, %96,3’ü özel kesime ait işletmelerden oluşmaktaydı. Tüm bu veriler, Türkiye’de imalat sanayiinde özel kesimin ağırlıkta olduğunu ve küçük işletme biçiminin yaygın olduğunu göstermektedir. 1980 öncesinde uygulanan ithal ikameci sanayileşme stratejisi, bu durumun en önemli nedenidir. İzlenen politikalar sonucunda 1980 yılına kadar içeriye üretim yapan, küçük ölçekli ve geri teknoloji üretim birimleri faaliyetlerini devam ettirmişlerdir. Bu küçük işletmeler varlıklarını koruyarak Planlı dönemde sayılarını bir miktar daha arttırmışlardır. Ayrıca Cumhuriyet’in kuruluş yıllarından itibaren günümüze kadar gelen süreçte, ekonomideki sermaye yetersizliği, teknolojik yeniliklerin ülkemizde yaratılamaması ve da dışarıdan alınmaması nedeniyle işletmeler küçük ölçekli olarak üretim yapmak zorunda kalmışlardır.

İmalat sanayiinde, küçük ölçekli işletmelerin yoğunlaştığı sanayi dalları arasında daha çok gıda, dokuma giyim, plastik, deri, ağaç ve mobilya, ayakkabı ve basın yayın sanayileri yer almaktadır. Tütün işleme, tütün mamulleri, madeni eşya, içki, petrol ve türevleri, kağıt ve kağıt ürünleri, kimya, makine ve taşıt araçları sanayi dalları ise büyük ölçekli imalat sanayi kuruluşları arasında yer almaktadır.

Tablo:7-Toplam İşletmelerin Büyüklük Grubuna Göre Dağılımı (2002)

	Çalışan Sayısına Göre İşyeri Büyüklük Grupları	Dağılım (%)
KOBİ	1-250	99,89
Mikro	0	1,38
Mikro	1-9	94,94
Küçük	10-49	3,09
Orta	50-99	0,30
Orta	100-150	0,10
Orta	151-250	0,08
Büyük	251+	0,11

Kaynak: Figen Yılmaz, Türkiye’de Küçük ve Orta Boy İşletmeler (Kobi’ler), 2003, <http://www.tisk.org.tr> (Aralık 2006).

2002 yılı itibariyle toplam işletme sayısı içinde 10’dan az işçi çalıştıran mikro ölçekli firmaların payı % 96,32, 10-49 işçi çalıştıran küçük ölçekli firmaların payı % 3,09, 50-250 işçi çalıştıran orta ölçekli firmaların payı % 0,48’dir. Bu itibarla, Türkiye’deki işletmelerin % 99,89’u AB uyumlu KOBİ tanımına girmektedir.³³

2.2 Türkiye’nin Dış Ticaretinde Meydana Gelen Yapısal Değişmeler

2.2.1 İhracatın Gelişimi

Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana Türkiye’nin ihracat yapısında önemli değişiklikler yaşanmıştır. Uzunca bir süre tamamen “korumacı ve müdahaleci” bir dış ticaret politikası benimsenmiş, ekonomi politikası kendi kendine yetecek bir ekonomik yapı oluşturmayı hedef olarak belirlemiştir.

1963 yılında “Planlı Kalkınma Dönemi”ne geçilmesi ile birlikte, ekonomi ve dış ticaret politikalarında köklü değişiklikler gerçekleştirilmiş, dış ticaret stratejisi olarak “ithal ikameci” politikalar uygulanmaya başlanmıştır. Bu dönemde ihracata konu olan ürün kompozisyonunda değişme olmamış, tarım ürünlerinin payı % 80 düzeyine yükselmiştir.

³³ Figen Yılmaz, a.g.e., s.7.

Planlı kalkınma döneminde ihracatta önemli artışların kaydedilmesine karşın, dış ticaret açıklarının büyümesinin nedeni ihracat gelirlerinde öngörülen artışların plan hedeflerinin altında gerçekleşmesi yanında, ödemeler dengesini olumsuz yönde etkileyen dış etkenlerin de (ham petrol fiyatlarının hızla artışı, Türk Lirasının yabancı paralar karşısında sürekli değer yitirmesi v.b.) ortaya çıkmasına bağlanabilir. İlk üç plan dönemi boyunca tarım ürünlerinin payı düşmekle birlikte hedefe ulaşılammış, sanayi ürünlerinin payı da saptanan hedefin altında kalmıştır.³⁴

Türk Ekonomisi ve dış ticaret politikaları açısından 1980 yılı, çok önemli bir dönüm noktasıdır. 24 Ocak 1980 Kararları ile bir yandan ithal ikamesine dayalı sanayileşme politikası terk edilerek dışa dönük bir strateji benimsenmiş, diğer yandan da ihracatın teşvik edilmesi yönündeki politikalara hız verilerek ihracatın önündeki bürokratik engeller büyük ölçüde azaltılmıştır. İhracata dayalı büyüme stratejisi çerçevesinde yerli hammaddelere dayanan ve dünya pazarlarında rekabet gücü yüksek olan sektörlerin desteklenmesi hedeflenmiş ve bu stratejinin uygulamaya konulmasıyla birlikte, ihracat gelirlerimizde önemli artışlar yaşanmış, ihracata konu olan mallar önemli ölçüde değişip sanayi ürünleri lehine gelişme göstermiştir.

1980 sonrasında uygulanan liberasyon ve dünya ile entegrasyona yönelik politikalar sonucunda, Türkiye ihracatında önemli artışlar meydana gelmiş, ihracatın içinde tarım ürünlerinin payı hızla gerilerken, sanayi mallarının payı büyük ölçüde artış göstermiştir.

³⁴ Hüseyin Karakayalı, “Türkiye Ekonomisinin Yapısal Değişimi”, İzmir:Güleç Matbaacılık,2003,s.446.

Tablo:8-Ana Sektörlere Göre İhracat**(Milyon Dolar)**

Yıllar	Tarım	Toplam İçindeki Payı (%)	Madencilik	Toplam İçindeki Payı (%)	Sanayi	Toplam İçindeki Payı (%)
1996	2.153	9,3	369	1,6	20.526	88,4
1997	2.354	9,0	404	1,5	23.313	88,8
1998	2.357	8,7	364	1,3	24.065	89,2
1999	2.058	7,7	385	1,4	23.958	90,1
2000	1.659	6,0	400	1,4	25.518	91,9
2001	1.976	6,3	349	1,1	28.826	92,0
2002	1.754	4,9	387	1,1	33.702	93,5
2003	2.121	4,5	469	1,0	44.378	93,9
2004	2.541	4,0	649	1,0	59.533	94,3
2005	3.328	4,5	810	1,1	68.813	93,7
2006*	1.841	4,0	593	1,3	43.727	94,1

Kaynak: Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, (2005), “Dış Ticaret İstatistikleri”, http://www.ceterisparibus.net/uluslararası/dış_ticaret.htm (Ağustos 2006).

Tablo 8’de ana sektörler itibariyle ihracatın yıllara göre dağılımı verilmiştir. 1996 yılında sanayi ürünleri ihracatı % 88,4’lük payla 20.526 milyon dolara iken, 2004 yılında % 94,3’ lük payla 59.533 milyon dolar ve 2005 yılında da % 93,7’lik payla 68.813 milyon dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. Bu gelişmede, sanayi ürünleri ihracatını teşvike yönelik politikalar, iç talebi kısarak sanayi ürünleri üretimini dış piyasalara yönlendirmeye yönelik önlemler ve döviz kurlarındaki ayarlamalar etkili olmuştur. Sanayi ürünleri ihracatının artışına karşılık tarım ürünleri ihracatı yıllar itibariyle azalma göstermiş, 1996 yılında toplam ihracat içerisinde % 9,3’ lük paya sahipken, 2004 yılında % 4’e, 2005 yılında da %4,5’e kadar gerilemiştir.

Sektörel ve bölgesel bağımlılık Türkiye ihracatının en temel iki sorunudur. Hedef bölge-hedef ülke-hedef ürün anlayışı temelinde planlanacak ve uygulama sürecinde yatırım, AR-GE, üretim, pazarlama ve tanıtım faaliyetlerinin şekillendirileceği bir politikanın hayata geçirilmesi büyük önem taşımaktadır.³⁵ Sektörel olarak tekstil ve konfeksiyon sektörüne, bölgesel olarak da Avrupa Birliği’ne bağlılık, Türkiye’nin ihracat performansını oldukça etkilemektedir. Bu nedenle dünya ticaretinden daha fazla pay alma amacıyla olan Türkiye, ihracat politikasını AB ile birlikte AB dışındaki diğer

* Ocak-Mayıs 2006

³⁵ Tuncer Kayalar, Cumhuriyetin 80. Yılında İhracatımızda Son Gelişmeler, Temmuz 2003, <http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/ozelsayiekim/mustesar.htm> (Temmuz 2006).

ülke ve ülke gruplarına doğru yönlendirerek tek pazara olan bağımlılığını azaltmaya yönelik olarak belirlemektedir.

İhracatta yaşanan sektörel bağımlılık da, Türkiye'nin dünya üretimi ve ticaretindeki sektörel trendlerin yakalanması sürecini yavaşlatmaktadır. Dünya ticareti ile Türkiye ticareti arasında sektörel ihracat arasında önemli farklılıkların olması nedeniyle, tekstil, konfeksiyon, demir çelik gibi Türkiye ihracatında yüksek paya sahip sektörlerin dünya ihracatından aldıkları pay düşmektedir. Bu nedenle Türkiye ihracat politikası, yüksek teknoloji gerektiren, katma değeri yüksek, dünya ticaretinde payı artan ürünlerin (otomotiv ana ve yan sanayi, makine imalat, elektrik-elektronik, büro ve haberleşme cihazları gibi) üretimine ve ihracatına yönelik hedefler belirlemektedir.

2.2.2 İmalat Sanayinde İhracatın Gelişimi

24 Ocak 1980 Kararları'nın Türkiye ekonomisinde meydana getirdiği en önemli gelişmelerden biri sanayi ürünleri ihracatında yaşanan artıştır. 1980 yılından itibaren toplam ihracat içerisinde tarımsal ürünlerin ihracatı azalırken, sanayi ürünleri ihracatı sürekli artmış ve sanayi sektörü payı da GSMH içinde giderek büyümüştür. 1970'li yıllarda toplam ihracat içerisinde sanayi ürünleri ihracatı yaklaşık olarak % 25'ler seviyesindeyken 1980 yılından sonra uygulanan sanayi ürünleri ihracatı teşvik politikaları sonucunda ihracat hızla artmıştır.

1980'li yıllardan itibaren imalat sanayi ihracatının yapısında meydana gelen değişimler sonucunda gıda, içki, tütün, dokuma ürünleri ile doğal kaynaklara dayalı ürünlerin dünya ticareti içindeki önemi azalmaya başlarken, bilimsel aygıtlar, büro ve haberleşme aygıtları, ilaç, uçak, makine ve taşıt imalatı gibi ileri teknoloji ürünlerinin sağladığı gelirler, dünya ihracatının bu yönde yoğunlaşmasına yol açmıştır. Bu nedenle uluslararası ticarete taşıt araçları, makineler ve kimyasal maddelerin payları giderek artmaya başlamıştır.

İmalat sanayinin teknolojik yapısı ile ihracatın yapısı aynı özellikleri taşımaktadır. İmalat sanayinin büyümesinde en önemli unsurlardan biri olan ihracatın yapısına

bakıldığında ciddi bir dönüşüm gözlenmemekle birlikte 1970’li yıllarda düşük teknoloji ürünlerinin imalat sanayi ihracatı içerisindeki payı % 80- 90 oranındayken, 1980 yılından sonra bu oran % 75-80’lere inmiştir. Ancak düşük teknoloji sanayilerinin payı, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere göre oldukça yüksektir. Orta teknoloji ürünlerinin payı ise aynı dönemde %15-20 oranında dalgalanmalar gösterirken, yüksek teknoloji ürünlerinin mamul mallar ihracatı içerisindeki payı 1980’de % 1 olmasına karşın 1996’da %5’e yükselmiştir. İmalat sanayi ihracatı özellikle küresel rekabet sonrası değişme göstermiştir. 1996-2002 yılları arasında toplam ihracat içinde düşük teknoloji sektörlerin payı % 64,2’den %58,1’e gerilerken, orta ve yüksek teknoloji imalat sanayi sektörlerinin payı % 23,4’den % 34,9’a yükselmiştir. Orta ve yüksek teknoloji sektörlerden olan makine imalat, karayolu taşıtları ve elektronik sanayi ile diğer imalat sektörlerinin payında dikkat çekici bir artış yaşanmıştır.

Tablo:9 -İhracatın Mal Gruplarına Göre Dağılımı (Milyon Dolar)

Yıllar	Yatırım Malları	Toplam İçindeki Payı (%)	Ara Mallar	Toplam İçindeki Payı (%)	Tüketim Malları	Toplam İçindeki Payı (%)
1990	284	2,2	6.050	46,7	6.625	51,1
1991	340	2,5	6.370	46,9	6.883	50,6
1992	487	3,3	6.392	43,4	7.840	53,3
1993	542	3,5	6.589	42,9	8.217	53,5
1994	722	4,0	8.222	45,4	9.161	50,6
1995	831	3,8	8.946	41,3	11.860	54,8
1996	1.123	4,8	9.571	41,2	12.530	54,0
1997	1.327	5,1	10.918	41,6	14.016	53,4
1998	1.412	5,2	11.007	40,8	14.554	54,0
1996	1.821	6,8	10.634	40,0	14.132	53,2
2000	2.176	7,8	11.386	41,0	14.212	51,2
2001	2.659	8,5	13.142	41,9	15.534	49,6
2002	2.790	7,7	14.375	39,9	18.893	52,4
2003	4.344	9,2	18.144	38,4	24.765	52,4
2004	6.518	10,4	25.286	40,3	30.969	49,3
2005	7.974	10,9	30.129	41,0	34.665	47,2
2006*	7.250	10,7	30.188	44,5	29.929	44,1

Kaynak: Murat Ertekin, Sektörler İtibariyle Üretim-Dış Ticaret İlişkisi ve Rekabet Koşulları, Mart 2005, <http://www.dtm.gov.tr/ead/ticaret/URETIM/DTdoc>. (Haziran 2006). Dış Ticaret Müsteşarlığı, İstatistikler, <http://www.dtm.gov.tr/AB/rakamlar/dicaret.htm> (Aralık 2006).

* Ocak-Ekim 2006

Tablo 9’da ihracatın yıllar itibariyle mal gruplarına göre dağılımı verilmiştir. Buna göre, yatırım malları ihracatının toplam ihracat içerisindeki payı giderek artmış, 1990 yılında % 2,2 olan bu oran 2004 yılında % 10,4’e, 2005 yılında da %10,9’a yükselmiştir. Ara malları ihracatında ise % 6,5 oranında azalma meydana gelmiştir. 1990 yılında toplam ihracat içerisinde % 46,7’lik oranla 6.050 milyon dolar olan ara malları ihracatı, 2004 yılına gelindiğinde % 40,3’lük bir payla 25.286 milyon dolara, 2005 yılında %41,0’lik oranla 30.129 milyon dolara, 2006 yılının ilk on aylık döneminde de %44,5’lik oranla 30.188 milyon dolara ulaşmıştır. Tüketim malı ihracatının payında ise çok fazla bir değişme olmamıştır. Bu durum, ihracatın kompozisyonundaki önemli bir değişikliğe işaret etmektedir. Önceki yıllarda ihraç edilen ara malları, yavaş yavaş ülke içinde nihai mal imalinde kullanılmaya başlanmış ve üretilen bu nihai mallar ihracata yönelmiştir.³⁶

İmalat sanayi 1995-1998 yılları arasında hızlı bir büyüme gösterse de son yıllarda bilgi teknolojileri başta olmak üzere teknolojide yaşanan hızlı gelişmeler ve ticaretin giderek serbestleşmesi nedeniyle sürekli artan uluslararası rekabetin ve 1998 ile 1999 yıllarında uluslararası düzeyde yaşanan mali krizler ile 2000 ve 2001 yılında yurtiçinde yaşanan mali krizlerin olumsuz etkileri altında kalmıştır. 2002 yılında Türk Lirasının yabancı paralar karşısında değer kazanmasına rağmen iç talepteki canlılığın beklenenden daha düşük olması ihracatın artmasına neden olmuştur. İmalat sanayi ihracatı bu yılda % 13,9 oranında artarak 32,7 milyar dolara ulaşmıştır. Özellikle otomotiv, tekstil, elektronik, makine, giyim, lastik-plastik ve mobilya sektörleri 2002 yılında ihracatta yüksek artış gösteren sektörlerdir.³⁷ 2003 yılında yaşanan Irak Savaşı’na rağmen ekonomide ciddi olumsuzluklar yaşanmamış ve 2003 yılının ilk yedi aylık döneminde imalat sanayi ihracatı % 31,5 oranında artarak 24,1 milyar dolara ulaşmıştır. Elektrik ve elektronik sanayi, otomotiv sanayi, makine imalat sanayi gibi ileri teknoloji gerektiren sermaye yoğun sektörlerin toplam ihracat içindeki payları 2004 yılında artış göstermiştir. 2005 yılı itibariyle ihracatın % 84,8’ini oluşturan sanayi ürünleri % 12,7 oranında artmış, toplam ihracat içerisinde sanayi ürünleri payının

³⁶ Murat Ertekin, a.g.e., (Haziran 2006).

³⁷ Devlet Planlama Teşkilatı, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2004 Yılı Programı, <http://ekutup.dpt.gov.tr/program/2004.pdf> (Haziran 2006).

yüksek olması, genel ihracat artışında da belirleyici olmuştur. Sermaye yoğun ve yüksek teknoloji gerektiren sektörler bu yılda da toplam ihracat içerisinde artış göstermiştir. Otomotiv ana ve yan sanayi % 20,9 oranında bir artış göstererek genel artış ortalamasının üzerinde bir orana ulaşmış ve 13,1 milyar dolara yükselmiştir.

Tablo:10 – İktisadi Faaliyet koluna göre imalat sanayi ürünleri ihracatı (Milyon Dolar)

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006*
Gıda ürünleri ve içecek	2.455	2.734	2.356	2.039	1.835	2.016	1.880	2.649	3.349	4.271	1.673
Tütün ürünleri	95	118	68	83	123	81	99	89	78	121	57
Tekstil ürünleri	3.817	4.450	4.794	4.557	4.614	4.943	5.532	6.841	7.998	8.742	3.388
Giyim eşyası	4.829	5.442	5.715	5.270	5.417	5.397	6.615	8.153	9.340	9.924	4.022
Kağıt ve kağıt ürünleri	125	154	150	148	164	241	302	367	457	559	223
Kimyasal madde ve ürünler	1.244	1.362	1.277	1.234	1.397	1.480	1.580	1.926	2.556	2.818	1.290
Ana metal sanayi	2.233	2.597	2.197	2.063	2.247	2.921	3.239	3.884	6.815	6.887	3.192
Radyo,televizyon,haberleşme teçhizatı	316	469	862	770	961	1.002	1.574	1.947	2.883	3.150	1.305
Motorlu kara taşıtı ve römorklar	975	879	1.049	1.614	1.745	2.656	3.602	5.436	8.812	10.226	4.852
Diğer ulaşım araçları	155	302	315	770	882	948	528	1.037	1.348	1.706	897
Metal eşya sanayi(makine ve teçhizatı)	461	522	664	647	660	733	932	1.503	2.199	2.684	1.181
Plastik ve kauçuk ürünleri	510	621	685	667	781	940	1.084	1.464	1.958	2.485	1.081
Metalik olmayan diğer mineral ürünler	780	931	944	957	1.121	1.231	1.467	1.800	2.317	2.686	1.070

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2004 Yılı Programı a.g.e.

Tablo 10’da 1996-2006 yılları itibariyle imalat sanayi ürünleri ihracatı verilmiştir. Yıllar itibariyle incelendiğinde imalat sanayi ürünleri içerisinde en büyük pay tekstil sektörüne aittir. Özellikle 2002 yılında artışa geçen giyim eşyası ihracatı, 2005 yılında 9.924 milyon dolara 2006 yılının ilk beş aylık döneminde 4.022 milyon dolara yükselmiştir. İmalat sanayi ihracatında en fazla paya sahip olan diğer sektörler metal ana sanayi, gıda sanayi ve makine sanayidir.

* Ocak-Mayıs 2006

2.2.3 İthalatın Gelişimi

Cumhuriyetin kuruluş yıllarından 1929 yılına kadar Lozan Anlaşması'nın Türk tarafının 5 yıl süre ile gümrük tarifelerini arttırmaması şeklindeki hükmü gereğince Türkiye bağımsız bir gümrük tarifesine sahip olmadığından oldukça liberal ithalat politikalarına sahipti.

1929 yılından sonra ulusal sanayinin kurulabilmesi ve korunabilmesi için bağımsız politikalar oluşturulduktan sonra uygulamaya geçilmiş, aynı zamanda da ithalatta korumacı bir politika başlatılmıştır. Bu amaçla 1929 yılında Menkul Kıymetler ve Kambiyo Borsaları Kanun'u çıkarılmış, bu kanun ile yabancı hisse senetleri ile döviz alım satımına ilişkin bazı kısıtlamalar konulmuştur.

1930 yılında yürürlüğe giren Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanun ile kambiyo rejimine bazı sınırlamalar getirilmiştir. Yaklaşık 10 yıl boyunca uygulanan bu politika ile bazı maddelerin ithali yasaklanmış, alınan tedbirler ve getirilen yasal düzenlemelerle çok taraflı mübadele yerine iki taraflı mübadele ve ikili denge politikaları tercih edilmiştir. Bu politika ile dış ticaret dengesi kurulmakla birlikte, dar anlamda takas uygulaması sonucunda Türkiye'nin dış ticaret hacmi önemli oranda küçülmüştür. Uygulanan ikili mübadele sisteminin en ilginç sonucu 1930'ların sonunda Türkiye'nin dış ticaretinin ağırlıklı olarak Almanya'ya bağlı hale gelmesi şeklinde ortaya çıkmıştır. 1938 yılında Almanya'nın Türkiye'nin ithalatındaki payı % 47, ihracattaki payı % 43 olarak gerçekleşmiştir.³⁸

1950 yılında ithalatta kapsamlı bir liberasyon politikası uygulanmaya başlanmış, ancak bu yıldan itibaren dış ticaret açıklarının büyümesi üzerine 1953 yılı sonunda ithalatın yeniden kontrollü yapılmasına karar verilmiştir.

İthalat politikalarının temel göstergesi olan ithalat rejimi uygulamasına Türkiye'de ilk kez 1958 yılında başlanmıştır. Ağustos 1958 tarihinde alınan istikrar tedbirleriyle ithalatın global kotalara göre yapılmasına karar verilmiş, kambiyo kontrolü de

³⁸ Hüseyin Öztürk, Cumhuriyetimizin 75'inci Yılında Ülkemizde Uygulanan İthalat Politikalarına Genel Bir Bakış, Ekim 1998, <http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/EKİM98/ithpolitika.htm> (Temmuz 2006).

sürdürülmüştür. Belirlenen esaslar 1980’li yılların başına kadar uygulanmış, ithalat; liberasyon listeleri, tahsisli ithal malları ve anlaşmalı ülkeler kontenjan listeleri çerçevesinde gerçekleştirilmiştir.

1963 yılından itibaren ekonomide “Planlı Kalkınma” dönemi başlamış, “ithal ikamesi” sanayi politikası ağırlık kazanmış ve bu politikanın bir gereği olarak ithalat kontrollü bir şekilde arttırılmıştır. 1950 yılından 1984 yılına kadar aralıksız olarak 24 yıl boyunca ithalat kontrollü olarak yürütülmüş, yurtiçi korumayı ve ödemeler dengesini sağlayan araçlar olarak da gümrük vergileri, gümrük vergisine benzeyen eş etkili vergiler, yasaklar, kotalar, ithal teminatları ve döviz kontrolleri kullanılmıştır. Böylece ülke içi nispi fiyat yapısı, dış dünyanın nispi fiyat yapısından soyutlanmış ve çeyrek yüzyıl boyunca Türkiye ekonomisi dünya ekonomisinin dışında içine kapanık bir ortamda üretim yapmaya zorlanmıştır.³⁹

Ayrıca uygulanan bu politikalar, sanayicinin kalitesiz ve pahalı hammadde kullanımına yol açarak ihraç edilen malların rekabet gücünün düşmesine neden olmuş, çağdaş teknolojilerin ithal edilememesi nedeniyle de sanayi kapalı bir ekonomik bir model içerisinde faaliyetini sürdürmüştür.

1980 yılında yürürlüğe konulan 24 Ocak Kararları ile dış ticarete serbestleşmenin ilk adımları atılmaya başlanmıştır.⁴⁰ Bu yıllarda sınırlamalar önemli ölçüde kaldırılarak ithalat normal bir düzene kavuşturulmuştur. 1984 yılında başlatılan ithalat politikasının amaçları arasında; tüketicinin korunması ve iç fiyatların artmasını önlemek amacıyla korunan sanayinin aşamalı bir şekilde dış rekabete açılmasını sağlamak ve dış ticareti mümkün olduğunca serbestleştirmek yer almaktadır. Bu amaçlara bağlı olarak ithal ikamesi politikası terk edilmiş ve ihracata dönük sanayileşme sistemi esas alınmıştır. Başlatılan bu liberalleşme hareketleri sonucunda ithalatta ciddi bir artış yaşanmıştır. 1985 yılında 11,3 milyar dolar olan ithalat 1989’da 15,8 milyar dolara, 1990 yılında da 22,3 milyar dolara yükselmiştir. 1995 yılı sonrasında DTÖ ve Gümrük Birliği ile ortaya çıkan yükümlülükler çerçevesinde Türkiye’de tarife bazlı korumalar azaltılmış ve

³⁹ Karluk, Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişim Yapısal Değişim, s. 275.

⁴⁰ Hüseyin Avni Egeli, Dış Ticaret Açısından Sanayileşme Stratejileri ve Türkiye Açısından Değerlendirmesi, <http://www.manas.kg/pdf/sbd-2-11.pdf> (Temmuz 2006).

yapılan Serbest Ticaret Anlaşmaları'na bağlı olarak bölgesel entegrasyon kapsamı genişletilmiştir. Bu durum 1980'den sonra ikinci bir serbestleşme dalgasını oluşturmaktadır. 1995 yılı sonrasındaki liberalleşme hareketlerinin yanı sıra yüksek oranlı GSMH büyümesi ve 1996 yılında AT ile oluşturulan Gümrük Birliği, ithalatta yaşanan gelişmelerin başlıca etkenleri olmuşlardır. Tüm bu gelişmelere bağlı olarak 1996 yılında ithalat, bir önceki yıla göre % 18,9 oranında artış göstermiş ve 42,5 milyar dolara yükselmiştir.

2001 yılında ise yaşanan krizin etkisiyle ithalat, bir önceki yıla göre % 24 oranında azalmış, 41,4 milyar dolar seviyesine gerilemiştir. Ancak 2002 yılı itibariyle canlanmaya başlayan ekonomi sonucunda talep artışına ve TL'nin ABD Doları ve Euro karşısında değer kazanmasına bağlı olarak ithalat, 2003 yılı ithalatının program hedefi olan 55,6 milyar dolar seviyesini aşarak 64 milyar dolara yükselmiştir.⁴¹ 2004 yılında faizlerde meydana gelen düşüş ve kredi imkanlarına getirilen kolaylıklar tüketim talebini arttırmış, bu durum da ithalatın 97,5 milyar dolar seviyesine çıkmasına yol açmıştır. 2005 yılında da ithalat artışı devam etmiş ve % 19,7 artışla 116,8 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmiştir.

Türkiye ithalatının bileşimi incelendiğinde, büyük ölçüde petrol ithalatına bağımlı olduğu görülür. Petrol fiyatları, Ağustos 1990 tarihinde ortaya çıkan Körfez Krizine kadar istikrarını korumuş, bunun sonucunda Türkiye petrol ithalatını miktar olarak arttırmasına karşın petrole yaptığı ödemelerin yükü ödemeler bilançosunda çok fazla artmamıştır. 1980 yılında hem petrolün toplam ithalat içerisindeki payı % 37,3 iken bu pay 1989 yılında % 15,6 'ya gerilemiştir. 1991-1995 yılları arasında petrol ithalatına 19,1 milyar dolar ödemede bulunulmuş, yıllar itibariyle ham petrol ve ürünleri ithalatında miktar olarak artış yaşanırken genel ithalat içerisindeki pay ve değer olarak azalma görülmüş, petrol ithalatı faturasında kayda değer bir değişme ortaya çıkmamıştır.

⁴¹ Mehmet Sönmez, Cumhuriyetin 80. Yılında Genel İthalat Politikası, Ekim 2003, <http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/ozelsayiekim/mehmet.htm> (Temmuz 2006).

Tablo:11-Ana Sektörlere Göre İthalat**(Milyon Dolar)**

Yıllar	Tarım	Toplam İçindeki Payı (%)	Madencilik	Toplam İçindeki Payı (%)	Sanayi	Toplam İçindeki Payı (%)
1996	2.166	5,0	5.082	11,6	35.207	80,7
1997	2.417	4,9	5.128	10,5	39.802	82,0
1998	2.125	4,6	3.747	8,1	39.025	84,9
1999	1.648	4,0	4.246	10,4	33.936	83,4
2000	2.123	3,9	7.097	13,0	44.200	81,1
2001	1409	3,4	6.576	15,8	32.686	78,9
2002	1.703	3,3	7.192	13,9	41.383	80,2
2003	2.535	3,7	9.021	13,0	55.690	80,3
2004	2.757	2,8	10.980	11,2	80.447	82,4
2005	2.804	2,4	16.322	13,9	94.207	80,6
2006*	1.215	2,2	8.312	15,6	42.204	79,2

Kaynak: Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, (2005), a.g.e., s.13.

Tablo 11’de ithalatın ana sektörlere göre dağılımı verilmiştir. Tarım sektörünün toplam ithalat içindeki payı yıllar itibariyle azalmış, 1996 yılında %5’lik payla 2.166 milyon dolar iken, bu oran 2005 yılında % 2,4’e inerek 2.804 milyon dolarda gerçekleşmiştir. 2006 yılının ilk beş aylık döneminde ise 1.215 milyon dolarla toplam ithalat içerisinde % 2,2’lik paya sahip olmuştur. Madencilik sektörünün ise 1996 yılından bu yana toplam ithalat içerisindeki payı dalgalı bir seyir izlemiştir. Bu sektörün toplam ithalat içerisindeki payı özellikle 2005 yılında büyük bir sıçrama göstermiş ve % 13,9’luk payla 16.322 milyon dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. 2006 yılının ilk beş aylık döneminde ise sektör ithalatı 8.312 milyon dolar seviyesine ulaşmıştır. Sanayi sektörünün toplam ithalat içerisindeki payı 1996 yılından günümüze kadar istikrarlı bir seyir izlemiştir. 2005 yılında toplam ithalat içerisinde % 80,6’lık payla 94.207 milyon dolar seviyesinde gerçekleşen sanayi ithalatı, 2006 yılının ilk beş aylık döneminde % 79,2’lik payla 42.204 milyona ulaşmıştır.

* Ocak-Mayıs 2006

2.2.4 İmalat Sanayiinde İthalatın Gelişimi

Türkiye’de özellikle 1984 yılı sonrasında başlatılan liberalleşme hareketleri çerçevesinde, ihracatta olduğu kadar geniş boyutlu olmasa da ithalatta önemli değişiklikler meydana gelmiştir.

1981 yılında kotaların tamamen kaldırılması ile ithalat rejimi büyük ölçüde serbestleştirilmiş, bu konudaki düzenlemeler 1984 yılında gerçekleştirilmiştir. O tarihten bu yana ithalat rejiminde fazla bir değişiklik yapılmamış ve ithalat rejimine istikrar kazandırılmıştır. İthalat rejimindeki düzenlemelerle birlikte tüketim malları fon ödenmek suretiyle ithal edilecek mallar listesine dahil edilmiş, böylece daha önce ithaline izin verilmeyen ve bu nedenle çoğunlukla ülkeye girişi kaçak yollardan sağlanan tüketim malları ithalatı normal bir şekilde yapılmaya başlanmıştır.

Türkiye’de uygulanan sanayileşme modeli ve sanayileşmenin geldiği son nokta, ithalatın bileşimine bakılarak anlaşılabilir. Toplam ithalat içerisinde ara ve yatırım malları ithalatının payı oldukça yüksek olmakla birlikte, tüketim malları ithalatı sınırlı bir yer tutmaktadır. Tüketim malları ithalatının toplam ithalattaki payı 1980’li yılların başında % 2 dolaylarındayken 1990 yılında % 9,6’ya yükselmiştir.⁴²

Türkiye’de ithalatın serbestleştirilmesine bağlı olarak yapısında oluşturulan yenilikler ve gümrük oranlarının düşürülmesi, ara ve yatırım mallarının ithalatını kolaylaştırmış ve bu durum da imalat sanayinin büyüme hızı üzerinde olumlu etki yapmıştır.

1995 yılında ekonomideki canlanmanın yanında, Gümrük Birliği öncesinde ithalatta koruma oranlarının düşürülmesi, TL’nin reel değerindeki artış sonucunda, imalat sanayi ithalatı %56,1 artarak 35,7 milyar dolar seviyesine yükselmiştir. Aynı yılda imalat sanayi ithalatının toplam ithalat içerisindeki payı % 83,7 olarak gerçekleşmiştir. 1 Ocak 1996 tarihinde Gümrük Birliği’nin yürürlüğe girmesiyle imalat sanayi ithalatı bir önceki yıla göre yaklaşık % 25 oranında artarak 43,6 milyar dolara çıkmıştır.

⁴² Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, a.g.e., s.25.

Tablo:12 – İthalatın Mal Gruplarına Göre Dağılımı (Milyon Dolar)

Yıllar	Yatırım Malları	Toplam İçindeki Payı (%)	Ara Mallar	Toplam İçindeki Payı (%)	Tüketim Malları	Toplam İçindeki Payı (%)
1990	4.041	18,1	16.116	72,3	2.146	9,6
1991	4.295	20,4	14.973	71,1	1.779	8,5
1992	4.825	21,1	16.141	70,6	1.904	8,3
1993	7.357	25,0	19.382	65,9	2.690	9,1
1994	5.215	22,4	16.536	71,1	1.519	6,5
1995	8.119	22,7	25.037	70,1	2.551	7,1
1996	10.368	23,8	28.735	65,9	4.524	10,4
1997	11.054	22,8	31.869	65,6	5.635	11,6
1998	10.670	23,2	29.558	64,4	5.693	12,4
1999	8.731	21,5	26.551	65,3	5.389	13,3
2000	11.344	20,8	35.708	65,5	7.451	13,7
2001	6.966	16,8	29.970	72,4	4.463	10,8
2002	8.493	16,5	37.443	72,6	5.618	10,9
2003	11.471	16,5	49.490	71,4	8.379	12,1
2004	17.350	17,9	65.391	67,3	14.420	14,8
2005	20.363	17,4	81.868	70,1	13.975	12,0
2006*	10.562	13,74	46.620	60,64	8.044	10,46

Kaynak: Murat Ertekin, a.g.e., s.4, Devlet Planlama Teşkilatı, İthalatın Mal Gruplarına Göre Dağılımı, <http://ekutup.dpt.gov.tr/teg/2006/08/tv.7.xls> (Aralık 2006).

Tablo 12’de ithalatın ana mal gruplarına göre dağılımı verilmiştir. Son 15 yıllık dönem içerisinde ara malları toplam ithalatın % 64-70’ini, yatırım malları ise %16 ile % 25’ini oluşturmaktadır. Kriz dönemlerinde 1994 ve 2001 yıllarında yatırım malları ithalatının toplam ithalat içerisindeki oranı azalırken, ara malları ithalatının payında artış gerçekleşmiştir. 2000 yılında toplam ithalat içerisinde yatırım mallarının payı % 20,8’e gerilerken, ara ve tüketim malları ithalatı artmış, yatırım malları ithalatında yaşanan bu düşüş daha sonraki yıllarda da devam etmiştir. 2000 yılından itibaren yatırım malları ithalatında görülen bu düşüş, Türkiye’nin yatırım mallarını kendisinin üretme aşamasında olduğunu göstermektedir. 2001 yılında ara malları ithalatı % 18,6’lık payla 35,708 milyon dolardan 29.970 milyon dolara düşmüş, tüketim malları ithalatı da % 43,8’lik düşüşle 7.451 milyon dolardan 4.463 milyon dolara gerilemiştir. 2002 yılında ise toplam ithalat içerisinde imalat sanayi ürünleri ithalatı % 26,1 oranında artarak 41.900 milyon dolara yükselmiş, imalat sanayi ithalatı içinde % 72,6’lık oranla en büyük paya sahip olan ara malları ithalatı % 24 oranında artmıştır.

* Ocak-Temmuz 2006

2003 yılında Türk Lirasının değer kazanması ve bazı ihraç ürünlerinin ithal girdilerine olan talebinin artması nedeniyle imalat sanayi ithalatı % 30,5 artmıştır. Bu çerçevede ara malları ithalatı % 33,9 , tüketim malları ithalatı ise %39,3 oranında artış göstermiştir. 2004 yılında toplam ithalat içerisinde yatırım malları ithalatı % 17,9'luk payla 17.350 milyon dolar seviyesine yükselirken, ara malları ithalatı % 67,3'lik payla 65.391 milyon dolar seviyesinde, tüketim malları ithalatı da % 14,8'lik payla 14.420 milyon dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. 2005 yılında ise yatırım malları ithalatı 20.363 milyon dolara, ara malları ithalatı da 81.868 milyon dolara yükselirken tüketim malları ithalatı 13.975 milyon dolara düşmüştür. 2006 yılının ilk yedi aylık döneminde yatırım malları ithalatı 10.562 milyon dolar, ara malları ithalatı 46.620 milyon dolar ve tüketim malları ithalatı da 8.044 milyon dolar seviyesine ulaşmıştır.

Tablo:13 – İktisadi Faaliyet koluna göre imalat sanayi ürünleri İthalatı (Milyon Dolar)

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006*
Gıda ürünleri ve içecek	2.008	1.761	1.452	1.050	1.155	1.014	1.361	1.633	1.904	2.114	933
Tütün ürünleri	34	41	51	45	42	39	45	57	73	93	36
Tekstil ürünleri	1.882	2.036	2.004	1.645	1.852	1.682	2.500	3.094	3.786	3.974	1.563
Giyim eşyası	191	276	248	185	266	277	346	449	601	693	358
Kağıt ve kağıt ürünleri	836	836	860	897	1.151	784	1.007	1.318	1.712	2.009	886
Kimyasal madde ve ürünler	6.397	7.151	7.197	6.846	8.083	6.775	8.660	11.238	15.134	17.477	7.629
Ana metal sanayi	2.796	3.313	3.140	2.390	3.534	3.612	4.707	7.303	11.083	13.682	6.291
Radio,televizyon,haberleşme teçhizatı	1.391	1.943	2.353	3.145	3.993	2.035	2.335	3.029	4.530	4.604	1.895
Motorlu kara taşıtı ve römorklar	3.084	4.397	4.142	3.355	5.965	2.206	2.918	6.410	11.795	12.331	5.468
Diğer ulaşım araçları	1.769	1.884	1.285	1.031	1.474	1.360	961	524	1.890	1.926	720
Metal eşya sanayi(makine ve teçhizatı)	915	977	1.033		872	871	1.085	1.132	1.573	1.943	885
Plastik ve kauçuk ürünleri	820	888	984	892	1.038	813	1.073	1.433	1.941	2.140	993
Kok kömürü,rafine edilmiş petrol ürünleri	1.096	1.152	961.	1.284	2.587	1.798	2.191	2.832	3.796	5.506	2.896
Metalik olmayan diğer mineral ürünler	459	437	497	411	428	324	411	515	717	1.008	506

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı, “Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2004 Yılı Programı”, <http://ekutup.dpt.gov.tr/program/2004.pdf> (Haziran 2006).

1996-2006 yılları itibariyle imalat sanayi ürünleri ithalatında en yüksek pay kimyasal madde ve ürünlere aittir. Bu faaliyet kolunda 2004 yılı ithalatı 15.134 milyon dolar iken, 2005 yılında bu rakam 17.477 milyon dolara yükselmiş, 2006 yılının ilk beş aylık döneminde de 7.629 milyon dolar seviyesine ulaşmıştır. Kimyasal madde ve ürünlerden sonra en yüksek ithalat motorlu kara taşıtı ve römork faaliyet kolunda yapılmaktadır.

* Ocak-Mayıs 2006

2.3 Türkiye'nin AB Ülkeleri İle Dış Ticareti ve Gümrük Birliği'nin Statik Etkiler Açısından Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri

12 Eylül 1963 tarihinde imzalanan ve 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe giren Ankara Anlaşması ile Türkiye-AB arasındaki ilişkiler ortaklık rejimi çerçevesinde başlamıştır. Ankara Anlaşması'nda, Türkiye'nin tam üyeliğinin üç dönemden geçerek gerçekleşmesi öngörülmüştür. Bunlar; Hazırlık Dönemi, Geçiş Dönemi ve Son Dönemdir. 10-11 Aralık 1999 tarihinde Helsinki'de gerçekleştirilen Avrupa Konseyi Zirve toplantısı, Türkiye-AB ilişkileri açısından dönüm noktası olmakla birlikte, Türkiye'ye resmi olarak adaylık statüsünün verilmesi ve adaylığının ön koşul gerektirmeksizin aday ülkelerle eşit şartlarda değerlendirileceğinin belirtilmiş olması, Ankara Anlaşması'nda öngörülen son dönemin ilk basamağının tamamlandığını göstermektedir.

2.3.1 Türkiye'nin AB Ülkeleri İle Dış Ticareti ve İmalat Sanayiine Etkileri

1 Ocak 1996 tarihinde Ankara Anlaşması ve Katma Protokol'de yer alan hükümler çerçevesinde AB ile Gümrük Birliği gerçekleştiren ve 1980'lerden bugüne kadar ihracata dönük sanayileşme stratejisine bağlı olarak dış ticarete liberal politikaları benimseyen Türkiye, Gümrük Birliği ile dünya ekonomisi ve ticaretinde bütünleşmesini gerçekleştirmiştir. Türkiye-AB Ortaklık Konseyi Kararı'yla Türkiye'de ticaret ve rekabet politikalarında önemli mevzuat değişiklikleri yapılmış, gümrük duvarlarından arınan piyasaya düzen getirilmesi yanında bürokrasi ve özel sektör arasındaki işbirliğine de disiplin kazandırılmıştır. AB'nin Ortak Ticaret Politikası'na uyum yükümlülüğü çerçevesinde imzalanan ticaret anlaşmaları ile Türkiye ihracatına Pazar çeşitlendirmesi imkanı sağlanmıştır. Bu amaçla kendi iç pazarını da uluslararası normlara uydurmuş, bir yandan diğer üçüncü ülkelere nazaran AB pazarına daha avantajlı giriş imkanı sağlarken, diğer yandan da iç pazarını AB ve diğer üçüncü ülkelerin rekabetine açmıştır. Rekabet koşulları ve pazara giriş avantajları sonucu Türkiye'nin üretim ölçekleri değişmiş, AB ve diğer ülkelere yönelik ihracatında ürün kompozisyonu farklılaşmıştır.

Türkiye’de tekstil ve konfeksiyon, otomotiv yan sanayi ve seramik sanayi sektörlerindeki AR-GE çalışmaları AB ülkeleri ile kıyaslandığında oldukça yetersiz düzeyde kaldığı görülmektedir. Türkiye’de Gümrük Birliği ile artan rekabet ortamında mevcut ürün kalitesinin iyileştirilmesi, geliştirilmesi, çeşitlendirilmesi, yeni ürün taleplerinin karşılanması için AR-GE çalışmalarının AB ülkelerinde olduğu gibi devlet tarafından yeterli düzeyde teşvik edilmesi, aynı amaçla AB tarafından verilen desteklerin fayda sağlayacak şekilde kullanılması gerekmektedir.⁴³

Türkiye’nin toplam ihracatının % 50’sinin AB pazarına yönelmiş olduğu ve AB’deki ekonomik durgunluğa, ithalattaki daralmaya ve aynı pazardaki üçüncü ülkenin yarattığı rekabete rağmen, AB’ye ihracatının her yıl belirli bir oranda arttığı göz önüne alındığında, AB’nin istikrarlı bir pazar imkanı yarattığı ortaya çıkmaktadır. Gümrük Birliği ile bu durum daha da netleşmiş ve global ekonomik kriz ile birlikte üçüncü ülkelere yönelik ihracatta yaşanan azalış, AB ülkelerine yönelik ihracattaki artış ile dengelenmiştir.⁴⁴

Tablo:14-Türkiye’nin AB Ülkeleri ile İhracatının Mal Gruplarına Göre Dağılımı (Milyon Dolar)

İHRACAT						
Yıllar	Yatırım Malı	Pay (%)	Ara Malı	Pay (%)	Tüketim Malı	Pay (%)
1994	252	2,9	2.805	32,5	5.577	64,6
1995	318	2,9	3.528	31,8	7.232	65,3
1996	396	3,4	3.727	32,3	7.425	64,3
1997	423	3,5	4.105	33,5	7.721	63,0
1998	489	3,6	4.612	34,2	8.397	62,2
1999	631	4,4	4.981	34,7	8.737	60,9
2000	666	4,6	5.203	35,9	8.631	59,5
2001	960	6,0	5.751	35,7	9.359	58,1
2002	1.274	6,9	5.834	31,6	11.330	61,4
2003	2.077	8,5	7.431	30,4	14.929	61,0
2004	3.776	11,0	10.772	31,3	19.759	57,4
2005	7.998	10,9	30.290	41,2	34.835	47,4
2006*	6.550	10,8	27.033	44,5	26.697	44,0

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı, Dış Ticaret İstatistikleri
<http://www.dtm.gov.tr/AB/rakamlar/disticaret.htm> (Haziran2006).

⁴³ Devlet Planlama Teşkilatı, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara:2000, s. 40.

⁴⁴ Devlet Planlama Teşkilatı, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Özel İhtisas Komisyonu Raporu, s. 35.

* Ocak-Eylül 2006

Türkiye'nin AB ülkeleri ile ihracatı mal gruplarına göre incelendiğinde ihracatı en yüksek olan mal grubu tüketim mallarıdır. Gümrük Birliği'nden sonra yıllar itibariyle sürekli artış gösteren tüketim malları ihracatı 2004 yılında 19.759 milyon dolarla %57,4' lük paya sahipken, 2005 yılında 34.835 milyon dolara yükselmiş ve 2006 yılının ilk dokuz aylık döneminde de 26.697 milyon dolarda gerçekleşmiştir. Tüketim mallarından sonra AB ülkelerine yapılan ihracatta en yüksek paya sahip mal grubu ara mallarıdır. Bu mal grubunun 2004 yılı ihracatı 10.772 milyon dolar iken bu rakam 2005 yılında 30.290 milyon dolara yükselmiş, 2006 yılının ilk dokuz aylık döneminde de 27.033 milyon dolar seviyesine gelmiştir. Yatırım malları ihracatı ise 2004 yılında 3.776 milyon dolar iken 2005 yılında 7.998 milyon dolara yükselmiş ve 2006 yılının ilk dokuz aylık döneminde 6.550 milyon dolarda gerçekleşmiştir.

İhracat açısından bakıldığında Türkiye'nin Gümrük Birliği sonrasında beklenen sıçramayı gerçekleştiremediği görülmektedir. Bu olumsuz durumun arkasında Gümrük Birliği sonrasında uluslararası piyasalarda yaşanan mali krizler yatmaktadır. Asya ve Rusya Krizleri sonrasında dış pazarların daralması ve rekabet koşullarının ağırlaşması, aynı zamanda döviz kuru ve yatırımlar açısından Türkiye'de olumsuz gelişmelerin yaşanması, ihracatın beklenen düzeyde gerçekleşmemesine yol açmıştır. Ancak Türkiye'de 2001 yılı başında "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" nın yürürlüğe girmesiyle uygulanan kur politikası dış ticaret dengesinin iyileştirilmesine büyük ölçüde katkı sağlamıştır.

Türkiye ihracatının Gümrük Birliği sonrasında beklenen sıçramayı gösterememesinin bir diğer nedeni de Avrupa Birliği'nin Türkiye'den yaptığı sanayi ürünleri ithalatında, Gümrük Birliği'nin başlamasından önce de sıfır gümrük vergisi uygulamasıdır. Dolayısıyla, Gümrük Birliği'nin başlaması Türkiye'ye ihracat açısından ek bir avantajlı durum yaratmıştır. Tekstil ve hazır giyim ürünlerinde, Birliğin Türkiye'ye karşı kota uygulamasına son vermesine rağmen, gerek AB ülkelerinin o dönemde genel bir durgunluk içerisinde olması, gerek Uzak Doğu ülkelerinin bu sektörlerde rekabet gücü kazanmaları, Türkiye'nin bu ürünlerde Birliğe yaptığı ihracatını arttırmasını engelleyen en önemli iki faktör olmuştur.⁴⁵

⁴⁵ Devlet Planlama Teşkilatı, Türkiye'nin Üyeliliğinin AB'ye Muhtemel Etkileri, Ankara:2004, s. 25.s

Tablo:15-Türkiye'nin AB Ülkeleri ile İthalatının Mal Gruplarına Göre Dağılımı (Milyon Dolar)

Yıllar	İTHALAT					
	Yatırım Malı	Pay (%)	Ara Malı	Pay (%)	Tüketim Malı	Pay (%)
1994	3.209	29,4	6.912	63,3	795	7,3
1995	4.831	28,7	10.539	62,5	1.491	8,8
1996	7.388	31,9	12.880	55,7	2,87	12,4
1997	7.327	29,5	14.009	56,3	3.535	14,2
1998	7.182	29,8	13.270	55,1	3.622	15,0
1999	6.069	28,4	11.823	55,2	3.525	16,5
2000	7.254	27,3	14.116	53,0	5.114	19,2
2001	4.317	23,6	11.168	61,1	2.595	14,2
2002	5.361	23,0	14.417	61,8	3.196	13,7
2003	6.999	22,1	19.233	60,7	5.147	16,2
2004	10.672	23,5	26.819	59,0	7.613	16,8
2005	20.363	17,4	81.868	70,1	13.975	12,0
2006*	15.932	15,9	72.315	71,9	11.933	11,9

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı, Dış Ticaret İstatistikleri
<http://www.dtm.gov.tr/AB/rakamlar/disticaret.htm> (Haziran2006).

Gümrük Birliği sonrasında Türkiye'nin AB' den olan ithalat kompozisyonunda önemli değişiklikler olmamış, ithalatın % 89'luk bölümü ara ve yatırım mallarından oluşmuştur. Ancak koruma oranlarındaki düşüşün ve milli gelir değişimlerinin etkisi ile gelir ve talep esnekliği yüksek ürün grubu olan tüketim mallarının ithalatının Gümrük Birliği sonrasında nispeten hızlı biçimde arttığı ve toplam ithalat içerisindeki payının Gümrük Birliği öncesinde 1995 yılında % 8,8'den 1996 yılında % 12,4'e yükseldiği yine gelir ve talep esnekliğine bağlı olarak 2001 yılında % 14,2'den 2002 yılında % 13,7'ye gerilediği gözlenmiştir.⁴⁶ 2003 yılında bu oran % 16,2'ye, 2004 yılında 16,8'e yükselmiş, 2005 yılında ise % 12'ye gerilemiştir. 2006 yılının ilk dokuz aylık döneminde tüketim malı ithalatı % 11.9 seviyesinde gerçekleşmiştir.

* Ocak-Eylül 2006

⁴⁶ Kurumsal İlişkiler Dairesi Başkanlığı Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, Türkiye-Avrupa Birliği (AB) İlişkilerindeki Gelişmeler ve AB İle Dış Ticaretimiz, 22 Temmuz 2003, <http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/ozelsayiekim/AB%20yazi.htm> (Temmuz 2006).

Tablo:16-Türkiye-AB Dış Ticareti**(Milyon dolar)**

Ülkelere Gerçekleşen İhracat												
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006*
Almanya	5.036,1	5.186,6	5.253,5	5.459,3	5.474,5	5.179,9	5.366,9	5.868,9	7.485,0	8.745,0	9.435,0	7.789,0
İngiltere	1.135,6	1.260,6	1.511,3	1.739,6	1.829,3	2.036,8	2.174,9	3.024,9	3.670,1	5.543,0	5.915,0	5.410,0
İtalya	1.457,0	1.446,5	1.387,3	1.557,1	1.682,5	1.789,4	2.342,1	2.375,7	3.193,3	4.627,0	5.601,0	5.459,0
Fransa	1.033,4	1.053,2	1.162,8	1.304,7	1.569,9	1.657,0	1.895,3	2.134,7	2.826,1	3.668,0	3.788,0	3.707,0
İspanya	354,5	363,3	439,3	513,3	763,3	712,9	950,3	1.125,1	1.789,5	2.616,0	3.005,0	2.977,0
Hollanda	736,7	769,7	779,2	888,7	932,3	874,2	892,4	1.055,7	1.525,9	2.137,0	2.464,0	2.022,0
Belçika	451,8	492,6	563,6	668,4	623,5	647,1	688,3	693,5	885,5	1.202,0	1.314,0	1.097,0
Ülkelerden Gerçekleşen İthalat												
Almanya	5.547,6	7.813,5	8.021,2	7.316,4	5.880,0	7.198,2	5.335,4	7.041,6	9.453,0	12.515,0	13.572,0	11.997,0
İngiltere	1.829,7	2.510,4	2.763,1	2.683,3	2.189,9	2.747,9	1.913,8	2.438,3	3.499,9	4.317,0	4.663,0	4.168,0
İtalya	3.193,2	4.285,7	4.463,1	4.221,8	3.192,1	4.332,8	3.484,1	4.096,9	5.471,5	6.865,0	7.523,0	6.965,0
Fransa	1.995,8	2.771,4	2.967,2	3.074,0	3.127,1	3.531,8	2.284,0	3.052,7	4.164,2	6.201,0	5.870,0	5.568,0
İspanya	590,8	1.033,7	1.275,7	1.276,4	1.262,1	1.678,2	1.066,1	1.419,2	2.003,7	3.249,0	3.536,0	3.135,0
Hollanda	1.084,4	1.448,5	1.484,9	1.446,4	1.314,9	1.584,5	1.041,7	1.311,3	1.656,6	1.908,0	2.127,0	1.769,0
Belçika	912,0	1.128,6	1.216,7	1.202,5	1.133,1	1.660,7	984,6	1.149,9	1.523,6	1.202,0	2.333,0	2.091,0

Kaynak: Halil Seyidoğlu a.g.e., s. 278, Mustafa Akgündüz, Gümrük Birliği Öncesi ve Sonrasında Türkiye İle AB Ülkeleri Arasındaki İthalat-İhracat İlişkileri: Ekonometrik Bir Analiz, Nisan 2005, http://www.tcmb.gov.tr/yeni/iletisimgm/mustafa_ahgunduzpdf (Nisan 2006). Dış Ticaret Müsteşarlığı, Türkiye'nin Dış Ticaretinin AB Ülkelerine Dağılımı, <http://www.dtm.gov.tr/AB/rakamlar/diticaret.htm> (Aralık 2006).

AB Türkiye'nin en büyük ticaret ortağıdır ve Türkiye'nin dış ticaretinin yaklaşık % 50'lik payı AB ülkeleri ile yapılmaktadır. Tablo 16'dan da görüldüğü gibi Türkiye'nin AB içinde dış ticaretinin en yoğun olduğu ülkeler Almanya, İngiltere ,Fransa, İtalya ve Hollanda'dır. Gümrük Birliği Anlaşmasından sonra Türkiye'nin birliğe olan ihracatında önemli bir artış meydana gelmezken ithalatında önemli derecede artış ortaya çıkmıştır. Türkiye ile AB arasındaki ticaret hacminin büyüklüğü, taraflar arasında ticari entegrasyonun önemli ölçüde sağlandığının bir göstergesidir.

2.3.2 Gümrük Birliği'nin Statik Etkiler Açısından Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri

Ülkeler gümrük birliği yapısında bir ekonomik entegrasyon oluşturdıklarında ekonomideki nispi fiyatlar değişerek üretim, tüketim, ticaretin yapısı ve yönü etkilenir. Oluşturulan entegrasyon sonrasında ekonomik yapı ve teknolojinin sabit kaldığı

*Ocak-Eylül 2006

varsayımı ile üretim faktörlerinin yeniden dağılımı nedeniyle ortaya çıkan statik etkiler “statik etkiler” olarak adlandırılmaktadır.

Gümrük birliğinin Türkiye ekonomisine olan etkilerinin Türkiye'nin yararına veya zararına olduğu ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkiler incelenerek açıklanmıştır.

2.3.2.1 Ticaret Yaratıcı Etki

Ülkeler arasında oluşan gümrük birliği sonrasında, yüksek maliyetli üretimin yerini birlik içerisinde daha verimli ülkenin almasıyla ticaret yaratıcı etki ortaya çıkar. Entegrasyon oluşturan ülkeler, aralarındaki ticarete uyguladıkları tarife ve kotaları ortadan kaldırdıkları zaman ticarete konu olan malların fiyatları düşer ve daha ucuz kaynaktan daha fazla tüketim yapma imkanına kavuşurlar. Böylece üyeler arasındaki ticaret hacmi de yükselmiş olur.⁴⁷

⁴⁷ Süleyman Uyar, a.g.e. , s. 2.

Tablo:17-Türkiye'nin Dış Ticareti ve AB'nin Payı**(Milyon Dolar)**

Yıllar	Genel Dış Ticaret		AB Ülkeleri ile yapılan Dış Ticaret		AB Ülkelerinin Payı (%)	
	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat
1993	15.348	29.429	7.599	13.875	49,5	47,1
1994	18.105	23.270	8.635	10.915	47,7	46,9
1995	21.636	35.707	1.1078	16.861	51,2	47,2
1996	23.224	43.627	1.1549	23.138	49,7	53,0
1997	26.261	48.559	1.2248	24.870	46,6	51,2
1998	26.974	45.921	1.3498	24.075	50,0	52,4
1999	26.587	40.671	1.4348	21.041	54,0	52,6
2000	27.775	54.503	1.4510	26.610	52,2	48,8
2001	31.342	41.399	1.6118	18.280	51,4	44,2
2002	36.059	51.553	1.8459	23.321	51,2	45,2
2003	47.253	69.339	2.4484	31.695	51,8	45,7
2004*	63.167	97.540	3.4451	45.444	54,5	46,6
2005	73.476	11.6774	3.8400	49.220	52,3	42,2
2006**	60.697	100.540	3.1625	39.694	52,1	39,5

Kaynak: Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri, <http://www.turkab.net/gb/gbetki11.htm>, Dış Ticaret Müsteşarlığı, Ülke Gruplarına Göre İhracat, <http://www.dtm.gov.tr/ead/ekolar1/eko04.xls> (Aralık 2006).

Tablo 17'ye göre 1995 yılında genel ihracat 21.636 milyon dolar iken, AB ülkelerine yapılan ihracat 11.078 milyon dolardır. Aynı yıl Türkiye'nin yaptığı genel ithalat 35.707 milyon dolar iken, AB ülkelerinden yapılan ithalat 16.861 milyon dolar olmuştur. Gümrük Birliği Anlaşması'nın yürürlüğe girmesiyle birlikte 1996 yılında AB ülkelerine yapılan ihracat 11.549 milyon dolara çıkarken, AB ülkelerinden yapılan ithalat 23.138 milyon dolara yükselmiştir. Yani bir yıl öncesine göre AB ülkeleri ile olan ticarete ihracat % 51,2'den % 49,7'ye gerilerken, ithalat % 47,2'den % 53'e yükselmiştir. 1997 yılında da AB ülkelerine yapılan ihracat % 3,1 oranında, AB ülkelerinden yapılan ithalat ise % 1,8 oranında gerilememiştir. 1998 yılında ise AB

* 25 Üyeli AB

** Ocak-Eylül 2006

ülkelerine yapılan ihracatın toplam ihracat içindeki payı % 3,4 oranında artmış ve AB ülkeleri ihracatı 12.248 milyon dolardan 13.498 milyon dolara yükselmiştir. AB ülkelerinden yapılan ithalat ise bir önceki yıla göre 795 milyon dolar gerileme göstermiştir. AB ülkelerinden yapılan ithalatta görülen bu düşüş 1999 yılında da devam etmiştir. 2000 yılında ise AB ülkelerine yapılan ihracat 14.348 milyon dolardan 14.510 milyon dolara yükselirken, AB ülkelerinden yapılan ithalat 21.041 milyon dolardan 26.610 milyon dolara yükselmiştir. 2001 yılında Türkiye’de yaşanan ekonomik krize bağlı olarak AB ülkelerinden yapılan ithalat 8.330 milyon dolar gerileme göstermiş ve 18.280 milyon dolara kadar düşmüştür. Aynı yıl AB ülkelerine yapılan ihracat ise 14.510 milyon dolardan 16.118 milyon dolara yükselmiştir. 2002 yılında artış göstermeye başlayan AB ülkeleri ithalatı, bu artışını daha sonraki yıllarda da devam ettirmiş ve 2005 yılında 49.220 milyon dolara yükselmiştir. Aynı şekilde AB ülkelerine yapılan ihracatta da yıllar itibariyle artışlar yaşanmış ve 2005 yılında AB ülkeleri ihracatı 38.400 milyon dolara yükselmiştir. 2006 yılı Ocak-Eylül ayı verilerine göre Türkiye’nin AB ülkelerinden olan ithalatı 39.694 milyon dolar iken, Türkiye’nin AB ülkelerine olan ihracatı ise 31.625 milyon dolarda gerçekleşmiştir.

Tablo 17’deki veriler Türkiye’nin gümrük birliğine girdikten sonra özellikle ilk yıllarda AB ülkelerinden olan ithalatının AB ülkelerine olan ihracatından daha fazla arttığını göstermektedir. Gümrük birliğinin ticaret yaratıcı etkisi ortaya çıkmış ancak bu etkide ithalatın ihracattan daha büyük bir paya sahip olması, birlik lehine bir durum yaratmıştır. Türkiye aleyhine ortaya çıkan bu durumun en önemli sebepleri arasında AB ülkeleri ekonomilerine göre Türkiye ekonomisinin rekabet gücünün oldukça düşük olması, AR-GE faaliyetlerine yeterli kaynak ayrılamaması, Türk Sanayisi’nin teknoloji üreten bir yapıya kavuşturulamaması gibi nedenler yer almaktadır.

2.3.2.2 Ticaret Saptırıcı Etki

Üçüncü ülke mallarına karşı konan ortak tarife sonucunda bu ülkelerin mallarının pahalı hale gelmesi, ticaretin birlik içine kaymasına neden olur. Ticareti birlik dışından

birlik içine kaydıran bu etkiye ticaret saptırıcı etki denir. Bu etki sonucunda birlik dışında kalan ülkelerle yapılan ticaret hacminde daralma ortaya çıkmaktadır.⁴⁸

⁴⁸ Süleyman Uyar, a.g.e., s. 2.

Tablo:18-Türkiye'nin Dış Ticaretinin Ülke Gruplarına Göre Dağılımı**(Milyon Dolar)**

YILLAR		1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006*
AB (25)	İhracat	11.549	12.248	13.498	14.348	14.510	16.118	18.459	24.484	34.451	38.400	31.625
	İthalat	23.138	24.870	24.075	21.041	26.610	18.280	23.321	31.695	45.444	49.220	39.694
Türkiye Serbest Bölgeleri	İhracat	447	611	831	780	895	934	1438	1.928	2.564	2.973	2.137
	İthalat	297	361	418	508	496	303	575	589	811	760	654
Diğer Avrupa	İhracat	3.020	3.830	3.170	2.242	2.433	2.787	3.554	4.857	6.637	8.820	8.082
	İthalat	4.778	5.315	5.127	4.869	7.288	6.613	8.658	11.987	18.416	23.861	21.593
Afrika	İhracat	1.159	1.234	1.818	1.655	1.373	1.521	1.697	2.131	2.968	3.631	3.245
	İthalat	1.994	2.197	1.758	1.687	2.714	2.819	2.696	3.338	4.820	6.047	5.383
Amerika	İhracat	1.898	2.376	2.657	2.869	3.596	3.685	3.914	4.269	5.733	5.960	4.675
	İthalat	4.634	5.453	5.016	3.799	4.799	3.841	4.065	4.922	6.595	7.857	6.408
Asya	İhracat	4.520	4.783	3.984	3.817	3.871	4.592	5.230	7.813	10.465	13.213	10.580
	İthalat	7.951	8.791	8.286	7.197	10.306	7.901	9.716	14.099	21.085	28.548	26.489
Avustralya ve Yeni Zelanda	İhracat	65	80	76	87	135	98	122	158	264	271	212
	İthalat	428	547	439	157	305	232	313	247	302	321	234
Diğer Ülke ve Bölgeler	İhracat	18	447	306	215	385	864	637	197	84	208	139
	İthalat	29	579	307	621	1.208	741	1.013	662	67	158	85
Seçilmiş Ülke Grupları												
OECD Ülkeleri	İhracat	14.456	15.609	17.003	18.077	19.006	20.616	23.551	30.425	40.518	44.355	36.534
	İthalat	31.116	34.838	33.496	28.356	35.682	26.011	32.985	43.899	59.650	66.107	52.703
EFTA Ülkeleri	İhracat	336	414	357	362	324	316	409	538	667	821	913
	İthalat	1.112	1.287	1.169	926	1.155	1.481	2.512	3.396	3.911	4.440	3.450
Karadeniz Ekonomik İşbirliği	İhracat	2.926	3.825	3.290	2.232	2.467	2.932	3.599	5.044	6.779	8.619	7.919
	İthalat	3.897	4.495	4.358	4.308	6.746	5.553	6.588	9.298	15.368	20.480	19.310
Ekonomik İşbirliği Teşkilatı	İhracat	1.129	1.286	1.125	866	874	972	1.042	1.569	2.206	2.670	2.258
	İthalat	1.197	1.107	948	1.123	1.543	1.238	1.548	2.736	3.218	5.108	6.161
Bağımsız Devletler Topluluğu	İhracat	2.664	3.512	2.667	1.533	1.649	1.978	2.279	2.963	3.962	5.057	4.703
	İthalat	3.074	3.615	3.724	3.734	5.693	4.630	5.555	7.777	12.927	17.252	16.534
Türk Cumhuriyetleri	İhracat	747	908	835	574	572	557	619	899	1.194	1.409	1.346
	İthalat	304	399	449	457	628	283	468	623	754	1.267	1.377
İslam Konferansı Teşkilatı	İhracat	4.143	4.218	4.391	3.961	3.573	4.197	4.725	7.205	10.214	13.061	10.332
	İthalat	5.587	5.233	4.238	4.078	6.321	5.540	6.072	8.195	10.631	14.459	14.194

Kaynak:Dış Ticaret Müsteşarlığı, Ülke Gruplarına Göre İhracat, İthalat, <http://www.dtm.gov.tr/ead/ekolar1/eko04.xls> (Aralık 2006).

Türkiye'nin gümrük birliğine girmesiyle birlikte, AB ülkeleri ile olan ihracat ve ithalat önemli ölçüde artmıştır. 1997 yılına kadar süren AB ülkelerinden yapılan ithalat

* Ocak-Haziran 2006

artışı 2001 yılına kadar dalgalı bir seyir izlese de, bu yıldan itibaren sürekli artış göstermiştir. Türkiye'nin AB ülkelerine yaptığı ihracatta ise ilk yıllarda ithalat artışına oranla daha küçük artışlar olsa da, son yıllarda büyük artışlar meydana gelmiştir. 1996 yılında AB ülkelerine yapılan ihracat 11.549 milyon dolar iken bu rakam yıllar itibariyle sürekli artış göstermiş, 2003 yılında 24.484 milyon dolara, 2004 yılında 34.451 milyon dolara ve 2005 yılında da 38.400 milyon dolara yükselmiş, 2006 yılının ilk altı aylık döneminde de 31.625 milyon dolar seviyesine gelmiştir. AB ülkelerinden yapılan ithalat ise 1996 yılında 23.138 milyon dolar olmasına karşılık yıllar itibariyle dalgalı bir seyir izlemiş, 2003 yılında 31.695 milyon dolara, 2004 yılında 45.444 milyon dolara ve 2005 yılında da 49.220 milyon dolara yükselmiştir. 2006 yılının ilk altı ayında ise bu rakam 39.694 milyon dolarda gerçekleşmiştir.

Türkiye'nin ihracatında AB ülkelerinden sonra en yüksek pay Asya ülkelerine aittir. Yıllara göre artış ve azalışlarla devam eden ihracat 2004 yılında 10.465 milyon dolara iken 2005 yılında 13.213 milyon dolar yükselmiş ve 2006 yılının ilk altı aylık döneminde 10.580 milyon dolar seviyesine gelmiştir. Türkiye'nin ithalatında AB ülkelerinden sonra en yüksek pay yine Asya ülkelerine aittir. Bu ülkelerden yapılan ithalat özellikle 2003 yılında büyük bir sıçrama göstererek 14.099 milyon dolarda gerçekleşmiş, 2004 yılında 21.085 milyon dolara, 2005 yılında 28,548 milyon dolara yükselmiştir. 2006 yılının ilk altı aylık döneminde Asya ülkelerinden yapılan ithalat 26.489 milyon dolarda gerçekleşmiştir.

Türkiye'nin ihracatında AB ülkeleri ve Asya ülkelerinden sonra en yüksek paya sahip ülkeler sırasıyla diğer Avrupa ülkeleri, Amerika, Afrika , Türkiye Serbest Bölgeleri, diğer ülke ve bölgelerden sonra Avustralya ve Yeni Zelanda'dır. Sırasıyla diğer Avrupa ülkeleri, Amerika, Afrika, Türkiye Serbest Bölgeleri, diğer ülke ve bölgeler ile Avustralya ve Yeni Zelanda, Türkiye'nin ithalatında AB ülkeleri ile Asya ülkelerinden sonra en yüksek paya sahip ülkelerdir.

Ülke gruplarından ise Türkiye'nin ihracatında en yüksek pay OECD ülkelerine aittir. Bu ülke grubunu daha sonra İslam Konferansı Teşkilatı, Karadeniz Ekonomik İşbirliği, Bağımsız Devletler Topluluğu, Türk Cumhuriyetleri, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı ve

Efta Ülkeleri izlemektedir. OECD ülkeleri Türkiye'nin ithalatında da ülke gruplarında ilk sırada yer almaktadır. Karadeniz Ekonomik İşbirliği, İslam Konferansı Teşkilatı, Bağımsız Devletler Topluluğu, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı, Efta Ülkeleri ve Türk Cumhuriyetleri, Türkiye'nin ithalatında OECD ülkelerinden sonra en yüksek paya sahip ülkelerdir.

Türkiye gümrük birliğine girmeden önce de dış ticaretin büyük bölümünü AB ülkeleri ile yapmaktaydı. Bu nedenle gümrük birliğine girdikten sonra da üçüncü ülkelerle olan ticaretinde büyük farklılıklar gözlenmemektedir. Türkiye'nin AB dışındaki diğer ülke ve ülke grupları ile de ikili ilişkilerinin olması ticaret saptırıcı etkinin belirgin bir şekilde ortaya çıkmadığını göstermektedir.⁴⁹

⁴⁹ Süleyman Uyar, a.g.e., s. 3.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK ELEKTRONİK SANAYİİ

3.1 Elektronik Sanayii

Türk Elektronik Sanayi 1960'lı yıllardan beri sürekli bir değişim ve gelişim süreci içine girmiş, yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren büyük bir hızla gelişerek bütün sanayi dalları içerisinde vazgeçilmez bir etkinliğe erişmiş ve tüm faaliyetleri etkileyen temel bir sektör haline gelmiştir. Bu pazarın zamanla küresel olarak büyümesi de Türkiye'yi yabancı sermaye gözünde çekici bir konuma getirmiş ancak doğru politikaların uygulanamaması sonucunda Elektronik Sanayi gereken büyüklüğe erişememiştir.

Elektronik Sanayi; katma değeri yüksek, ileri teknolojilerle çalışan ve dünya genelinde pazar payını sürekli arttıran bir sektör olarak, yeni iş kolları ortaya çıkarma konusunda en önde gelen sanayi kollarından biri haline gelmiştir.

3.1.1 Elektronik Sanayinin Genel Görünümü ve Türkiye'deki Yeri ve Önemi

Son yıllarda elektronik sanayi, bilgi teknolojileri sanayiine dönüşerek büyük gelişmeler göstermektedir. Doğurgan teknolojilerin en önemlilerinden birisi durumundaki bilgi teknolojileri, gelişmiş ülkelerin rekabet üstünlüğünü sağlamada kullandıkları en önemli araç durumuna gelmiştir. Bu durum karşısında yirmi birinci yüzyılda Türkiye'nin gelişmiş ülkeler arasında yer almasında bilgi teknolojilerini özümseyip bir üst düzeyde üretime geçmesi vazgeçilmez bir durum haline gelmiştir. Elektronik sanayi sektörü, dünya genelinde ulaştığı 1,5 trilyon dolarlık pazar hacmiyle yirmi birinci yüzyılın en çok işgücü barındıran sektörü olarak tek başına bir sanayi olmaktan çıkmış ve diğer tüm sektörleri geliştiren temel ve doğurgan bir sanayiye dönüşmüştür. Türk Elektronik Sanayinin payı her ne kadar dünya ölçeklerinde ve

Türkiye ekonomisinde istenilen boyutlarda değilse de elektronik sanayi sektörünün dinamizmi geleceğe yönelik beklentilerin olumlu yönde gelişmesini sağlamıştır.⁵⁰

Türkiye’de 1950’lerde montaj sanayi olarak kurulmaya başlayan elektronik sanayi, son yıllarda rekabet gücü olan, ihracatın en hızlı arttığı ve en hızlı gelişen sektörler arasında yer almış ve kendi teknoloji ve tasarımlarını geliştirecek güce sahip olmuştur. Son yirmi yıldır ekonomik kalkınmada ihracata dayalı büyüme modeli uygulayan Türkiye, elektronik sanayinin gerçekleştirdiği gelişme ile küresel düzeyde rekabet gücü elde etmiş, teknolojinin sağladığı fiyat avantajı ile de kalite üstünlüğüne ulaşmıştır. Bu nedenle Türkiye’nin uluslararası piyasalarda yer alabilmesi için elektronik sanayinin, sanayinin bütün alanları için geliştirilen teknolojilerde ve özellikle ihracata dönük ürünlerde öncü sektör olması gerekmektedir.

Türkiye’de yatırımların ve kapasite kullanım oranlarının artması ve sektörel açıdan büyümenin sağlanması, elektronik sanayiinde meydana gelen gelişmelerin başlıca nedenleridir. 2004 yılında elektronik sanayi alanına 15 adet yatırım teşvik belgesi verilmiş ve bu sektörde 113.304.910 YTL tutarında yatırım gerçekleştirilmiştir. Devlet İstatistik Enstitüsü imalat sanayi üretim endeksi verilerine göre 2004 yılında büro, muhasebe bilgi işlem makineleri imalatında % 79,4 , radyo, TV, haberleşme cihazları imalatında %35 oranında büyüme gerçekleşmiş, kapasite kullanım oranları ise 2004 yılında radyo, TV , haberleşme cihazları imalatında % 91 , büro, muhasebe bilgi işlem makineleri imalatında % 65,3 olarak saptanmıştır.⁵¹

Günümüz ekonomilerinde bilgi ve teknolojiye dayalı, katma değeri yüksek ürünlerin üretilmesi, kalkınmada belirleyici olması bakımından en başta gelen faktörlerden biridir. Bu nedenle Türkiye’nin dünya pazarlarından aldığı payı arttırabilmesi için, gerek üretiminde gerekse ihracatında ileri teknoloji gerektiren ve katma değeri yüksek olan mallara ağırlık vermesi gerekmektedir. Türkiye’de diğer sektörlerden aldığı ve birçok sektöre sağladığı girdilere bağlı olarak zincirleme etki alanı oluşturan en önemli sektör

⁵⁰ Devlet Planlama Teşkilatı, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Elektronik Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara:2001, s. 40.

⁵¹ Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, Elektrik-Elektronik Sektörü, Ekim 2005, <http://www.dtm.gov.tr/IHR/madde/elektrik%20elektronik.htm> (Temmuz 2006).

elektronik sektörüdür. Bu rolüyle elektronik sektörü lokomotif rolü üstlenmekte ve böylece Türkiye’de toplam 61 sektörü etkilemektedir. Üretimde kullanılan hammadde ve ara mallarında % 30’luk payla en çok otomotiv sanayiine girdi sağlayan elektronik sanayi, bu nedenle en çok otomotiv sektörü üretiminden etkilenmektedir. Bu bağlamda elektronik sanayiindeki teknoloji değişimlerinde meydana gelecek herhangi bir değişim ve kalite artışları, bu sanayinin ürünlerini kullanan diğer sektörde de kalitenin artmasında olumlu etkide bulunacaktır.

Elektronik sanayi, üretilen ürünlerin ve kullanılan teknolojilerin ömürlerinin oldukça kısa olmasından dolayı sürekli değişim içinde olan dinamik bir sektördür. Bu özellikleri, elektronik sanayiinde AR-GE çalışmalarının ve nitelikli işgücü istihdamının önemini daha da arttırmaktadır. Ancak bu açıdan bakıldığında AR-GE yatırımları ve yeni ürün geliştirme projeleri bakımından Türkiye hala istenilen yere gelememiştir. 1977 yılında Türkiye’de sadece 1 adet patent alınmış, yıllar geçtikçe Türkiye’nin diğer ülkeler ile arasındaki fark derinleşmiş ve 1998 yılında toplam patent sayısı ancak 51’e çıkabilmiştir.

Sermaye yoğun bir sektör olan elektronik sektöründe, işçilik maliyetlerinin toplam maliyetler içerisindeki payı % 9 civarındadır. En önemli maliyet unsuru durumunda ise toplam maliyetlerdeki % 37,17’lik payla hammadde ve ara malı maliyetleri yer almaktadır. Üretimde kullanılan malzemelerin ise % 80’den fazlası yurtdışından ithal edilmekte olup bu durum pazarın gelişimini ve rekabet gücünü azaltmakta, sektörün kur değişimlerine fazlasıyla duyarlı hale gelmesine yol açmaktadır. Bu tür sorunların ortadan kalkması için de Türkiye’de elektrik-elektronik sanayi, yan sanayi ve parça üretimi tesislerinin kurulmasına öncelik verilmesi gerekmektedir. Ayrıca rekabet gücünü arttırmak amacıyla rekabetçi önceliklerin belirlenmesi bakımından TESİD (Türk Elektronik Sanayicileri Derneği) üyesi 45 firma tarafından, ilk rekabetçi önceliğin “istikrarlı kalite düzeyi” olduğu belirtilmiştir. İkinci rekabetçi öncelik olarak “güvenilirliği yüksek mamullerin üretilmesi” yer almıştır. “Elektronik sanayinin uluslar arası piyasalardaki dinamizmine paralel olarak tasarım değişikliği hızının gerçekleştirilmesi” üçüncü rekabetçi öncelik olmakta, “düşük fiyat” ise rekabetçi

önceliklerin dördüncü sırasında yer almaktadır. Beşinci rekabetçi öncelik de yine bir kalite boyutu olan “satış sonrası hizmet” olarak belirlenmiştir.⁵²

Tablo:19-Türk Elektronik Sanayinin İhracat ve İthalatı (Milyon dolar)

Yıllar	İhracat	İthalat
1996	687,5	3.017,2
1997	849,2	3.886,1
1998	1.256,9	4.398,7
1999	1.163,9	5.450,9
2000	1.391,9	6.577,1
2001	1.515,7	4.118,3
2002	2.411,5	4.329,6
2003	2.833,0	5.716,7
2004	4.029,3	8.940,1
2005	4.445,5	10.832,3
TOPLAM	20.584,4	57.267,0

Kaynak: Türk Elektronik Sanayicileri Derneği, 2005’de Türk Elektronik Sanayii, <http://www.tesid.org.tr/menu.htm> (Ağustos 2006).

Elektronik Sanayi ihracatı 1996 yılında 687,5 milyon dolar iken yıllar itibariye artış göstermiş ve 2003 yılında 2.833 milyon dolara yükselmiştir. 2004 yılında ise bu rakam 4.029,3 milyon dolarda gerçekleşirken, 2005 yılında 4.445,5 milyon dolar seviyesine gelmiştir. Elektronik sanayi ithalatı ise ihracat artışından daha fazla yükselmiş, 2004 yılında 8.940,1 milyon dolar iken 2005 yılında 10.832,3 milyon dolarda gerçekleşmiştir.

Tablo:20-Elektronik Sanayinin Alt Sektörlere Göre Üretimi (Milyon Dolar)

Alt Sektörler-Üretim	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Bileşenler	69,9	96,2	130,0	127,2	165,0	136,0	88,4	105,0	125,0	225,0	300,0
Tüketim Cihazları	581,6	689,0	1025,0	1216,3	1134,6	1480,0	1083,1	1421,5	2211,5	4293,5	4725,0
Telekomünikasyon Cihazları	365,5	550,9	665,5	624,4	641,6	624,1	503,2	452,2	412,0	975,0	1250,0
Diğer Profesyonel ve Endüstriyel Cihazlar	107,7	109,0	195,0	205,0	250,0	255,0	215,0	230,0	280,5	650,0	965,0
Askeri Elektronik Cihazlar	106,8	130,8	165,0	168,5	210,5	215,5	204,0	240,0	279,0	433,4	450,0
Bilgisayar Cihazları	-	-	110,0	148,0	160,0	200,0	205,0	215,0	236,3	427,7	460,0
TOPLAM	1231,5	1575,9	2290,5	2489,3	2561,6	2910,7	2298,7	2663,7	3544,2	7004,6	8150,0

Kaynak: Türk Elektronik Sanayicileri Derneği, Tesid Elektronik Sanayii Almancağı, Ağustos 1999, Yayın No:20, s.11, Temmuz 2006, Yayın No: 27, s.11.

⁵² Kobifinans, Elektrik-Elektronik Sektörü, 1 Mayıs 2006, <http://www.kobifinans.com.tr/sector/010506/848> (Temmuz 2006).

Elektronik Sanayi içerisinde toplam üretimin büyük çoğunluğunu tüketim cihazları üretimi oluşturmaktadır. 1995 yılında 581,6 milyon dolar olan tüketim cihazları üretimi, özellikle Türkiye'nin Gümrük Birliği anlaşmasını imzalamasıyla artış göstermiş ve 1997 yılında 1.025 milyon dolara yükselmiştir. 2001 yılında yaşanan ekonomik krize bağlı olarak düşen tüketim cihazları üretimi, daha sonraki yıllarda sürekli artış göstermiş ve 2005 yılında elektronik sanayi içerisinde toplam üretimin % 57,98'lik payını oluşturarak 4.725 milyon dolara ulaşmıştır. Tüketim cihazlarından sonra elektronik sanayide üretimi en fazla olan alt sektör Telekomünikasyon Cihazları alt sektörüdür. 2005 yılında bu alt sektörün toplam elektronik sanayi üretimi içerisindeki payı % 15,34'tür. 2005 yılı itibariyle Telekomünikasyon Cihazları üretimini sırasıyla % 11,84'lük payla Diğer Profesyonel ve Endüstriyel Cihazlar Alt sektörü, % 5,64'lük payla Bilgisayar Cihazları Alt sektörü, % 5,52'lik payla Askeri Elektronik Cihazlar Alt sektörü ve % 3,68'lik payla da Bileşenler Alt sektörü izlemektedir.

Tablo:21-2005 Yılı Elektronik Sanayii Toplam İhracat ve İthalatının Ükelere Göre Dağılımı

Grup Adı	Ülke Adı	Oran (%)	İthalat (Milyon Dolar)	Oran (%)	İhracat (Milyon Dolar)
Kuzey Amerika		6,0	654,0	0,4	17,3
Avrupa Birliği	Almanya		1.021,7		773,5
	Fransa		391,7		253,7
	İngiltere		289,9		749,3
	İtalya		377,6		314,4
	İspanya		101,6		269,2
	Belçika-Lüksemburg		50,9		51,2
	Avusturya		48,3		39,6
	Hollanda		115,6		356,4
	İsveç		431,6		89,3
	Portekiz		53,2		36,8
	İrlanda		189,8		43,8
	Danimarka		26,7		45,1
	Malta		18,7		3,5
	Yunanistan		2,1		59,1
	Macaristan		481,4		51,2
	Letonya		21,0		3,5
	Litvanya		73,9		5,7
	Bulgaristan		16,5		51,8
	Slovakya		43,4		32,7
	Slovenya		9,6		13,6
Estonya		730,0		1,4	
Çek Cumhuriyeti		185,8		32,0	
Romanya		5,5		93,9	
Polonya		188,0		36,2	
Finlandiya		342,5		10,4	
AB Toplam		41,2	5.216,8	76,9	3.417,3
Diğer Avrupa		1,1	116,8	1,9	86,1
KuzeyAfrika&Ortadoğu		1,5	159,0	10,3	455,9
Kafkaslar&Orta Asya		0,0	0,5	1,9	84,0
Rusya&Diğer		0,0	4,0	2,5	109,2
Güney Amerika		0,6	60,9	0,3	13,7
Uzakdoğu		48,4	5.239,1	0,7	30,8
Diğer		1,2	133,5	5,2	175,7
GENEL TOPLAM		100,0	11.584,6	100,0	4.390,0

Kaynak: Türk Elektronik Sanayicileri Derneği, Tesid Elektronik Sanayii Almanağı, Temmuz 2006, Yayın No: 27, ss. 13-14.

Elektronik Sanayinde ihracatın ülke gruplarına göre dağılımında % 76,87'lik oranla ve 3.417,3 milyon dolarla ilk sırada AB ülkeleri yer almaktadır. AB ülkeleri grubu içinde Almanya 773,5 milyon dolarla ilk sıradadır. İkinci sırada 749,3 milyon

dolarla İngiltere yer alırken, üçüncü sırada 356,4 milyon dolarla Hollanda, dördüncü sırada 314,4 milyon dolarla İtalya ve beşinci sırada da 269,2 milyon dolarla İspanya bulunmaktadır. AB ülkelerinden sonra elektronik sanayi ihracatının yoğun olarak yapıldığı ülke grubu Kuzey Afrika'dır.

Elektronik Sanayi ithalatının ülke gruplarına göre dağılımında ise % 45.22'lik payla Uzakdoğu ülkeleri ilk sırada yer alırken % 45,03'lük payla AB ülkeleri ikinci sırada yer almış ve onu % 5,65'lik payla da Kuzey Amerika ülkeleri izlemiştir

3.1.2 Elektronik Sanayi Alt Sektörleri

Türk Elektronik Sanayi; Tüketim Cihazları, Telekomünikasyon Cihazları, Bilgisayar Cihazları, Bileşenler, Askeri Elektronik Cihazlar ve Profesyonel ve Endüstriyel Cihazlar olmak üzere teknik ve yapısal açıdan altı alt sektörden oluşmaktadır.

3.1.2.1 Tüketim Cihazları Alt Sektörü

Renkli televizyon, video, video kasetleri, TV uydu alıcıları, ses cihazları, elektronik hesap makineleri, elektronik tartı ve cihazları, yazar kasa ve anten santralleri üreten tüketim cihazları alt sektörünün üretiminde ve ihracatında ilk sırada renkli televizyonlar yer almaktadır.

Tablo:22-Tüketim Cihazları Alt Sektörü İhracatı**(Milyon Dolar)**

ÜRÜN CİNSİ	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Renkli Televizyon	198,0	244,0	191,0	136,0	153,0	203,0	241,0	439,0	789,0	735,7	844,3	878,6	1.540,1	1.878,7	2.788,5	2.949,1
Audio Cihazları	21,4	12,7	4,7	3,9	3,3	1,2	0,4	0,3	1,8	1,7	0,9	2,4	5,4	10,1	10,2	3,3
Video Player	0,3	1,2	0,8	0,8	0,1	0,1	0,2	0,1	0,4	0,4	0,9	1,0	1,4	4,7	65,9	73,4
Yazar Kasa	0,4	0,6	0,9	2,1	1,2	1,2	1,7	1,2	1,2	0,9	0,8	3,1	1,6	1,6	1,7	3,3
Elektronik Hesap Makinaları	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2	0,1	0,5	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1	0,3	0,3	0,4
Audio-Video Kasetler	39,2	31,9	56,3	64,4	60,4	82,5	117,0	105,0	84,8	35,0	15,5	12,4	15,5	26,4	25,4	23,6
Radyo ve TV Alıcıları,Anten ve Anten Santralleri	0,1	0,3	0,7	1,2	2,3	1,9	4,2	4,5	6,5	6,2	9,3	5,7	6,2	14,1	17,9	26,9
Elektronik Tartı ve Cihazlar	0,2	0,6	0,7	0,4	0,4	0,2	0,5	0,5	0,7	0,8	1,3	1,0	0,6	1,6	3,7	4,0
Toplam	259,6	291,3	255,1	208,8	220,7	290,3	365,1	551,1	884,5	780,7	873,1	904,3	1.570,9	1.937,6	2.913,5	3.083,9

Kaynak: Türk Elektronik Sanayicileri Derneği, Tesid Elektronik Sanayii Almanacağı, Ağustos 2001, Yayın No: 22, s. 28, Temmuz 2004 s. 28, Yayın No: 25, Temmuz 2006, Yayın No: 27, s.28.

1995 yılında 290,3 milyon dolar olan tüketim cihazları ihracatı, 1996 yılında 365,1 milyon dolara 1997 yılında 551,1 milyon dolara ve 1998 yılında da 884,5 milyon dolara yükselmiştir.

2001 yılında ise 904,3 milyon dolar olan tüketim cihazları ihracatı 2002 yılında 1.570,9 milyon dolara yükselmiştir. Bu artış 2003 yılında da devam etmiş ve 1.937,6 milyon dolarlık tüketim cihazları ihracatı yapılmıştır. 2004 yılında bu rakam 2.913,5 milyon dolara, 2005 yılında ise 3.083,9 milyon dolara ulaşmıştır.

Elektronik sanayi sektöründe ihracatı en çok yapılan ürün renkli televizyondur. 1995 yılında 203 milyon dolar olan renkli televizyon ihracatı, 1996 yılında 241 milyon dolara, 1997 yılında 439 milyon dolara ve 1998 yılında da 789 milyon dolara yükselmiştir.

Renkli televizyon, elektronik sanayi sektöründe üretim ve ihracat alanında lokomotif konumunu sürdürmeye devam etmiştir. 2002 yılında 11,7 milyon adet renkli televizyon

ihraç edilmiş ve bundan 1.540,1 milyon dolar gelir elde edilmiştir.⁵³ 2003 yılında % 21 artışla 15,6 milyon adet karşılığında renkli televizyon ihracatı 1.878,7 milyon dolara yükselmiştir. 2004 yılında bu rakam 20 milyon adete karşılık 2.788,5 milyon dolar olmuştur. 2005 yılında ise 19,5 milyon adet karşılığında 2.949,1 milyon dolarlık renkli televizyon ihracatı yapılmıştır. Bu durum tüketim cihazları alt sektörü içinde renkli televizyonun, sektördeki katma değeri yükseltmekte olduğunu göstermektedir.

Tablo:23-Renkli Televizyon İhracatında İlk 10 Ülke

(Milyon Dolar)

ÜLKE ADI	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Almanya	169,9	199,4	325,8	394	508,3	624,3
İngiltere	170,1	128,7	313,1	301,7	540,4	546,6
Fransa	139,8	98,7	151,6	156,9	206,3	196,8
İspanya	60,7	66,9	111,9	163,9	234,8	222,1
İtalya	38,9	46,2	87,7	160,8	247,2	244,6
Portekiz	14,5	21	31,8	37,9	44,9	60,4
Hollanda	24,5	20,7	48,7	81,1	223,9	274,4
Danimarka	16,2	17,2	27,5	29,6	44,3	55,7
Romanya	4,9	8,8	19,6	37,4	72,5	62,3
İsveç	14,4	12,6	21,6	41,5	69,4	80,6
İlk 10 Ülke Toplamı	653,9	620,2	1.139,3	1.404,8	2.192	2.367,8

Kaynak: Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, Elektrik-Elektronik Sektörü, <http://www.dtm.gov.tr/IHR/madde/elektrik%20elektronik.htm>, s.38.

2000 yılında Türkiye'nin renkli televizyon ihracatında ilk sırada 170,1 milyon dolar ile İngiltere yer almaktadır. İngiltere'yi izleyen Almanya 169,9 milyon dolarla ikinci sırada yer almakta ve 139,8 milyon dolarla da Fransa üçüncü sırada bulunmaktadır. Ancak 2000-2005 yılları arasında bakıldığında Türkiye'nin renkli televizyon ihracatında ilk sırada Almanya, ikinci sırada İngiltere ve üçüncü sırada da Fransa yer almaktadır. 2004 yılında Türkiye'nin 2.612,6 milyon dolarlık renkli televizyon ihracatında 540,4 milyon dolarla İngiltere ilk sırada yer almakta ve onu 508,3 milyon dolarla Almanya, 247,2 milyon dolarla İtalya, 234,8 milyon dolarla İspanya, 223,9 milyon dolarla Hollanda ve 206,3 milyon dolarla da Fransa izlemektedir. İhracatın gerçekleştirildiği diğer önemli ülkeler arasında Romanya, İsveç, Portekiz ve Danimarka bulunmaktadır. 2005 yılında ise renkli televizyon ihracatının en fazla yapıldığı ülke 624,3 milyon dolarla Almanya olmuştur. Onu 546,6 milyon dolarla İngiltere izlemektedir.

⁵³ A. Erbil Payzın, Türk Elektronik Sanayinde Yeni Ürün Geliştirme, http://www.tyd.org.tr/erbil_elektronik.pdf (Ağustos 2006).

Tablo:24-Tüketim Cihazları Alt Sektörü İthalatı (Milyon Dolar)

ÜRÜN CİNSİ	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Renkli Televizyon	24,7	28,1	15,4	11,1	3,3	17,3	50,9	75,6	83,6	105,2	147,5	92,5	90,7	118,7	193,7	218,2
Audio Cihazları	13,5	15,5	12,0	11,4	9,9	18,8	98,3	132,0	113,0	91,2	109,8	74,0	78,7	142,4	219,6	216,0
Video Player	7,2	13,2	10,9	10,8	7,4	7,8	12,1	13,5	16,3	19,5	53,7	30,8	28,7	59,2	54,9	78,0
Yazar Kasa	0,2	0,1	0,4	0,4	0,9	4,4	7,2	9,4	27,5	45,7	56,0	35,3	58,1	55,9	112,7	98,9
Elektronik Hesap Makinaları	6,2	2,8	1,9	4,8	2,5	7,3	12,9	13,6	16,3	16,6	11,0	13,0	9,5	8,7	19,7	19,5
Audio-Video Kasetler	32,4	26,4	30,5	35,2	27,0	50,9	68,1	76,5	68,7	75,1	69,7	95,8	89,2	82,9	142,5	163,6
Radyo ve TV Alıcıları, Anten ve Anten Santralleri	4,8	4,8	1,7	2,5	1,4	1,5	25,6	56,5	54,4	55,7	64,8	48,8	41,4	138,9	232,4	242,6
Elektronik Tartı ve Cihazlar	0,9	3,0	4,4	5,9	3,9	8,4	6,4	9,8	9,9	11,2	11,3	11,2	9,4	10,3	16,3	20,2
Toplam	89,9	93,9	77,2	82,1	56,3	116,4	281,5	386,9	389,7	420,1	523,7	401,3	405,7	617,1	991,7	1.056,9

Kaynak: Türk Elektronik Sanayicileri Derneği, Tesid Elektronik Sanayii Almancağı, Ağustos 2002, Yayın No: 23, s. 28, Temmuz 2006, Yayın No: 27, s.28.

Tablo 24'e göre yıllar itibariyle tüketim cihazları alt sektörü içinde ithalatı en fazla olan ürün audio-video kasetlerdir. 1994 yılında 27 milyon dolar olan audio-video kaset ithalatı, 1995 yılında 50,9 milyon dolara yükselmiştir. Bu yıldan sonra sürekli artan audio-video kaset ithalatı 1997 yılında 76,5 milyon dolara kadar yükselmiş, 1998 yılında da 68,7 milyon dolara düşmüştür. Yıllar itibariyle sürekli değişim gösteren audio-video kaset ithalatı özellikle 2004 yılında büyük artış göstermiş ve 142,5 milyon dolara yükselmiştir. Bu artış 2005 yılında da devam etmiş ve 163,6 milyon dolarlık audio-video kaset ithalatı yapılmıştır. Bu sektör içerisinde ithalatı en fazla olan bir diğer ürün ise audio cihazlarıdır. Bu ürünün 1995 yılı ithalatı 18,8 milyon dolar iken 1996 yılında yani Gümrük Birliği Anlaşması'nın yürürlüğe girdiği yılda 98,3 milyon dolara yükselmiştir. Daha sonraki yıllarda artış göstermekle birlikte zaman zaman azalan audio cihazları ithalatı 2004 yılında 219,6 milyon dolara yükselmiş ve 2005 yılında da 216 milyon dolarda gerçekleşmiştir. Tüketim cihazları alt sektörü ithalatının üçüncü sırasında ise renkli televizyonlar yer almaktadır. Bu ürünün ithalatında da 1995 yılı sonrasında artışlar meydana gelmiştir. 1995 yılında renkli televizyon ithalatı 17,3 milyon dolar iken 1996 yılında bu rakam 50,9 milyon dolara, 1997 yılında 75,6 milyon dolara ve 1998 yılında da 83,6 milyon dolara yükselmiştir. 2000 yılında 147,5 milyon

dolara çıkan renkli televizyon ithalatı, daha sonraki yıllarda düşüş göstermiş ancak 2005 yılında 218,2 milyon dolara çıkmıştır. Tüketim cihazları alt sektöründe ithalatı yapılan diğer ürünler ise sırasıyla; Radyo ve TV alıcıları Anten ve Anten Santralleri, Video Player, Elektronik Hesap Makineleri, Elektronik Tartı ve Cihazları ile Yazar Kasadır.

Tablo:25-2005 Yılı Tüketim Cihazları İhracat ve İthalatının Ülkelere Göre Dağılımı

Grup Adı	Ülke Adı	Oran (%)	İthalat (Milyon Dolar)	Oran (%)	İhracat (Milyon Dolar)
Kuzey Amerika		3,1	33,0	0,1	3,5
Avrupa Birliği	Almanya		45,5		683,2
	Fransa		51,2		220,9
	İngiltere		40,7		585,1
	İtalya		21,3		271,9
	İspanya		12,2		231,2
	Belçika-Lüksemburg		8,2		40,3
	Avusturya		2,7		32,5
	Hollanda		5,3		335,4
	İsveç		60,5		84,3
	Portekiz		21,6		34,1
	İrlanda		12,1		20,8
	Danimarka		2,6		43,1
	Malta		0,0		1,4
	Yunanistan		0,6		48,8
	Macaristan		39,9		49,0
	Letonya		0,0		2,5
	Litvanya		0,1		4,5
	Bulgaristan		1,0		21,7
	Slovakya		11,9		11,1
	Slovenya		0,1		10,3
Estonya		0,0		1,1	
Çek Cumhuriyeti		25,1		28,8	
Romanya		0,0		66,1	
Polonya		11,6		31,6	
Finlandiya		19,9		9,8	
AB Toplam		36,8	394,2	93,0	2.869,4
Diğer Avrupa		0,3	3,4	2,1	65,8
Kuzey Afrika&Ortadoğu		4,1	43,4	1,3	40,1
Kafkaslar&Orta Asya		0,0	0,0	0,3	8,0
Rusya&Diğer		0,0	0,0	1,7	53,2
Güney Amerika		2,3	24,7	0,0	0,1
Uzakdoğu		49,4	522,2	0,2	6,7
Diğer		3,9	41,0	1,2	37,3
GENEL TOPLAM		100,0	1.061,9	100,0	3.083,9

Kaynak: Türk Elektronik Sanayicileri Derneği, Tesid Elektronik Sanayii Almancağı, Temmuz 2006, Yayın No: 27, ss. 29-30.

Bu alt sektörde toplam ihracatın % 93' ü (2.869,36 milyon doları) Avrupa Birliği ülkelerine , % 2,1' i diğer Avrupa Ülkelerine yapılmaktadır. İhracatın 683,2 milyon

doları Almanya'ya, 585,1 milyon doları İngiltere'ye, 335,4 milyon doları Hollanda'ya, 271,9 milyon doları İtalya'ya, 220,9 milyon doları da Fransa'ya yapılmaktadır. Avrupa Birliği ülkeleri ve diğer Avrupa ülkeleri dışında tüketim cihazları ihracatının yapıldığı ülkeler arasında 53,2 milyon dolarla Rusya Federasyonu, Ukrayna ve Beyaz Rusya yer alırken, ihracatın 40,1 milyon doları Kuzey Afrika ülkelerine yapılmaktadır.

Tüketim cihazları alt sektöründe ithalatın en fazla yapıldığı ülkelerin başında Uzakdoğu ülkeleri gelmektedir. 2005 yılı itibariyle Uzakdoğu ülkelerinden 522,2 milyon dolarlık tüketim cihazları ithalatı yapılırken, 394,2 milyon dolarlık ithalatta Avrupa Birliği ülkelerinden gelmiştir.

3.1.2.2 Telekomünikasyon Cihazları Alt Sektörü

Bu sektörün ürettiği başlıca ürünler; telefon ve telgraf hatlarını birbirine bağlamaya mahsus cihazlar (otomatik telefon santrali vb.), uç cihazlar (telefon, tele faks vb.), transmisyon cihazları (analog, digital, multipleks cih. TV aktarıcı), telsiz-telefon/telsiz-telgraf alıcı/verici cihazlar, telsiz telefon/telsiz telgraf alıcı/verici uydu vb. antenler Aksam ve parçalar, kablolardır (telekomünikasyon kabloları, bakır kablolar ve fiber optik kablolar).

Elektronik sanayinin alt sektörleri içinde AR-GE' ye en fazla kaynak ayıran sektör olan telekomünikasyon cihazları alt sektöründe gerçekleştirilen yatırımlarda büyük ölçüde yerli sanayiye yer verilmiştir. Türk Telekom A.Ş. , telekomünikasyon teçhizatı ihtiyacının büyük bir kısmını iç kaynaktan karşılamaktadır. Türkiye iletişim altyapısını kurma yolunda önemli ölçüde yol almış ve bu alanda bilgi birikimi ve deneyimi kazanmıştır. Türkiye ürettiği sayısal santralleri Orta Asya ülkelerine satarak telekomünikasyonda sayısallaşma düzeyinde birçok OECD ülkesini geride bırakmıştır.

Tablo:26-Telekomünikasyon Cihazları Alt Sektörü İhracatı (Milyon Dolar)

ÜRÜN CİNSİ	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Telefon ve telefon hatlarını birbirine bağlamaya mahsus cihazlar (otomatik telefon santrali, vb.)	2,2	2,8	12,4	12,5	11,9	13,6	14,9	7,5	7,8	15,6	10,9	13,2	16,0	14,7	5,6	6,4
Uç cihazlar (telefon, telem., telefaks vb.)	0,5	1,4	1,2	1,8	0,7	0,8	1,5	4,9	3,9	1,4	9,5	6,5	3,5	7,3	2,1	2,1
Transmisyon cihazları (analog, digital, multipleks cih., TV aktarıcı)	10,1	10,4	5,1	9,6	4,9	4,6	25,1	28,1	57,3	37,1	31,9	37,6	21,3	16,0	16,5	13,2
Telsiz-telefon/telsiz-telgraf alıcı/verici cihazlar		0,2	0,1	9,4	8,2	5,9	12,9	28,7	16,8	26,6	38,5	35,9	22,6	8,5	6,5	8,0
Telsiz-telefon/telsiz-telgraf alıcı/verici uydu vb. antenler aksam ve parçalar	1,1	0,5	0,4	0,9	0,8	1,1	9,2	3,6	9,2	4,0	7,4	10,7	7,9	12,9	14,9	23,3
Telekomünikasyon kabloları, bakır kablolar ve fiber optik kablolar	43,8	44,7	51,4	45,5	66,4	81,6	105,0	65,0	56,7	65,1	93,6	191,4	149,8	478,1	557,8	713,0
Toplam	57,7	60,0	70,6	79,7	92,9	107,6	168,6	137,8	151,7	149,8	191,8	295,3	221,1	537,4	603,4	765,9

Kaynak: Türk Elektronik Sanayicileri Derneği, Tesid Elektronik Sanayii Almancağı, Ağustos 2001, Yayın No: 22, s. 38, Temmuz 2003, Yayın No: 24, s.38, Temmuz 2006, Yayın No: 27, s.38.

Telekomünikasyon cihazları alt sektörünün ihracatı en yüksek ürün grubu telekomünikasyon kabloları, bakır kablolar ve fiber optik kablolardır. Bunu transmisyon cihazları izlemektedir. Telekomünikasyon cihazları ihracatı yıllar itibariyle sürekli artış göstermiş, 1996 yılında 168,6 milyon dolara kadar yükselmiştir. Ancak bu yıldan sonra düşüş yaşanmış ve ihracat 1997 yılında 137,8 milyon dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. 1998 yılında tekrar bir yükselme meydana gelmiş ve telekomünikasyon cihazları ihracatı 151,7 milyon dolara yükselmiştir.

2003 yılında ise telekomünikasyon cihazları ihracatı 537,4 milyon dolarda gerçekleşmiştir. Telekomünikasyon cihazları ihracatının 478,1 milyon dolarını telekomünikasyon kabloları, bakır iletkenli enerji kabloları ve fiber optik kablolar oluşturmaktadır. 2004 yılında da 603,4 milyon dolar olan telekomünikasyon cihazları ihracatının 557,8 milyon dolarını yine telekomünikasyon kabloları, bakır iletkenli enerji kabloları ve fiber optik kablolar oluşturmaktadır. Kablolardan sonra ihracatı en yüksek olan ürün grubu transmisyon cihazlarıdır. 2005 yılında ise telekomünikasyon cihazları ihracatı 765,9 milyon dolara yükselmiştir. Bunun 713 milyon dolarını kablolar oluşturmaktadır.

Tablo:27-Telekomünikasyon Cihazları Alt Sektörü İthalatı**(Milyon Dolar)**

ÜRÜN CİNSİ	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Telefon ve telefon hatlarını birbirine bağlamaya mahsus cihazlar (otomatik telefon santrali, vb.)	10,1	11,1	5,3	15,5	17,4	33,9	26,1	40,0	137,5	268,3	336,0	83,4	17,3	10,6	19,5	74,8
Uç cihazlar (telefon, telem., telefaks vb.)	44,7	53,5	41,1	42,2	32,5	37,3	53,3	80,8	71,9	88,8	87,8	53,2	32,9	47,2	76,9	124,6
Transmisyon cihazları (analog, digital, multipl eks cih., TV aktarıcı)	72,5	85,5	55,5	10,9	2,3	12,5	84,9	118,0	205,2	223,9	359,8	206,0	88,0	119,9	268,1	278,2
Telsiz-telefon/telsiz-telgraf alıcı/verici cihazlar	19,8	17,1	24,3	132,0	293,0	301,0	326,0	498,0	708,2	1.334,8	1.611,1	550,4	550,1	690,4	1137,1	1.313,8
Telsiz-telefon/telsiz-telgraf alıcı/verici uydu vb. antenler aksam ve parçalar	18,9	11,2	16,5	20,4	14,2	11,1	98,7	80,9	64,2	74,1	55,6	55,8	78,7	103,7	175,7	251,5
Telekomünikasyon kabloları, bakır kablolar ve fiber optik kablolar	9,1	11,3	16,9	45,1	6,6	23,1	14,6	18,1	13,2	11,9	13,1	23,4	24,9	125,1	233,7	287,3
Toplam	175,1	189,7	159,6	266,1	366,0	418,9	603,6	835,8	1.200,2	2.001,7	2.463,4	972,1	792,0	1.096,9	1.911,0	2.330,2

Kaynak: Türk Elektronik Sanayicileri Derneği, Tesid Elektronik Sanayii Almancağı, Ağustos 2001, Yayın No: 22, s. 38, Temmuz 2003, Yayın No: 24, s.38, Temmuz 2006, Yayın No: 27, s.38.

Telekomünikasyon cihazları ithalatı 1998 yılında bir önceki yıla göre % 47,6'lık artışla 1.200,2 milyon dolara yükselmiştir. 1998 yılında toplam ihracatın % 59'luk kısmı (708,2 milyon dolar) telsiz-telefon, telsiz telgraf alıcı/verici cihazlarına aittir.⁵⁴

2003 yılında telekomünikasyon cihazları ithalatı 1.096,9 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Bunun 690,4 milyon doları telsiz telefon/telsiz telgraf alıcı/verici cihazlara aittir. 2004 yılında toplam ithalat 1.911 milyon dolara yükselmiş, bunun 1.137,1 milyon dolarını telsiz telefon/telsiz telgraf alıcı/verici cihazları oluşturmuştur. 2005 yılında da 2.330,2 milyon dolar olan ithalatın 1.313,8 milyon doları yine telsiz telefon/telsiz telgraf alıcı/verici cihazlarına aittir. İthalattaki bu büyük artış telefon/telsiz telgraf alıcı/verici cihazları ve GSM cep telefonlarından kaynaklanmıştır.

⁵⁴ İstanbul Sanayi Odası, "Avrupa Birliği'ne Tam Üyelik Sürecinde İstanbul Sanayi Odası Meslek Komiteleri Sektör Stratejileri Geliştirme Projesi Elektronik ve Telekomünikasyon Sektörü", (Ağustos 2001), No:2001/17, s. 28.

Tablo:28-2005 Yılı Telekomünikasyon Cihazları İhracat ve İthalatının Ülkelere Göre Dağılımı

Grup Adı	Ülke Adı	Oran (%)	İthalat (Milyon Dolar)	Oran (%)	İhracat (Milyon Dolar)
Kuzey Amerika		2,9	66,4	0,7	5,3
Avrupa Birliği	Almanya		310,1		48,4
	Fransa		97,0		14,2
	İngiltere		49,7		141,1
	İtalya		101,3		34,2
	İspanya		30,0		11,9
	Belçika-Lüksemburg		21,3		8,8
	Avusturya		3,2		4,9
	Hollanda		9,0		3,6
	İsveç		244,1		1,4
	Portekiz		6,1		0,2
	İrlanda		6,9		19,1
	Danimarka		2,9		0,5
	Malta		0,0		1,6
	Yunanistan		0,5		4,3
	Macaristan		312,0		1,2
	Letonya		0,0		0,2
	Litvanya		0,0		0,1
	Bulgaristan		11,1		17,7
	Slovakya		3,4		21,3
	Slovenya		0,0		2,5
Estonya		0,2		0,1	
Çek Cumhuriyeti		10,2		2,2	
Romanya		3,0		13,3	
Polonya		27,6		1,6	
Finlandiya		300,7		0,4	
AB Toplam		66,6	1.550,5	46,3	354,7
Diğer Avrupa		0,4	9,2	1,4	10,6
Kuzey Afrika&Ortadoğu		0,4	9,0	32,5	248,9
Kafkaslar&Orta Asya		0,0	0,3	5,5	41,8
Rusya&Diğer		0,0	0,1	1,0	7,2
Güney Amerika		0,2	4,1	1,5	11,4
Uzakdoğu		29,0	675,0	0,5	3,5
Diğer		0,7	15,1	10,8	82,6
GENEL TOPLAM		100,0	2.329,6	100,0	765,9

Kaynak: Türk Elektronik Sanayicileri Derneği, Tesid Elektronik Sanayii Almancağı, Temmuz 2006, Yayın No: 27, ss. 39-40.

Telekomünikasyon cihazları ihracatının % 46,3'ü (354,7 milyon doları) Avrupa Birliği ülkelerine yapılmaktadır. 2005 yılı itibariyle 765,9 milyon dolar olan alt sektör ihracatının 141,1 milyon doları İngiltere'ye, 48,4 milyon doları Almanya'ya, 34,2

milyon doları da İtalya'ya yapılmıştır. Avrupa Birliği ülkelerinden sonra telekomünikasyon cihazları ihracatının yapıldığı ülkelerin başında 248,9 milyon dolarla Kuzey Afrika ülkeleri yer almıştır.

Telekomünikasyon cihazları alt sektöründe ithalatın % 66,6'sı Avrupa Birliği ülkelerinden yapılmaktadır. 2005 yılında 2.329,6 milyon dolar olan alt sektör ithalatının 1.550,5 milyon doları Avrupa Birliği ülkelerinden yapılmış, bu ülke grubu içerisinde 312 milyon dolarla Macaristan ilk sırada yer alırken 310,1 milyon dolarla Almanya ikinci sırada, 300,7 milyon dolarla da Finlandiya üçüncü sırada yer almıştır.

3.1.2.3 Bilgisayar Cihazları Alt Sektörü

Donanım, yazılım, hizmet ve tüketim malzemeleri üretilen bu alt sektörün en önemli özelliği, hızla değişen teknolojisi ve yüksek katma değeridir. 2001 yılında Türkiye'de yaşanan krize rağmen elektronik sanayi içinde üretimi büyüyen tek alt sektör olmuştur. Bilgisayar cihazları pazarı 2001 yılında bir önceki yıla göre % 17,64 oranında büyüyerek 3,9 milyar dolara ulaşmış, bu yılda elektronik sanayi içinde üretimi en yüksek olan sektör olmuştur.

Tablo:29-Bilgisayar Cihazları Alt Sektörü İhracat ve İthalatının Yıllara Göre Dağılımı

	(Milyon Dolar)													
YILLAR	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
İHRACAT	12,5	5,7	9,9	5,7	23,0	30,7	48,8	65,0	55,0	40,5	32,9	31,9	42,2	57,3
İTHALAT	378,9	419,2	290,2	519,6	695,7	810,8	909,7	1172,7	1451,2	748,2	880,1	1.335,6	1.544,5	2.285,7

Kaynak: Türk Elektronik Sanayicileri Derneği, Bilgisayar Cihazları Yazılım ve AR-GE, <http://tesid.org.tr/tablo/bilgisayar.htm> (Ağustos 2006). Türk Elektronik Sanayicileri Derneği, Tesid Elektronik Sanayii Almanığı, Ağustos 1999, Yayın No: 20, s. 53.

Bilgisayar cihazları alt sektörünün 1995 yılı ihracatı 5,7 milyon dolar iken 1996 yılında bu rakam 23 milyon dolara yükselmiştir. 2000 yılı itibariyle ihracat rakamı 55 milyon dolar iken, bu rakam 2001 yılında 40,5 milyon dolara, 2002 yılında 32,9 milyon dolara, 2003 yılında da 31,9 milyon dolara düşmüştür. 2004 yılında 42,2 milyon dolara yükselen bilgisayar cihazları ihracatı 2005 yılında 57,3 milyon dolara ulaşmıştır.

1995 yılı sonrasında ihracatta olduğu kadar ithalatta da önemli artışlar meydana gelmiştir.1995 yılında 519,6 milyon dolar bilgisayar cihazları ithalatı 1996 yılında 695,7 milyon dolara, 1997 yılında 810,8 milyon dolara, 1998 yılında 909,7 milyon dolara ve 1999 yılında da 1.172,7 milyon dolara yükselmiştir. 2000 yılında ise 1.451,2 milyon dolar olan bilgisayar cihazları ithalatı 2001 yılında 748,2 milyon dolara düşmüştür. Bu yıldan itibaren tekrar artmaya başlayan ithalat 2005 yılında 2.285,7 milyon dolarda gerçekleşmiştir.

Tablo:30-Yıllar İtibariyle Türkiye Bilgi Teknolojileri Pazarı (Milyon Dolar)

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Donanım	888,7	1.187,3	1.445,4	1.775,3	2.278,8	1.054,4	1.193,9	1.540,0	1.930,0	1.980,0
Yazılım	152,0	185,3	234,1	307,8	462,8	292,5	354,5	393,0	460,0	542,0
Hizmet	135,6	177,9	278,0	457,7	500,5	822,7	755,3	847,0	960,0	1290,0
Tüketim Malzemeleri	29,6	36,5	52,8	82,9	155,6	74,4	117,3	90,0	105,0	134,0
TOPLAM	1.206,0	1.586,9	2.010,3	2.623,7	3.397,8	2.243,9	2.421,0	2.870,0	3.455,0	3.946,0

Kaynak: Türk Elektronik Sanayicileri Derneği, Tesid Elektronik Sanayii Almanığı, Ağustos 1999, Yayın No: 20, s. 53, Ağustos 2001, Yayın No:22, s. 63, Temmuz 2003,Yayın No:24, s. 62, Ağustos 2005, Yayın No:26, s. 61, Temmuz 2006, Yayın No:27, s. 61.

Bilgisayar pazarı 1998 yılında bir önceki yıla göre % 26,7 oranında büyüme göstererek 1.586,9 milyon dolardan 2.010,3 milyon dolara ulaşmıştır. 1999 ve 2000 yıllarında da bu artış devam etmiş ancak 2001 yılında bilgisayar pazarında düşüş yaşanmıştır. 2002 yılından itibaren tekrar artış başlamış ve 2005 yılında 3.946 milyon dolar seviyesine yükselmiştir. Bilgisayar pazarı içerisinde yıllar itibariyle en yüksek satış donanıma aittir.

Tablo:31-2005 Yılı Bilgisayar Cihazları İhracat ve İthalatın Ükelere Göre Dağılımı

Grup Adı	Ülke Adı	Oran (%)	İthalat (Milyon Dolar)	Oran (%)	İhracat (Milyon Dolar)
Kuzey Amerika		5,9	135,9	4,5	2,6
Avrupa Birliği	Almanya		85,5		5,0
	Fransa		17,6		4,1
	İngiltere		62,4		1,6
	İtalya		29,9		0,1
	İspanya		2,5		0,0
	Belçika-Lüksemburg		1,8		0,0
	Avusturya		1,3		0,1
	Hollanda		21,8		6,9
	İsveç		92,9		0,0
	Portekiz		14,5		0,0
	İrlanda		149,7		0,6
	Danimarka		0,9		0,1
	Malta		0,0		0,0
	Yunanistan		0,1		0,2
	Macaristan		67,7		0,4
	Letonya		0,0		0,0
	Litvanya		0,0		0,0
	Bulgaristan		0,1		1,1
	Slovakya		9,0		0,0
	Slovenya		0,0		0,0
Estonya		0,0		0,0	
Çek Cumhuriyeti		59,9		0,1	
Romanya		0,0		1,1	
Polonya		1,5		0,1	
Finlandiya		2,0		0,0	
AB Toplam		27,2	621,1	37,5	21,5
Diğer Avrupa		0,1	2,5	1,3	0,7
Kuzey Afrika&Ortadoğu		0,3	6,2	27,2	15,6
Kafkaslar&Orta Asya		0,0	0,0	7,4	4,2
Rusya&Diğer		0,1	1,7	2,1	1,2
Güney Amerika		0,0	0,0	0,0	0,0
Uzakdoğu		66,2	1.513,5	1,5	0,9
Diğer		0,2	4,9	18,6	10,7
GENEL TOPLAM		100,0	2.285,7	100,0	57,3

Kaynak: Türk Elektronik Sanayicileri Derneği, Tesid Elektronik Sanayii Almanağı, Temmuz 2006, Yayın No:27, ss. 62-63.

2005 yılı itibariyle 57,3 milyon dolar olan bilgisayar cihazları ihracatının 6,9 milyon doları Hollanda'ya, 5 milyon doları Almanya'ya ve 4,1 milyon doları da Fransa'ya

yapılmıştır. Avrupa Birliği ülkelerine yapılan bilgisayar cihazları ihracatı 21,5 milyon dolar olmakla birlikte bunu 15,6 milyon dolarla Kuzey Afrika ülkeleri izlemiştir.

Bilgisayar cihazları ithalatının en fazla yapıldığı ülke grubu 1.513,5 milyon dolarla Uzakdoğu ülkeleridir. Bunu 621,1 milyon dolarla Avrupa Birliği ülkeleri izlemiştir, bu ülke grubu içinde ise bilgisayar cihazları ithalatının en fazla yapıldığı ülke 149,7 milyon dolarla İrlanda olmuştur. 92,9 milyon dolarla İsveç ikinci sırada yer alırken 85,5 milyon dolarla Almanya üçüncü sırada yer almıştır. Uzakdoğu ve AB ülkelerinden sonra bilgisayar cihazları ithalatının en çok yapıldığı ülke grubu 135,9 milyon dolarla Kuzey Amerika'dır.

3.1.2.4 Bileşenler Alt Sektörü

Bileşenler alt sektörü sürekli değişen ve dünya da rekabetin oldukça yüksek olduğu bir sektör olup, elektronik sanayinin diğer alt kollarının girdi olarak kullandığı devre elemanları, resim tüpleri, bobin ve transformatörler, akustik elemanlar, elektronik röleler ile baskılı devreler gibi ürünleri üretmektedir. Devre elemanları da; kondansatörler, elektrikli rezistanslar, diot-tranzistör vb. , entegre devreler olarak dört alt ürün grubundan oluşmaktadır.

Tablo:32-Bileşenler Alt Sektörü İhracatının Yıllara Göre Dağılımı (Milyon Dolar)

ÜRÜN CİNSİ	İHRACAT									
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Devre Elemanları (kondansatörler, elektrikli rezistanslar, diod, tranzistör vb., entegre devreler	2,3	5,6	7,3	7,5	12,3	6,4	9,3	12,4	16,5	21,9
Resim Tüpleri	3,9	3,2	2,1	0,9	0,7	0,6	0,6	0,8	1,2	1,1
Bobin ve Transformatörler	28,4	28,2	35,2	25,4	20,3	18,6	17,8	14,4	21,5	19,9
Akustik Elemanlar (mikrofon,hoparlör)	1,0	0,5	0,9	0,6	0,5	0,7	0,8	1,5	2,0	3,4
Bağlantı Elemanları ve Elektronik Röleler	10,0	3,6	14,1	13,7	18,0	18,9	26,4	35,9	56,4	76,4
Baskılı Devreler	25,7	21,3	14,8	19,0	11,8	4,8	6,0	7,3	5,9	8,7
TOPLAM	71,3	62,4	74,4	67,0	63,6	50,0	60,9	72,3	103,5	131,3

Kaynak: Türk Elektronik Sanayicileri Derneği, Tesid Elektronik Sanayii Almancağı, Ağustos 1999, Yayın No:20, s. 16, Ağustos 2001, Yayın No: 22, s. 16, Temmuz 2003, Yayın No:24, s. 15, Temmuz 2006, Yayın No:27, s. 15.

Bileşenler alt sektörü ihracatı 1996 yılında 71,3 milyon dolar iken 1997 yılında 62,4 milyon dolara düşmüş, 1998 yılında da 74,4 milyon dolara yükselmiştir. Bu yıldan sonra sürekli düşüşe geçen alt sektörün ihracatı 2002 yılından itibaren tekrar yükselişe

geçmiş ve 60,9 milyon dolarda gerçekleşmiştir. 2003 yılında bu rakam 72,3 milyon dolara , 2004 yılında 103,5 milyon dolara ve 2005 yılında da 131,3 milyon dolara yükselmiştir. Alt sektörün ürünlerinden olan baskılı devreler, elektronik cihazların üretiminde kullanılan bobin ve transformatörler, elektronik röleler ve bağlantı elemanları üretimi, nitelik ve nicelik yönünden bileşenler alt sektörünün ihtiyacını karşılamaktadır. Bu ürünlerden ihracatı en yüksek olan ürün grubu bağlantı elemanları ve elektronik rölelerdir. Bunu daha sonra bobin ve transformatörler izlemekte, devre elemanları da üçüncü sırada yer almaktadır.

Tablo:33-Bileşenler Alt Sektörü İthalatının Yıllara Göre Dağılımı (Milyon Dolar)

ÜRÜN CİNSİ	İTHALAT									
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Devre Elemanları (kondansatörler, elektrikli rezistanlar, diod, tranzistor vb., entegre devreler	292,0	410,4	409,9	392,1	486,0	447,3	481,1	621,8	872,1	941,7
Resim Tüpleri	269,5	383,0	404,5	433,6	500,1	464,5	769,3	897,0	1.139,4	707,7
Bobin ve Transformatörler	16,8	27,6	34,3	34,2	36,8	23,4	48,6	58,4	87,1	88,6
Akustik Elemanlar (mikrofon,hoparlör)	38,3	45,0	29,0	37,9	55,9	35,3	45,4	72,5	96,1	114,3
Bağlantı Elemanları ve Elektronik Röleler	51,0	63,7	52,9	44,0	48,5	52,5	43,8	73,1	87,4	97,8
Baskılı Devreler	10,9	13,7	13,7	15,9	19,5	15,4	28,6	12,3	27,9	40,4
TOPLAM	678,4	943,4	944,3	957,7	1.146,8	1038,3	1.416,6	1.735,1	2.310,0	1.990,5

Kaynak: Türk Elektronik Sanayicileri Derneği, Tesid Elektronik Sanayii Almancağı, Ağustos 1999, Yayın No:20, s. 16, Ağustos 2001, Yayın No: 22, s. 16, Temmuz 2003, Yayın No:24, s. 15, Temmuz 2006, Yayın No:27, s. 15.

Bileşenler alt sektörü ihtiyacının büyük bir kısmı ithalatla karşılanmaktadır. 2001 yılında 1.038,3 milyon dolar olan bileşenler alt sektörü ithalatı 2002 yılında 1.416,6 milyon dolara, 2003 yılında 1.735,1 milyon dolara ve 2004 yılında da 2.310 milyon dolara yükselmiş, 2005 yılında ise 1.990,5 milyon dolara düşmüştür. Bileşenler alt sektöründe rekabet gücünün az olması diğer sektörlerin bu durumdan olumsuz etkilenmesine yol açmaktadır. İthalatı en yüksek ürün grubu resim tüpleri iken bunu devre elemanları takip etmektedir. Dünya piyasalarında rekabetin yüksek olduğu devre elemanları ürünlerinde rekabet gücünün sağlanması için teknolojik birikim yanında büyük sermayeler kullanılarak yatırımlara girilmesi gerekmektedir.

Tablo:34-2005 Yılı Bileşenler Alt Sektörü İhracat ve İthalatının Ülkelere Göre Dağılımı

Grup Adı	Ülke Adı	Oran (%)	İthalat (Milyon Dolar)	Oran (%)	İhracat (Milyon Dolar)
Kuzey Amerika		5,1	100,8	0,3	0,3
Avrupa Birliği	Almanya		165,9		6,6
	Fransa		106,4		6,5
	İngiltere		42,6		6,4
	İtalya		90,0		1,5
	İspanya		26,1		4,2
	Belçika-Lüksemburg		3,9		0,5
	Avusturya		6,1		0,6
	Hollanda		32,1		5,1
	İsveç		1,2		0,1
	Portekiz		3,0		0,1
	İrlanda		1,7		0,2
	Danimarka		1,1		0,0
	Malta		17,8		0,0
	Yunanistan		0,1		2,2
	Macaristan		60,9		0,5
	Letonya		0,0		0,8
	Litvanya		73,6		0,8
	Bulgaristan		3,0		7,2
	Slovakya		10,2		0,2
	Slovenya		4,3		0,2
Estonya		0,0		0,2	
Çek Cumhuriyeti		84,3		0,1	
Romanya		0,2		2,9	
Polonya		137,0		0,5	
Finlandiya		0,4		0,1	
AB Toplam		43,8	871,8	36,2	47,5
Diğer Avrupa		0,2	3,5	2,8	3,7
Kuzey Afrika&Ortadoğu		3,1	62,6	8,6	11,3
Kafkaslar&Orta Asya		0,0	0,0	5,6	7,0
Rusya&Diğer		0,0	0,5	28,8	37,9
Güney Amerika		1,4	28,4	0,1	0,1
Uzakdoğu		43,0	855,0	2,5	3,3
Diğer		3,4	67,8	15,2	20,0
GENEL TOPLAM		100,0	1.990,5	100,0	131,1

Kaynak: Türk Elektronik Sanayicileri Derneği, Tesid Elektronik Sanayii Almanağı, Temmuz 2006, Yayın No:27, ss. 17-18.

Bileşenler alt sektöründe ihracatın % 36,2'si (47,5 milyon doları) Avrupa Birliği ülkelerine yapılırken % 28,8'i (37,9 milyon doları) Rusya Federasyonu, Ukrayna ve Beyaz Rusya'ya yapılmaktadır. 2005 yılında 131,1 milyon dolar olan bileşenler alt

sektörü ihracatının 7,2 milyon doları Bulgaristan'a, 6,6 milyon doları Almanya'ya, 6,5 milyon doları Fransa'ya, 6,4 milyon doları da İngiltere'ye yapılmıştır.

Bu alt sektörde ithalatın en fazla yapıldığı ülkelerin başında Avrupa Birliği ülkeleri gelmektedir. 165,9 milyon dolarla Almanya ilk sırada yer alırken 137 milyon dolarla Polonya ikinci sırada, 106,4 milyon dolarla Fransa üçüncü sırada yer almıştır. AB ülkelerinden sonra bileşenler alt sektörü ithalatının en fazla yapıldığı ülkeler ise 855 milyon dolarla Uzakdoğu ülkeleridir.

3.1.2.5 Askeri Elektronik Cihazlar Alt Sektörü

Askeri elektronik cihazlar alt sektörü , Türkiye'nin 1970'li yıllardan beri Türk Silahlı Kuvvetleri'nin ihtiyaçlarını ve teknolojisini kendisi üreterek yurtiçinden karşılama hedefi sayesinde önemli derecede gelişme göstermiştir.

2000 yılından itibaren çok sayıda büyük savunma projeleri gündeme gelmiştir. Ana muharebe tankı, helikopter, gemi, insansız hava araçları gibi projeler ilk sıralarda yer almakta olup, bu ana savunma sistemlerinin ve bunların elektronik bölümlerinin yurtiçinde en yüksek katma değer sağlanarak üretilmesi amaçlanmıştır. Bir diğer amaç da Türk Silahlı Kuvvetleri'nin sistem gereksinimlerinin planlanan zamanda, istenen performansta, gizlilik ve güvenlik koşullarına uyularak büyük ölçüde yurtiçinden karşılanması gerektiğidir.

Askeri elektronik cihazlarının ihracatı önündeki en büyük engel, devlet kredi mekanizmalarının bulunmamasıdır. Bu sektörde Türkiye'nin ana pazarını oluşturan Ortadoğu ve Güneydoğu Asya pazarları, bu tür alımlarının hemen hemen tümünü satıcı ülkenin Devlet kredilerine dayalı olarak yapmaktadır. Türk firmaları daha iyi ve daha ucuz cihazlarla girdikleri ihaleleri, kredi götüremedikleri için devlet kredisiyle gelen rakipler karşısında kaybetmektedir.⁵⁵

⁵⁵ Devlet Planlama Teşkilatı, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Elektronik Sanayi Özel İhtisas Komisyonu Raporu, s. 48.

Tablo:35-Askeri Elektronik Cihazlar Alt Sektörü Üretim Değeri ve İhracatının Yıllara Göre Dağılımı (Milyon Dolar)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Üretim Değeri	215,5	204,0	240,0	245,0	433,4	450,0
İhracat	177,7	178,5	213,0	125,0	55,8	55,5

Kaynak: Türk Elektronik Sanayicileri Derneği, Tesid Elektronik Sanayii Almancağı, Ağustos 2001, Yayın No:22, s. 60 , Ağustos 2002, Yayın No:23, s. 60, Temmuz 2003, Yayın No:24, s. 60, Temmuz 2004, Yayın No:25, s.59, Temmuz 2006, Yayın No:27, s. 59.

2000 yılında 215,5 milyon dolar üretim değerine sahip olan askeri elektronik cihazların aynı yıldaki ihracatı 177,7 milyon dolar iken, 2002 yılında bu rakam 213 milyon dolara yükselmiştir. Yıllar itibariyle üretim değeri giderek artan bu alt sektörün ihracatı 2004 yılında 55,8 milyon dolara, 2005 yılında da 55,5 milyon dolara düşmüştür. VHF/FM taktik alan telsizleri, VHF/UHF/FM telsiz aileleri, veri terminalleri, VHF/UHF-AM/FM frekans atlamalı hava/yer telsizi, güvenlik sistemleri vb. ürünler, ihracatı yapılan belli başlı ürünlerdir.

3.1.2.6 Profesyonel ve Endüstriyel Cihazlar Alt Sektörü

Profesyonel ve endüstriyel cihazlar alt sektöründe ses ve görüntü sistemleri, endüstriyel elektronik cihazlar (statik konvektörler, otomasyon cihazları, sinyalizasyon ve alarm cihazları, endüksiyon ocakları), tıbbi elektronik, test ve ölçü aletleri, otomotiv elektroniği (taksimetre, takometre), elektronik saatler ve diğer cihazlar üretilmektedir.

Profesyonel ve endüstriyel cihazlar alt sektörünü diğer sektörlerden ayıran önemli özellikler bulunmaktadır. Bunlardan ilki, büyük üretim mekanizmalarında ve işletmelerde bu sektör cihaz ve sistemlerinin önemli bir yer tutmasıdır. Hatta enformasyon sanayileri ile birlikte üretim süreçlerinin denetimini elinde tutmakta ve bu çerçevede bunların teknolojik düzeyini büyük ölçüde belirlemektedir. Özellikle de otomasyon ve esnekliğin giderek yaygınlaştığı günümüzde sektör kilit nokta durumuna gelmektedir. Bu durum sektöre verilmesi gereken önemin düzeyini belirlemektedir.

Diğer bir önemli husus ise, bu tür cihazların en büyük alıcısının hala devlet olması ve bu alımların çoğunu dış krediye dayalı olarak yapmasıdır.⁵⁶ Profesyonel cihaz ihtiyacı için kamunun yaptığı alımlarda yerli üreticiye öncelik verilmemesi hatta dışlanması, yerli üreticilerin yabancı firmalarla rekabet edememesine yol açmakta ve bu durum da sektörün gelişmesini engellemektedir.

Tablo:36-Diğer Profesyonel ve Endüstriyel Cihazlar Alt Sektöründe İhracatın Yıllara Göre Dağılımı (Milyon Dolar)

ÜRÜN CİNSİ	İHRACAT								
	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Ses ve Görüntü Sistemleri	0,1	0,5	0,3	0,2	0,8	0,7	1362,0	2,5	2,4
Endüstriyel Elektronik Cihazlar(statik konvektörler,otomasyon cihazları,sinyalizasyon ve alarm cihazları,endüksiyon ocakları)	16,5	17,8	17,4	14,2	21,2	28,0	166,3	250,2	278,3
Tıbbi Elektronik	6,4	6,4	4,8	6,7	4,5	6,9	7,9	11,5	13,5
Test ve Ölçü Aletleri	6,1	7,4	9,3	6,3	11,2	11,3	15,0	25,0	31,8
Otomotiv Elektr. (taksimetre,takometre)	0,1	0,2	0,3	0,1	0,2	0,2	0,3	3,7	7,1
Elektronik Saatler	1,8	1,8	1,5	2,1	4,7	4,7	5,3	9,4	10,4
Diğer Cihazlar	0,6	0,9	1,5	1,3	4,5	5,8	6,9	8,6	8,2
TOPLAM	31,4	35,0	35,0	30,7	47,1	57,5	1563,8	310,9	351,6

Kaynak: Türk Elektronik Sanayicileri Derneği, Tesid Elektronik Sanayii Almancağı, Ağustos 1999, Yayın No:20, s. 39 , Ağustos 2001, Yayın No:22, s. 45, Temmuz 2003, Yayın No:24, s. 45,Ağustos 2005, Yayın No:26, s.45, Temmuz 2006, Yayın No:27, s. 45.

Bu alt sektörde yıllar itibariyle ihracatı en yüksek ürün grubu endüstriyel elektronik cihazlarıdır. 2002 yılında 28 milyon dolar olan alt sektörün ihracatı 2003 yılında 166,3 milyon dolara, 2004 yılında 250,2 milyon dolara yükselmiştir. 2005 yılında 351,6 milyon dolar olan toplam alt sektör ihracatının 278,3 milyon dolarını endüstriyel cihazlar alt sektörü oluşturmuştur.

⁵⁶ Devlet Planlama Teşkilatı, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Elektronik Sanayi Özel İhtisas Komisyonu Raporu, s. 49.

Tablo:37-Diğer Profesyonel ve Endüstriyel Cihazlar Alt Sektöründe İthalatın Yıllara Göre Dağılımı (Milyon Dolar)

ÜRÜN CİNSİ	İTHALAT								
	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Ses ve Görüntü Sistemleri	23,2	25,2	23,4	36,1	26,3	33,4	72,8	149,9	199,7
Endüstriyel Elektronik Cihazlar (statik konvektörler, otomasyon cihazları, sinyalizasyon ve alarm cihazları, endüksiyon ocakları)	174,8	220,7	236,3	229,6	227,7	213,9	374,0	843,5	1512,2
Tıbbi Elektronik	230,5	251,7	221,6	221,0	173,9	153,0	206,9	334,8	445,4
Test ve Ölçü Aletleri	290,6	250,7	232,3	269,1	336,2	279,6	367,9	516,7	633,6
Otomotiv Elektr. (taksimetre, takometre)	15,1	16,9	11,5	16,5	42,3	16,7	30,2	53,7	58,9
Elektronik Saatler	109,6	101,1	78,8	81,2	79,5	69,3	87,4	125,2	135,7
Diğer Cihazlar	66,4	89,4	94,9	138,5	72,6	69,3	121,6	159,2	186,5
TOPLAM	910,2	955,6	898,7	992,1	958,4	835,3	1.260,6	2.182,9	3.172,0

Kaynak: Türk Elektronik Sanayicileri Derneği, Tesid Elektronik Sanayii Almanığı, Ağustos 1999, Yayın No:20, s. 39, Ağustos 2001, Yayın No:22, s. 45, Temmuz 2003, Yayın No:24, s. 45, Ağustos 2005, Yayın No:26, s.45, Temmuz 2006, Yayın No:27, s. 45.

Diğer profesyonel ve endüstriyel cihazlar alt sektörünün ithalatı en yüksek ürün grubu ihracatta da olduğu gibi endüstriyel elektronik cihazlarıdır. Yıllar itibariyle dalgalı bir seyir izleyen bu ürün grubunun ithalatı özellikle 2003 yılında yüksek bir artış göstermiştir. Bu yılda 374 milyon dolar olan endüstriyel elektronik cihazlar ithalatı 2004 yılında 843,5 milyon dolara, 2005 yılında da 1.522,2 milyon dolara yükselmiştir.

Son yıllarda endüstriyel cihazlar grubu (statik konvektörler, otomasyon cihazları, sinyalizasyon ve alarm cihazları, endüksiyon ocakları) sektöründe olumsuzluklar yaşanmasına rağmen, sektör hızlı bir büyüme göstermiş ve dünyadaki payını arttırmaya başlamıştır.

Tablo:38-2005 Yılı Diğer Profesyonel ve Endüstriyel Cihazlar Alt Sektörü İhracat ve İthalatının Ülkelere Göre Dağılımı

Grup Adı	Ülke Adı	Oran (%)	İthalat (Milyon Dolar)	Oran (%)	İhracat (Milyon Dolar)
Kuzey Amerika		10,0	318,0	1,6	5,6
Avrupa Birliği	Almanya		414,8		30,2
	Fransa		119,5		8,1
	İngiltere		94,5		15,1
	İtalya		135,0		6,8
	İspanya		30,8		22,0
	Belçika-Lüksemburg		15,8		1,6
	Avusturya		35,0		1,5
	Hollanda		47,4		5,4
	İsveç		32,8		3,5
	Portekiz		8,0		2,3
	İrlanda		19,4		3,0
	Danimarka		19,2		1,4
	Malta		0,9		0,5
	Yunanistan		0,8		3,6
	Macaristan		5,8		0,2
	Letonya		0,0		0,1
	Litvanya		0,2		0,3
	Bulgaristan		1,3		4,1
	Slovakya		8,3		0,2
	Slovenya		5,1		0,6
Estonya		0,5		0,0	
Çek Cumhuriyeti		6,3		0,8	
Romanya		2,2		10,6	
Polonya		10,2		2,4	
Finlandiya		19,5		0,2	
AB Toplam		32,6	1.033,4	35,4	124,3
Diğer Avrupa		3,1	98,3	1,5	5,3
KuzeyAfrika&Ortadoğu		1,2	37,8	39,8	140,0
Kafkaslar&Orta Asya		0,0	0,2	6,5	22,8
Rusya&Diğer		0,1	1,8	2,8	9,8
Güney Amerika		0,1	3,7	0,6	2,2
Uzakdoğu		52,8	1674,3	4,7	16,4
Diğer		0,2	4,7	7,2	25,2
GENEL TOPLAM		100,0	3.172,1	100,0	351,6

Kaynak: Türk Elektronik Sanayicileri Derneği, Tesid Elektronik Sanayii Almancağı, Temmuz 2006, Yayın No:27, ss. 47-48.

Diğer profesyonel ve endüstriyel cihazlar alt sektöründe, 2005 yılı itibariyle ihracatın en fazla yapıldığı ülkelerin başında 140 milyon dolarla Kuzey Afrika ülkeleri yer almıştır. 351,6 milyon dolar olan toplam alt sektör ihracatı içerisinde Avrupa Birliği ülkelerinin payı 124,3 milyon dolarla % 35,4'tür. AB ülkelerinden Almanya 30,2 milyon dolarla ilk sırada yer alırken, 22 milyon dolarla İspanya ikinci sırada, 15,1 milyon dolarla da İngiltere üçüncü sırada yer almıştır.

Alt sektörün ithalatında ise 1.674,3 milyon dolarla ve % 52,8'lik payla Uzakdoğu ülkeleri ilk sırada bulunurken, % 32,6'lık payla ve 1.033,4 milyon dolarla AB ülkeleri ikinci sırada yer almıştır. 2005 yılı içerisinde Almanya'dan 414,8 milyon dolarlık diğer profesyonel ve endüstriyel cihazlar ithal edilirken, İtalya'dan 135 milyon dolar, Fransa'dan da 119,5 milyon dolarlık alt sektör ithalatı yapılmıştır.

3.2 1989-2005 Dönemi Elektronik Sanayi İhracatı ve GSMH' nın Elektronik Sanayi Üretimi Üzerindeki Etkilerinin Ekonometrik Analizi ve Reel Döviz Kurlarının Elektronik Sanayi İhracatına Olan Etkilerinin İncelenmesi

Aşağıdaki çalışmada 1989-2005 yılları arasında gerçekleşen elektronik sanayi ihracatının ve bu yıllar arasındaki GSMH' nın elektronik sanayi üretimine olan etkileri ve reel döviz kurlarının elektronik sanayi ihracatı üzerindeki etkileri ekonometrik analiz yapılarak incelenmiştir.

3.2.1 1989-2005 Dönemi Elektronik Sanayi İhracatı ve GSMH' nın Elektronik Sanayi Üretimi Üzerindeki Etkilerinin Ekonometrik Analizi

1 Ocak 1996 tarihinde Ankara Anlaşması ve Katma Protokol'de yer alan hükümler çerçevesinde AB ile Gümrük Birliği gerçekleştiren ve 1980'lerden bugüne kadar ihracata dönük sanayileşme stratejisine bağlı olarak dış ticarete liberal politikaları benimseyen Türkiye, Gümrük Birliği ile dünya ekonomisi ve ticaretinde bütünleşmesini gerçekleştirmiştir. Türkiye-AB Ortaklık Konseyi Kararı'yla Türkiye'de ticaret ve rekabet politikalarında önemli mevzuat değişiklikleri yapılmış, gümrük duvarlarından arınan piyasaya düzen getirilmesi yanında bürokrasi ve özel sektör arasındaki işbirliğine de disiplin kazandırılmıştır. AB'nin Ortak Ticaret Politikası'na uyum yükümlülüğü çerçevesinde imzalanan ticaret anlaşmaları ile Türkiye ihracatına Pazar çeşitlendirmesi imkanı sağlanmıştır. Bu amaçla kendi iç pazarını da uluslararası normlara uydurmuş, bir yandan diğer üçüncü ülkelere nazaran AB pazarına daha avantajlı giriş imkanı sağlarken, diğer yandan da iç pazarını AB ve diğer üçüncü ülkelerin rekabetine açmıştır. Rekabet koşulları ve pazara giriş avantajları sonucu Türkiye'nin üretim ölçekleri değişmiş, AB ve diğer ülkelere yönelik ihracatında ürün kompozisyonu farklılaşmıştır. İhracat içerisinde tarım ürünlerinin payı giderek azalmış, sanayi mallarının payında artış meydana gelmiştir.

Türkiye'nin dış ticaretinde son 20-25 yıllık dönemde gerçekleşen değişim,bütün ekonomik yapıda görülen gelişimin genel bir aynası niteliğindedir. 1980 yılından sonra uygulamaya konan büyüme stratejilerinin temelinde dış ticaret yer almıştır. Bu yüzden

ihracatta görülen gelişmeler doğrudan ekonomiyi etkilemekte, ihracat yapan sektörler kimi zaman işgücü talebi yaratmakta, kimi zaman da üretim kompozisyonunu değiştirmektedir. İhracatın mal kompozisyonunun dünya ekonomisinde yaşanan değişimler çerçevesinde şekillenmesi Türkiye ekonomisinin dünya ekonomisi ile bütünleşmesinin temel şartıdır. Bu noktada, Türkiye'nin dış ticaretinin rekabet gücü, üretim koşulları ve finansman olanakları önem kazanmaktadır. Türkiye ekonomisinin gelişmiş ülke ekonomileri ile rekabet edebilmesinin en önemli şartı uzun dönemli ekonomi politikalarının, ekonominin mevcut şartları ve uzun dönemli stratejiler çerçevesinde belirlenmesidir. Bu nedenle sanayinin ve ihracat yapan sektörlerin yapılarının çok iyi analiz edilmesi gereklidir.⁵⁷

Gümrük Birliği'nden sonra ihracat kompozisyonunda meydana gelen değişikliklerle birlikte sanayi sektörü üretimi artmış, özellikle bilgi teknolojileri kullanan, rekabet gücü yüksek sektörlerin gelişimine önem verilmiştir.

Bilgi teknolojilerine kaynak olması özelliğiyle Elektronik Sanayi, ülke ekonomisinin en önemli sektörleri arasında yer alırken aynı zamanda tüm faaliyetleri etkileyen temel bir sektör olarak toplam 61 sektörü etkileyerek yeni iş kolları da ortaya çıkarmaya başlamıştır. Bu nedenle elektronik sanayiindeki teknoloji değişimlerinde meydana gelecek herhangi bir değişim ve kalite artışları, bu sanayinin ürünlerini kullanan diğer sektörlerde de kalitenin artmasında olumlu etkide bulunacaktır.

Türkiye'de 1950'lerde montaj sanayii olarak kurulmaya başlayan elektronik sanayi, son yıllarda rekabet gücü olan, ihracatın en hızlı arttığı ve en hızlı gelişen sektörler arasında yer almış ve kendi teknoloji ve tasarımlarını geliştirecek güce sahip olmuştur. Son yirmi yıldır ekonomik kalkınmada ihracata dayalı büyüme modeli uygulayan Türkiye, elektronik sanayinin gerçekleştirdiği gelişme ile küresel düzeyde rekabet gücü elde etmiş, teknolojinin sağladığı fiyat avantajı ile de kalite üstünlüğüne ulaşmıştır. Bu nedenle Türkiye'nin uluslararası piyasalarda yer alabilmesi için elektronik sanayinin, sanayinin bütün alanları için geliştirilen teknolojilerde ve özellikle ihracata dönük ürünlerde öncü sektör olması gerekmektedir.

⁵⁷ Murat Ertekin, a.g.e., s.2.

Bu çalışmada elektronik sanayi sektörü üzerinde çalışılmasının en önemli nedenlerinden biri, bu sektörün Türkiye'nin ulusal ihracat stratejisi oluşturulurken, dış pazarlarda rekabet üstünlüğü sağlayacak hedef sektörlerin başında gelmesidir. Türkiye'de diğer sektörlerden aldığı ve birçok sektöre sağladığı girdilere bağlı olarak zincirleme etki alanı oluşturan, katma değeri yüksek, ileri teknolojilerde üretim yapan, AR-GE çalışmalarına önem veren ve dünya ticaretindeki payı sürekli artan elektronik sanayi sektörünü, üretim ve ihracat içindeki payı da sürekli bir artış göstermektedir.

Elektronik sanayi ihracatının ülke gruplarına göre dağılımında 2005 yılı verilerine göre % 76,87'lik oranla ve 3.417 milyon dolarla ilk sırada AB ülkeleri yer almaktadır. Toplam üretimin büyük çoğunluğunu ise tüketim cihazları üretimi oluşturmaktadır. Tüketim cihazları içerisinde üretimi ve ihracatı en yüksek ürün grubu ise renkli televizyondur. Türkiye özellikle renkli televizyon sektöründe Avrupa'nın önemli bir üretim üssü haline gelmiş, üretimde kullanılan teknolojisini kendisi üreterek yurtiçi ve yurtdışı AR-GE yatırımlarına da ağırlık vermiştir.

Bu çalışmada 1989-2005 yılları arasındaki Türk Elektronik Sanayi üretimi ve ihracatı ile Türkiye'nin GSMH' sı verilerine başvurularak, elektronik sanayi ihracatı ile GSMH'nin elektronik sanayi üretimine olan etkisi regresyon analizi ile incelenmiştir.

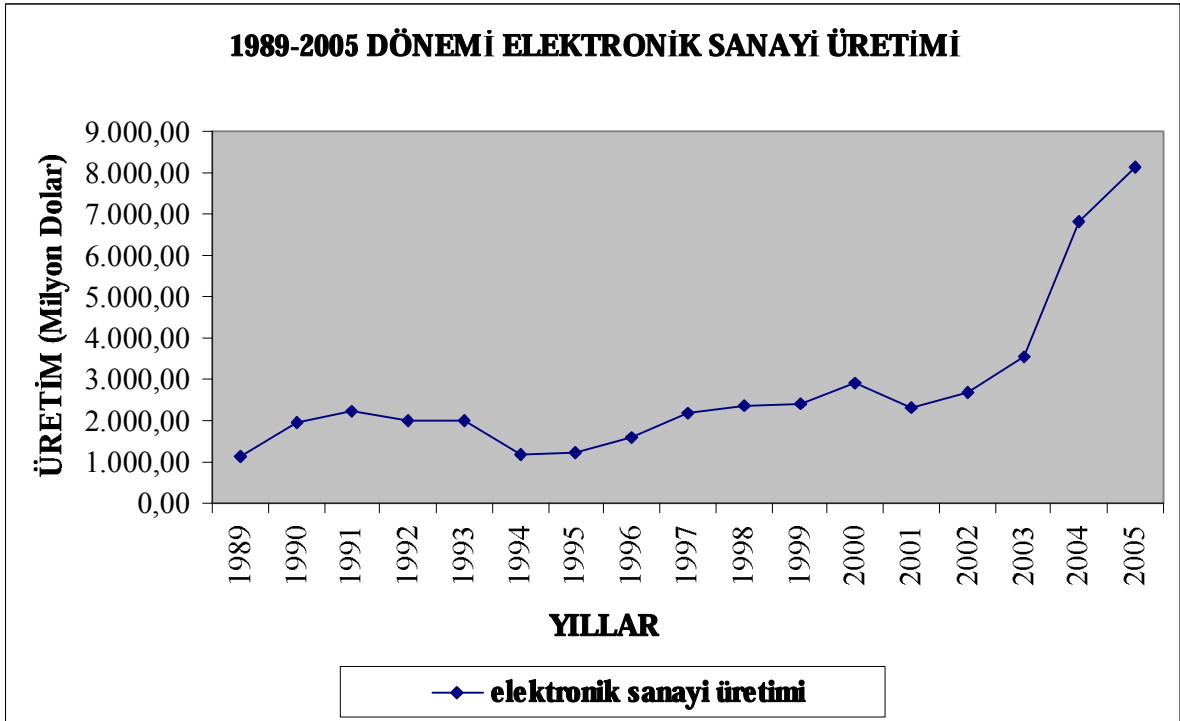
Tablo:39-Elektronik Sanayi Üretimi ve İhracatı ile GSMH' nın Yıllara Göre Dağılımı

Yıllar	Elektronik Sanayi Üretimi (milyon dolar)	Elektronik Sanayi İhracatı (milyon dolar)	Türkiye'nin GSMH'sı (milyon dolar)
1989	1.157,90	186,37	108.000
1990	1.957,32	370,76	151.000
1991	2.208,32	401,18	150.000
1992	2.022,41	400,61	158.000
1993	2.010,80	383,25	179.000
1994	1.160,80	408,28	132.000
1995	1.230,88	502,25	170.000
1996	1.575,92	687,49	184.000
1997	2.180,50	849,22	192.000
1998	2.341,30	1.256,93	207.000
1999	2.401,60	1.163,93	185.000
2000	2.910,65	1.391,89	200.000
2001	2.298,72	1.515,71	146.000
2002	2.663,71	2.411,53	181.000
2003	3.544,23	2.833,08	239.000
2004	6.814,64	4.029,33	299.000
2005	8.150,00	4.445,49	361.000

Kaynak: Türk Elektronik Sanayicileri Derneği, Tesid Elektronik Sanayii Almancağı, Ağustos 1999, Yayın No:20, s.11. Temmuz 2006, Yayın No:27, s.11, Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, Gayri Safi Milli Hasıla, <http://www.hazine.gov.tr/stat/e-gosterge.htm> (Aralık 2006).

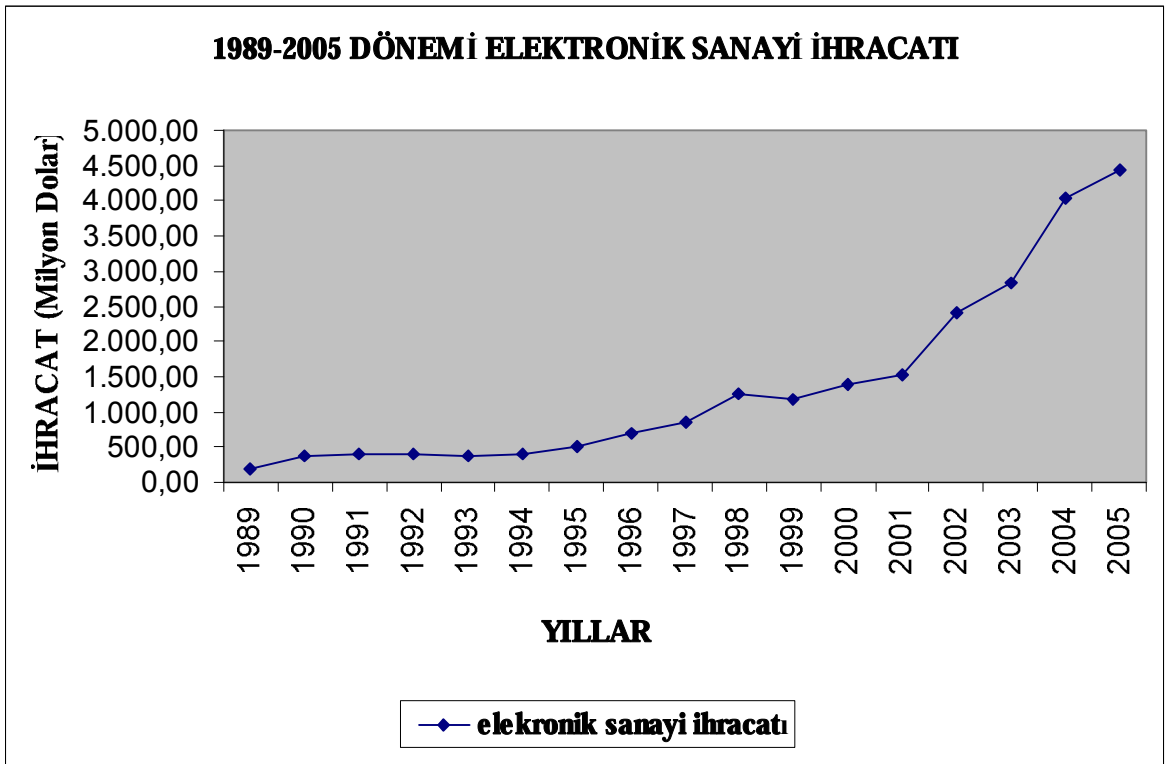
Yıllar itibariyle elektronik sanayi üretimi dalgalı bir seyir izlemiştir. 1989 yılından itibaren artmaya başlayan elektronik sanayi üretimi bu artışını 1991 yılına kadar sürdürmüştür, bu yıldan sonra sürekli düşüşe geçmiştir. 1991 yılında başlayan elektronik sanayi üretimindeki düşüş 1996 yılına kadar devam etmiş, bu yıldan sonra üretim tekrar artmaya başlamıştır. Bu artış 2000 yılına kadar devam etmiştir. 2001 yılında tekrar düşüşe geçen elektronik sanayi üretimi bu yıldan sonra sürekli artmış ve 2005 yılında 8.150 milyon dolar seviyesine ulaşmıştır (Grafik 1).

Grafik 1-ELEKTRONİK SANAYİ ÜRETİMİNİN YILLAR İTİBARIYLA DEĞİŞİMİ

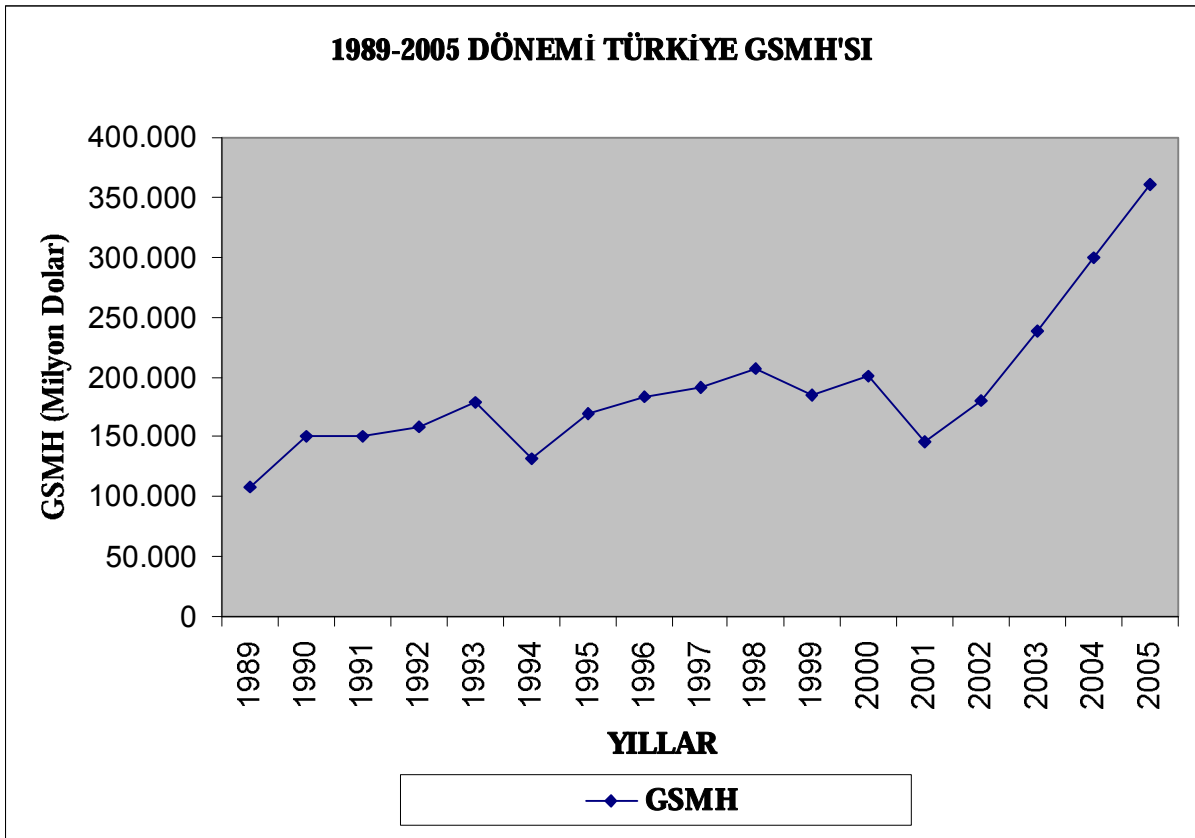
1989-2005 dönemi itibariyle elektronik sanayi ihracatı, 1989 yılından itibaren 1992 yılına kadar sürekli artmış, 1993 yılında düşüşe geçmiştir. Bu yıldan sonra 1998 yılına kadar tekrar artmaya başlayan elektronik sanayi ihracatı 1999 yılında düşmüş, 2000 yılında artmış ve 2001 yılında tekrar düşmüştür. 2002 yılından itibaren sürekli artan sektör ihracatı 2005 yılında 4.445 milyon dolara ulaşmıştır (Grafik 2).

Grafik 2-ELEKTRONİK SANAYİ İHRACATININ YILLAR İTİBARIYLA DEĞİŞİMİ

Sürekli artış ve azalışlara bağlı olarak değişen GSMH 1989 yılından 1993 yılına kadar küçük düşüşlerle artmaya devam etmiş, 1994 yılında düşüşe geçmiştir. 1995 yılında tekrar yükselişe geçen GSMH, bu artışını 1999 yılına kadar devam ettirmiştir. Bu yıldan sonra GSMH' da 2001 yılında düşüş meydana gelmiş, daha sonraki yıllarda sürekli artış yaşanmıştır (Grafik 3).

Grafik 3-TÜRKİYE GSMH'SININ YILLARA GÖRE GEÇİŞİMİ

3.2.1.1 Modelin Kurulması ve Katsayıların Yorumu

Regresyon analizine göre modeli aşağıdaki gibi tahmin edebiliriz:

$$Y = -1.350,10 + 0,63 X_1 + 0,02 X_2$$

Elde ettiğimiz denkleme göre GSMH' nın elektronik sanayi üretimi üzerindeki etkisi sabit alındığında, elektronik sanayi ihracatında meydana gelen 1 milyon dolarlık artış elektronik sanayi üretimini 0,63 milyon dolar arttırmaktadır. Elektronik sanayi ihracatının elektronik sanayi üretimi üzerindeki etkisi sabit alındığında ise, GSMH' da meydana gelen 1 milyon dolarlık artış elektronik sanayi üretimini 0,02 milyon dolar arttırmaktadır. Yani elektronik sanayi üretimi, GSMH' dan çok elektronik sanayi ihracatı değişimlerinden etkilenmektedir. Üretimin gerçekleştirilebilmesi için öncelikle bir kısım yatırım malına, hammadde veya ara malına gerek vardır. Bu malların yurtiçinden veya yurtdışından sağlanabilmesi ve daha sonraki aşamalarda üretimde kullanılması için gelire ihtiyaç duyulurken, üretim sonrasında ihraç edilebilmesi için de yurtdışı talebin olması gereklidir. Bu nedenle elektronik sanayi ihracatı ile GSMH' nın sıfır olması durumunda elektronik sanayi üretimi yapılamayacaktır.

3.2.1.2 Belirlilik ve Korelasyon Katsayılarının Yorumu

Elektronik sanayi üretiminde oluşan değişimlerin büyük çoğunluğu elektronik sanayi ihracatı ile GSMH tarafından açıklanmaktadır. Belirlilik katsayısının % 92 olarak bulunması bu durumu doğrulamaktadır (EK 1). Yani elektronik sanayi üretiminde, elektronik sanayi ihracatı ile GSMH' nın etkisi % 92'dir. Elektronik sanayi ihracatı ile GSMH dışında elektronik sanayi üretimine etki eden faktörlerin oranı ise % 8' dir.

Elektronik sanayi üretimi, elektronik sanayi ihracatı ve GSMH arasındaki ilişki derecesini gösteren korelasyon katsayısı % 96 bulunmuştur. Buna göre elektronik sanayi üretimi ile elektronik sanayi ihracatı ve GSMH arasında çok kuvvetli bir ilişki olduğunu söyleyebiliriz ($0 < r = 0,96 < 1$).

3.2.1.3 Modelin Bir Bütün Olarak Test Edilmesi (Varyans Analizi)

Elde edilen regresyon denkleminin bir bütün olarak sıfırdan farklı olup olmadığını anlamak için yapılan varyans analizi sonuçları anova tablosunda gösterilmiştir. Varyans analizine göre hesaplanan değerler sonucunda F test: 83,08 bulunmuştur (EK 1). Buna göre 2 ve 14 serbestlik derecesinde ve çok küçük önem seviyesinde modelin bir bütün olarak anlamlı olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Modelin bir bütün olarak anlamlı olduğunu gösteren bir diğer gösterge ise anova tablosundaki “anamlılık F” değeridir. Bu değer 0,05’den küçük bulunması, modelin bir bütün olarak sıfırdan farklı olduğunu göstermektedir.

3.2.1.4 Değişkenlerin Tek Tek Test Edilmesi

Elektronik sanayi ihracatı ile GSMH bağımsız değişkenleri ile elektronik sanayi üretimi bağımlı değişkeninin aralarında tek tek bir ilişki olup olmadığı anova tablosunda gösterilmiştir.

Elektronik sanayi üretiminin elektronik sanayi ihracatı ile olan ilişkisini gösteren t test değeri anova tablosunda 2,55 bulunmuştur (EK 1). 14 serbestlik derecesinde ve çok küçük önem seviyesinde t değeri t tablo değerinden büyük olmakta ($t_{test} > t_{tablo}$) ve böylelikle elektronik sanayi üretimi ile elektronik sanayi ihracatı arasında ilişki olduğu doğrulanmaktadır.

Elektronik sanayi üretimi ile GSMH arasındaki ilişkiyi gösteren t değeri ise anova tablosunda 3,20 olarak hesaplanmıştır(EK 1). Bu durumda da 14 serbestlik derecesinde ve çok küçük önem seviyesinde t değeri t tablo değerinden büyük olmakta ($t_{test} > t_{tablo}$) ve böylelikle elektronik sanayi üretimi ile GSMH arasında ilişki olduğu görülmektedir.

Görüldüğü gibi her bir bağımsız değişken için tek tek t testini uygulayarak bağımsız değişkenler olan elektronik sanayi ihracatı ve GSMH’ nin bağımlı değişken olan

elektronik sanayi üretimi ile ilişkili olup olmadığını test ettiğimizde, her iki bağımsız değişkenin de bağımlı değişken ile tek tek ilişkili olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Yani hem elektronik sanayi ihracatı hem de GSMH tek başına elektronik sanayi üretimine etki etmektedir.

Elektronik sanayi ihracatı ile GSMH' nın P değerleri anova tablosunda gösterilmiştir. Buna göre hesaplanan değerlerin % 5' den küçük önem seviyesinde olmaları nedeniyle bağımsız değişkenlerin anlamlı oldukları sonucuna varabiliriz.

3.2.1.5 Ortalama Elastikiyetlerin Hesaplanması ve Yorumu

Modele ilişkin ortalama elastikiyetleri aşağıdaki gibi hesaplayabiliriz:

$$\begin{aligned} E_{yx1} &= b1 * \bar{X1} / \bar{Y} \\ &= 0,63 * 1.366,90 / 2.742,92 \\ &= 0,31 \end{aligned}$$

Elektronik sanayi ihracatının % 1 artış göstermesi durumunda elektronik sanayi üretimi ortalama % 0,31 oranında artmaktadır. Bu durumda ihracattan daha az üretim artışı gerçekleşmektedir.

$$\begin{aligned} E_{yx2} &= b2 * \bar{X2} / \bar{Y} \\ &= 0,02 * 190.705,88 / 2.742,92 \\ &= 0,14 \end{aligned}$$

GSMH' nın % 1 artış göstermesi durumunda ise elektronik sanayi üretimi ortalama % 0,14 oranında artmaktadır. Bu durumda da GSMH' dan daha az üretim artışı gerçekleşmektedir.

3.2.1.6 Modele İlişkin Sonuçların Bir Arada Değerlendirilmesi

Elektronik sanayi üretimi, ihracatı ve GSMH' nın 1989-2005 yılı verilerine başvurularak yapılan regresyon analizi sonucunda, varyans analizine göre model bir bütün olarak anlamlı çıkmıştır. Ayrıca modeldeki bağımsız değişkenler olan ihracat ve GSMH' nın tek tek bağımlı değişken olan elektronik sanayi üretimi ne derecede etkilediğine dair yapılan test sonucunda hem elektronik sanayi ihracatının hem de GSMH' nın elektronik sanayi üretimini etkilediği görülmüştür. Elde edilen modelde elektronik sanayi üretimindeki değişimlerin % 92'si elektronik sanayi ihracatı ve GSMH tarafından açıklanmaktadır. Elektronik sanayi üretimi ile elektronik sanayi ihracatı ve GSMH arasındaki ilişki derecesi % 96 olarak bulunmuş ve bu durumda da değişkenlerin aralarında kuvvetli ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.

3.2.2 Reel Döviz Kurlarının Elektronik Sanayi İhracatı Üzerindeki Etkisi

Ekonomik faaliyetleri etkileyen en önemli göstergelerden biri döviz kurlarıdır. Döviz kurlarındaki değişimler ekonomik faaliyetlerin seyrini etkilediğinden döviz kuru değişimlerinin istikrarlı bir çizgi izlemesi, ekonomik istikrarı olumlu yönde etkileyecektir.⁵⁸

1981-1988 döneminde Türkiye’de ihracata dayalı büyüme stratejisi uygulanmıştır. Bu stratejiyle birlikte hem büyümede hem de ihracatın kompozisyonunda önemli değişimler meydana gelmiş, imalat sanayinin ihracattaki payı önemli ölçüde artmıştır.

Bir ülkenin uluslararası rekabet gücünü ölçen reel döviz kurlarının yükselmesi, yurtiçinde üretilen malları yurtdışında üretilen mallara göre daha ucuz hale getirir (yurtdışında üretilen mallar yurtiçinde üretilen mallara oranla pahalılaşır). Bu durum da ihracatın artmasına yol açar.⁵⁹ Reel döviz kurlarının düşmesi durumunda ise yurtiçinde üretilen mallar yurtdışında üretilen mallara göre daha pahalı hale gelir ve bu durumda da ihracat azalır.

Döviz kurlarının elektronik sanayi ihracatı üzerindeki etkisini daha iyi görebilmek amacıyla, 1989-2005 elektronik sanayi ihracatı ile reel döviz kurları verilerine başvurularak regresyon analizi uygulanmıştır.

⁵⁸ Oğuz Yıldırım, “Döviz Kurları Çerçevesinde Satınalma Gücü Paritesinin Zaman Serisi Analizi ve Türkiye Ekonomisi Uygulaması”, http://www.geocities.com/ceteris_tr/o_yildirim2doc , 2003, s.2.

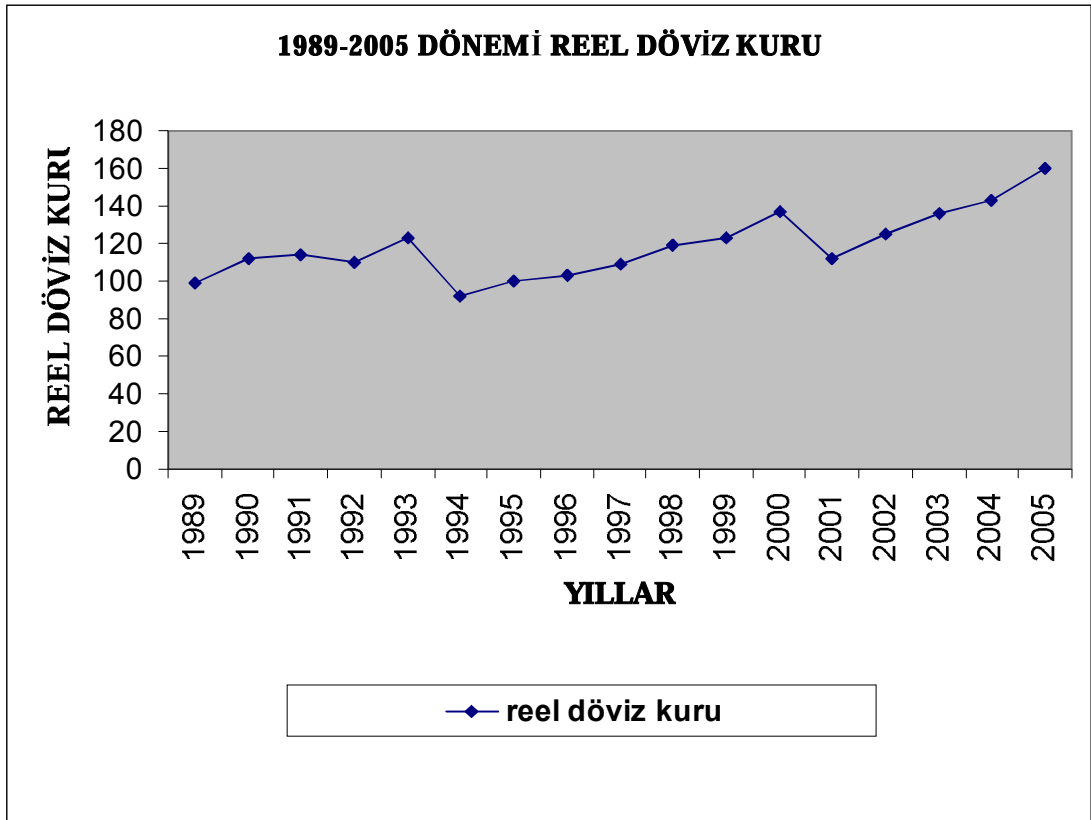
⁵⁹ Hüseyin Karakayalı, Makro Ekonomi, Manisa:Emek Matbaası, 2005, s. 190.

Tablo:40-Elektronik Sanayi İhracatı ile Reel Efektif Döviz Kurunun Yıllara Göre Dağılımı

YILLAR	Elektronik Sanayi İhracatı (milyon dolar)	Tüfe bazlı reel efektif döviz kuru 1995=100
1989	186,37	98,79
1990	370,76	111,88
1991	401,18	114,46
1992	400,61	109,88
1993	383,25	122,89
1994	408,28	92,50
1995	502,25	100,00
1996	687,49	102,67
1997	849,22	109,33
1998	1.256,93	118,53
1999	1.163,93	123,10
2000	1.391,89	136,53
2001	1.515,71	112,50
2002	2.411,53	125,31
2003	2.833,08	136,46
2004	4.029,33	143,46
2005	4.445,49	159,99

Kaynak: Türk Elektronik Sanayicileri Derneği, Tesid Elektronik Sanayii Almanağı, Ağustos 1999, Yayın No:20, s.11. Temmuz 2006, Yayın No:27, s.11.

Grafik 4-REEL DÖVİZ KURUNUN YILLAR İTİBARIYLA DEĞİŞİMİ

1989-2005 yılı itibariyle reel döviz kuru küçük artış ve azalışlara bağlı olarak değişim göstermiştir. 1992 yılına kadar reel döviz kurunda küçük artışlar yaşanmış, 1993 yılında ise yüksek bir artış meydana gelmiştir. 1993 yılının aksine 1994 yılında düşüş meydana gelmiş ve bu yıldan itibaren tekrar reel döviz kuru doğrusu yükselişe geçmiştir (Grafik 4). 1994 yılından 2000 yılına kadar istikrarlı artışlar meydana gelmiş 2001 yılındaki düşüşten sonra tekrar artış yaşanmıştır.

3.2.2.1 Modelin Kurulması ve Katsayıların Yorumu

Regresyon analizine göre modeli aşağıdaki gibi tahmin edebiliriz:

$$Y = -6.257,42 + 64,22 X$$

Denkleme göre reel döviz kurlarında meydana gelecek bir birimlik artış elektronik sanayi ihracatını 64,22 birim arttıracaktır.

Oluşturulan modelde reel döviz kurunun işaretinin pozitif olması ekonomik teoriyle de uyumludur. Yani reel döviz kurunun ihracata olan etkisi anlamlı olmakla birlikte reel döviz kurundaki yükselmeler (yerli parada değer kaybı), ihracata olan talebi artırır.⁶⁰

3.2.2.2 Belirlilik ve Korelasyon Katsayılarının Yorumu

Regresyon analizine göre modelin belirlilik katsayısı 0,75 olarak bulunmuştur (EK 2). Buna göre elektronik sanayi ihracatında reel döviz kurlarının etkisi % 75'dir. Reel döviz kurları dışında elektronik sanayine etki eden faktörlerin oranı ise % 25'dir.

Elektronik sanayi ihracatı ile reel döviz kurları arasındaki ilişki derecesini gösteren korelasyon katsayısı ise % 87 olarak bulunmuştur. Buna göre elektronik sanayi ihracatı ile reel döviz kurları arasında kuvvetli bir ilişki olduğunu söyleyebiliriz ($0 < r = 0,87 < 1$).

⁶⁰ Adnan Kasman, Türkiye'de Reel Döviz Kuru Oynaklığı ve Bunun İhracat Üzerine Etkisi: Sektörel Bir Analiz, Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2003, Cilt XXII, Sayı 2, s. 179.

3.2.2.3 Modelin Bir Bütün Olarak Test Edilmesi (Varyans Analizi)

Oluşturulan modelin bir bütün olarak sıfırdan farklı olup olmadığını anlamak için yapılan varyans analizi sonuçlarına göre F test: 44,61 bulunmuştur (EK 2). Buna göre 1 ve 15 serbestlik derecesinde ve çok küçük önem seviyesinde modelin bir bütün olarak anlamlı olduğu sonucuna varılmıştır.

Ayrıca anova tablosundaki “anlamlılık F” değerinin 0,05’den küçük olması da modelin bir bütün olarak sıfırdan farklı olduğunu göstermektedir.

3.2.2.4 Bağımsız Değişkenin t Testi

Elektronik sanayi ihracatının reel döviz kuru ile olan ilişkisini gösteren t test değeri anova tablosunda 6,68 olarak hesaplanmıştır. 15 serbestlik derecesinde ve çok küçük önem seviyesinde t değeri t tablo değerinden büyük olmakta (t test > t tablo) ve böylelikle elektronik sanayi ihracatı ile reel döviz kuru arasında ilişki olduğu doğrulanmaktadır.

Elektronik sanayi ihracatı ile reel döviz kurunun P değerleri anova tablosunda gösterilmiştir. (EK 2). Buna göre hesaplanan değerlerin % 5’ den küçük önem seviyesinde olmaları nedeniyle bağımsız değişkenlerin anlamlı oldukları sonucuna varabiliriz.

3.2.2.5 Ortalama Elastikiyetin Hesaplanması ve Yorumu

Oluşturulan modele göre ortalama elastikiyeti aşağıdaki gibi hesaplayabiliriz:

$$\begin{aligned} E_{yx} &= b * \bar{X} / \bar{Y} \\ &= 64,22 * 118,72 / 1.366,90 \\ &= 5,58 \end{aligned}$$

Reel döviz kurlarının % 1 artış göstermesi durumunda elektronik sanayi ihracatı ortalama olarak % 5,58 oranında artmaktadır. Yani reel döviz kurlarından daha fazla ihracat artışı gerçekleşmektedir.

3.2.2.6 Reel Döviz Kurlarının Elektronik Sanayi İhracatı Üzerindeki Etkilerini Açıklamaya Yönelik Olarak Oluşturulan Modelin Değerlendirilmesi

1989-2005 yılı elektronik sanayi ihracatı ve reel döviz kuru verileri kullanılarak yapılan regresyon analizi sonucunda, tahmin edilen modelin % 5 anlamlılık düzeyinde sıfırdan farklı olması, elektronik sanayi ihracatının reel döviz kuru değişimleri karşısında etkilendiğini göstermektedir. Ayrıca t testi sonucunda da reel döviz kurunun elektronik sanayi ihracatını etkilediği görülmüştür. Elde edilen modelde elektronik sanayi ihracatındaki değişimlerin % 75' i reel döviz kuru değişimlerinden etkilenirken, elektronik sanayi ihracatı ile reel döviz kuru arasındaki ilişki % 87 olarak bulunmuş ve değişkenlerin aralarında kuvvetli ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.

Oluşturulan modelde reel döviz kurunun işaretinin pozitif olması ekonomik teoriyle de uyumludur. Yani reel döviz kurunun ihracata olan etkisi anlamlı çıkmış, reel döviz kurundaki yükselmelerin elektronik sanayi ihracatını arttırdığı doğrulanmıştır. Türkiye'nin ihracatının genel olarak sanayi ürünlerinden oluşması nedeniyle çalışmadaki elektronik sanayi, ihracatı açıklayan önemli değişkenlerden biri olmaktadır.

SONUÇ

Türkiye ile Avrupa Birliği arasında 1 Ocak 1996 tarihinde yürürlüğe giren Gümrük Birliği, Türk ticaret ve rekabet mevzuatı ile politikalarında çeşitli değişikliklere yol açmış, Türk ekonomisi için yeni fırsatlar yaratırken çaba gerektiren unsurlar da doğmuştur. Bu nedenle Gümrük Birliği'nin kabul edilmesinden sonraki süreçte Türkiye ekonomisinin statik ve dinamik etkiler tarafından etkilenmesi kaçınılmaz olmuştur.

1 Ocak 1996 tarihinde Ankara Anlaşması ve Katma Protokol'de yer alan hükümler çerçevesinde AB ile Gümrük Birliği gerçekleştiren ve 1980'lerden bugüne kadar ihracata dönük sanayileşme stratejisine bağlı olarak dış ticarete liberal politikaları benimseyen Türkiye, Gümrük Birliği ile dünya ekonomisi ve ticaretinde bütünleşmesini gerçekleştirmiştir. Türkiye-AB Ortaklık Konseyi Kararı'yla Türkiye'de ticaret ve rekabet politikalarında önemli mevzuat değişiklikleri yapılmış, gümrük duvarlarından arınan piyasaya düzen getirilmesi yanında bürokrasi ve özel sektör arasındaki işbirliğine de disiplin kazandırılmıştır. AB'nin Ortak Ticaret Politikası'na uyum yükümlülüğü çerçevesinde imzalanan ticaret anlaşmaları ile Türkiye ihracatına Pazar çeşitlendirmesi imkanı sağlanmıştır. Bu amaçla kendi iç pazarını da uluslararası normlara uydurmuş, bir yandan diğer üçüncü ülkelere nazaran AB pazarına daha avantajlı giriş imkanı sağlarken, diğer yandan da iç pazarını AB ve diğer üçüncü ülkelerin rekabetine açmıştır. Rekabet koşulları ve pazara giriş avantajları sonucu Türkiye'nin üretim ölçekleri değişmiş, AB ve diğer ülkelere yönelik ihracatında ürün kompozisyonu farklılaşmıştır.

1980 yılında yürürlüğe konulan 24 Ocak Kararları ile dış ticarete serbestleşmenin ilk adımları atılmaya başlanmıştır. Bu yıllarda sınırlamalar önemli ölçüde kaldırılarak ithalat normal bir düzene kavuşturulmuş, ihracata dönük sanayileşme sistemi esas alınmıştır. Başlatılan bu liberalleşme hareketleri sonucunda ithalatta ciddi bir artış yaşanmıştır.

Türkiye'de ithalatın serbestleştirilmesine bağlı olarak yapısında oluşturulan yenilikler ve gümrük oranlarının düşürülmesi, ara ve yatırım mallarının ithalatını

kolaylaştırmış ve bu durum da imalat sanayinin büyüme hızı üzerinde olumlu etki yapmıştır.

Gümrük Birliği'nin uygulandığı ilk yıllarda Türk Dış Ticaretinin yapısında önemli değişiklikler olmuş, dış ticaret içerisinde AB'nin payı artmış, ihracat ve ithalat miktarları yükselmiştir. Bu yıllarda dış ticaretin genel durumu incelendiğinde, Türkiye'nin dış ticaret hacmi içerisinde AB'nin ağırlığını arttırarak sürdürdüğü görülmektedir. İhracat açısından bakıldığında Türkiye'nin Gümrük Birliği sonrasında beklenen sıçramayı gerçekleştiremediği görülmektedir. Bu olumsuz durumun arkasında Gümrük Birliği sonrasında uluslar arası piyasalarda yaşanan mali krizler yatmaktadır. Asya ve Rusya Krizleri sonrasında dış pazarların daralması ve rekabet koşullarının ağırlaşması, aynı zamanda döviz kuru ve yatırımlar açısından Türkiye'de olumsuz gelişmelerin yaşanması, ihracatın beklenen düzeyde gerçekleşmemesine yol açmıştır. Ancak Türkiye'de 2001 yılı başında "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı"nın yürürlüğe girmesiyle uygulanan kur politikası dış ticaret dengesinin iyileştirilmesine büyük ölçüde katkı sağlamıştır. Ancak Türkiye ekonomisinin Avrupa Birliği ekonomisine göre rekabet gücünün düşük olması, ithalatın ihracattan daha hızlı artmasına neden olmuştur.

Türkiye ihracatının Gümrük Birliği sonrasında beklenen sıçramayı gösterememesinin bir diğer nedeni de Avrupa Birliği'nin Türkiye'den yaptığı sanayi ürünleri ithalatında, Gümrük Birliği'nin başlamasından önce de sıfır gümrük vergisi uygulamasıdır. Dolayısıyla, Gümrük Birliği'nin başlaması Türkiye'ye ihracat açısından ek bir avantajlı durum yaratmıştır. Tekstil ve hazır giyim ürünlerinde, Birliğin Türkiye'ye karşı kota uygulamasına son vermesine rağmen, gerek AB ülkelerinin o dönemde genel bir durgunluk içerisinde olması, gerek Uzak Doğu ülkelerinin bu sektörlerde rekabet gücü kazanmaları, Türkiye'nin bu ürünlerde Birliğe yaptığı ihracatını arttırmasını engelleyen en önemli iki faktör olmuştur.

AB Türkiye'nin en büyük ticaret ortağıdır ve Türkiye'nin dış ticaretinin yaklaşık % 50'lik payı AB ülkeleri ile yapılmaktadır. Türkiye'nin AB ülkeleri içinde dış ticaretinin en yoğun olduğu ülkeler Almanya, İngiltere, Fransa, İtalya ve Hollanda'dır. 1996 yılında Gümrük Birliği Anlaşmasından sonra Türkiye'nin Birliğe olan ihracatında

önemli bir artış meydana gelmezken ithalatında önemli derecede artış ortaya çıkmıştır. Türkiye ile AB arasındaki ticaret hacminin büyüklüğü, taraflar arasında ticari entegrasyonun önemli ölçüde sağlandığının bir göstergesidir.

Türkiye'nin toplam ihracatının % 50'sinin AB pazarına yönelmiş olduğu ve AB'deki ekonomik durgunluğa, ithalattaki daralmaya ve aynı pazardaki üçüncü ülkenin yarattığı rekabete rağmen, AB'ye ihracatının her yıl belirli bir oranda arttığı göz önüne alındığında, AB'nin istikrarlı bir pazar imkanı yarattığı ortaya çıkmaktadır. Gümrük Birliği ile bu durum daha da netleşmiş ve global ekonomik kriz ile birlikte üçüncü ülkelere yönelik ihracatta yaşanan azalış, AB ülkelerine yönelik ihracattaki artış ile dengelenmiştir.

Türkiye'nin gümrük birliğine girdikten sonra özellikle ilk yıllarda AB ülkelerinden olan ithalatı AB ülkelerine olan ihracatından daha fazla artmıştır. Gümrük birliğinin ticaret yaratıcı etkisi ortaya çıkmış ancak bu etkide ithalatın ihracattan daha büyük bir paya sahip olması, birlik lehine bir durum yaratmıştır. Türkiye aleyhine ortaya çıkan bu durumun en önemli sebepleri arasında AB ülkeleri ekonomilerine göre Türkiye ekonomisinin rekabet gücünün oldukça düşük olması, AR-GE faaliyetlerine yeterli kaynak ayrılamaması, Türk Sanayisi'nin teknoloji üreten bir yapıya kavuşturulamaması gibi nedenler yer almaktadır.

Türkiye gümrük birliğine girmeden önce de dış ticaretin büyük bölümünü AB ülkeleri ile yapmaktaydı. Bu nedenle gümrük birliğine girdikten sonra da üçüncü ülkelerle olan ticaretinde büyük farklılıklar gözlenmemektedir. Türkiye'nin AB dışındaki diğer ülke ve ülke grupları ile de ikili ilişkilerinin olması ticaret saptırıcı etkinin belirgin bir şekilde ortaya çıkmadığını göstermektedir.

Türkiye'de 1950'lerde montaj sanayi olarak kurulmaya başlayan elektronik sanayi, son yıllarda rekabet gücü olan, ihracatın en hızlı arttığı ve en hızlı gelişen sektörler arasında yer almış ve kendi teknoloji ve tasarımlarını geliştirecek güce sahip olmuştur. Son yirmi yıldır ekonomik kalkınmada ihracata dayalı büyüme modeli uygulayan Türkiye, elektronik sanayinin gerçekleştirdiği gelişme ile küresel düzeyde rekabet gücü

elde etmiş, teknolojinin sağladığı fiyat avantajı ile de kalite üstünlüğüne ulaşmıştır. Bu nedenle Türkiye'nin uluslararası piyasalarda yer alabilmesi için elektronik sanayinin, sanayinin bütün alanları için geliştirilen teknolojilerde ve özellikle ihracata dönük ürünlerde öncü sektör olması gerekmektedir.

Türk Elektronik Sanayi 1960'lı yıllardan beri sürekli bir değişim ve gelişim süreci içine girmiş, yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren büyük bir hızla gelişerek bütün sanayi dalları içerisinde vazgeçilmez bir etkinliğe erişmiş ve tüm faaliyetleri etkileyen temel bir sektör haline gelmiştir. Bu pazarın zamanla küresel olarak büyümesi de Türkiye'yi yabancı sermaye gözünde çekici bir konuma getirmiş ancak doğru politikaların uygulanamaması sonucunda Elektronik Sanayi gereken büyüklüğe erişememiştir.

Elektronik Sanayi; katma değeri yüksek, ileri teknolojilerle çalışan ve dünya genelinde pazar payını sürekli arttıran bir sektör olarak, yeni iş kolları ortaya çıkarma konusunda en önde gelen sanayi kollarından biri haline gelmiştir.

Son yıllarda elektronik sanayi, bilgi teknolojileri sanayiine dönüşerek büyük gelişmeler göstermektedir. Doğurgan teknolojilerin en önemlilerinden birisi durumundaki bilgi teknolojileri, gelişmiş ülkelerin rekabet üstünlüğünü sağlamada kullandıkları en önemli araç durumuna gelmiştir. Bu durum karşısında yirmi birinci yüzyılda Türkiye'nin gelişmiş ülkeler arasında yer almasında bilgi teknolojilerini özümseyip bir üst düzeyde üretime geçmesi vazgeçilmez bir durum haline gelmiştir. Elektronik sanayi sektörü, dünya genelinde ulaştığı 1,5 trilyon dolarlık pazar hacmiyle yirmi birinci yüzyılın en çok işgücü barındıran sektörü olarak tek başına bir sanayi olmaktan çıkmış ve diğer tüm sektörleri geliştiren temel ve doğurgan bir sanayiye dönüşmüştür. Türk Elektronik Sanayinin payı her ne kadar dünya ölçeklerinde ve Türkiye ekonomisinde istenilen boyutlarda değilse de elektronik sanayi sektörünün dinamizmi geleceğe yönelik beklentilerin olumlu yönde gelişmesini sağlamıştır.

Günümüz ekonomilerinde bilgi ve teknolojiye dayalı, katma değeri yüksek ürünlerin üretilmesi, kalkınmada belirleyici olması bakımından en başta gelen faktörlerden biridir.

Bu nedenle Türkiye'nin dünya pazarlarından aldığı payı arttırabilmesi için, gerek üretiminde gerekse ihracatında ileri teknoloji gerektiren ve katma değeri yüksek olan mallara ağırlık vermesi gerekmektedir. Türkiye'de diğer sektörlerden aldığı ve birçok sektöre sağladığı girdilere bağlı olarak zincirleme etki alanı oluşturan en önemli sektör elektronik sektörüdür. Bu rolüyle elektronik sektörü lokomotif rolü üstlenmekte ve böylece Türkiye'de toplam 61 sektörü etkilemektedir. Üretimde kullanılan hammadde ve ara mallarında % 30'luk payla en çok otomotiv sanayiine girdi sağlayan elektronik sanayi, bu nedenle en çok otomotiv sektörü üretiminden etkilenmektedir. Bu bağlamda elektronik sanayiindeki teknoloji değişimlerinde meydana gelecek herhangi bir değişim ve kalite artışları, bu sanayinin ürünlerini kullanan diğer sektörde de kalitenin artmasında olumlu etkide bulunacaktır.

Elektronik sanayi üretimi, ihracatı ve GSMH' nin 1989-2005 yılı verilerine başvurularak yapılan regresyon analizi sonucunda, varyans analizine göre model bir bütün olarak anlamlı çıkmıştır. Ayrıca modeldeki bağımsız değişkenler olan ihracat ve GSMH' nin tek tek bağımlı değişken olan elektronik sanayi üretimi ne derecede etkilediğine dair yapılan test sonucunda hem elektronik sanayi ihracatının hem de GSMH' nin elektronik sanayi üretimini etkilediği görülmüştür. Elde edilen modelde elektronik sanayi üretimindeki değişimlerin % 92'si elektronik sanayi ihracatı ve GSMH tarafından açıklanmaktadır. Elektronik sanayi üretimi ile elektronik sanayi ihracatı ve GSMH arasındaki ilişki derecesi % 96 olarak bulunmuş ve bu durumda da değişkenlerin aralarında kuvvetli ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.

1989-2005 yılı elektronik sanayi ihracatı ve reel döviz kuru verileri kullanılarak yapılan regresyon analizi sonucunda, tahmin edilen modelin % 5 anlamlılık düzeyinde sıfırdan farklı olması, elektronik sanayi ihracatının reel döviz kuru değişimleri karşısında etkilendiğini göstermektedir. Ayrıca t testi sonucunda da reel döviz kurunun elektronik sanayi ihracatını etkilediği görülmüştür. Elde edilen modelde elektronik sanayi ihracatındaki değişimlerin % 75' i reel döviz kuru değişimlerinden etkilenirken, elektronik sanayi ihracatı ile reel döviz kuru arasındaki ilişki % 87 olarak bulunmuş ve değişkenlerin aralarında kuvvetli ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.

Oluşturulan modelde reel döviz kurunun işaretinin pozitif olması ekonomik teoriyle de uyumludur.Yani reel döviz kurunun ihracata olan etkisi anlamlı çıkmış, reel döviz kurundaki yükselmelerin elektronik sanayi ihracatını arttırdığı doğrulanmıştır. Türkiye'nin ihracatının genel olarak sanayi ürünlerinden oluşması nedeniyle çalışmadaki elektronik sanayi, ihracatı açıklayan önemli değişkenlerden biri olmaktadır.

EK 1. Elektronik Sanayi Üretimi ve İhracatı ile GSMH Regresyon Analizi

Özet Çıktısı

<i>Regresyon İstatistikleri</i>	
Çoklu R	0,960362116
R Kare	0,922295393
Ayarlı R Kare	0,911194735
Standart Hata	566,9142634
Gözlem	17

ANOVA

	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Anlamlılık F</i>
Regresyon	2	53405511,02	26702755,51	83,0847489	0,000000
Fark	14	4499484,949	321391,7821		
Toplam	16	57904995,97			

	<i>Katsayılar</i>	<i>Standart Hata</i>	<i>t Stat</i>	<i>P-değeri</i>	<i>Düşük %95</i>	<i>Yüksek %95</i>
Kesişim	-	-	-	-	-	-
X Değişkeni 1	1350,095927	731,3851875	-1,845943766	0,086150148	2918,762536	218,5706818
X Değişkeni 2	0,633972399	0,248684445	2,549304598	0,023148589	0,100596838	1,16734796
X Değişkeni 2	0,016918422	0,005291434	3,197322933	0,006454815	0,005569416	0,028267428

EK 2. Reel Döviz Kuru ve Elektronik Sanayi İhracatı Regresyon Analizi

Özet Çıktısı

<i>Regresyon İstatistikleri</i>	
Çoklu R	0,865075603
R Kare	0,748355798
Ayarlı R Kare	0,731579518
Standart Hata	679,2165727
Gözlem	17

ANOVA

	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Anlamlılık F</i>
Regresyon	1	20579224,61	20579224,61	44,60796993	0,000007
Fark	15	6920027,289	461335,1526		
Toplam	16	27499251,9			

	<i>Katsayılar</i>	<i>Standart Hata</i>	<i>t Stat</i>	<i>P-değeri</i>	<i>Düşük %95</i>	<i>Yüksek %95</i>
Kesişim	-	-	-	-	-	-
X Değişkeni 1	6257,423072	1153,375265	-5,425314089	0,000070	8715,785767	3799,060378
	64,21977735	9,615293955	6,678919818	0,000007	43,72525082	84,71430388

KAYNAKÇA

Akgündüz, M., (2005), “Gümrük Birliği Öncesi ve Sonrasında Türkiye İle AB Ülkeleri Arasındaki İthalat-İhracat İlişkileri: Ekonometrik Bir Analiz”, <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/iletisimgm/mustafa_ahgunduzpdf> (Nisan 2006).

Arslan, M. ve diğerleri (2002), “Gümrük Birliği'nin Türk Ekonomisi ve Bütçesine Etkilerinin Analizi”, <http://www.canaktan.org/ekonomi/avrupa_birliği/linkler_turkce.htm> (Haziran 2006).

Atalay, M., Turhan, M., “Küreselleşme, Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türk İmalat Sanayii”, <<http://ekutup.dpt.gov.tr/planlama/42nciyil/atalaym.pdf>> (Mayıs 2006).

Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, “Avrupa Topluluklarının Tarihsel Gelişimi”, <<http://www.dtm.gov.tr/ab/AB%20Sayfasi/tarhsel.htm>> (Mayıs 2006).

Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, (2005), “Elektrik-Elektronik Sektörü”, <<http://www.dtm.gov.tr/IHR/madde/elektrik%20elektronik.htm>> (Temmuz 2006).

Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, “Türkiye-AB İlişkilerine Ait Bazı Önemli Tarihler”, <<http://www.foreigntrade.gov.tr/AB/Krono.htm>> (Şubat 2006).

Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, Gayri Safi Milli Hasıla, <<http://www.hazine.gov.tr/stat/e-gosterge.htm>> (Aralık 2006).

Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, Uluslararası Doğrudan Yatırım Verileri Bülteni, (Aralık 2006)

Çalışkan, Ö., (2003), “Dünya Yatırım Raporu-2002 Çerçevesinde Doğrudan Yabancı Yatırımlar Üzerine Değerlendirmeler”, <<http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/DTDERGI/OCAK2003/dünya.htm>> (Mayıs 2006).

Çeken, H.,(2004) “Bölgesel Ekonomik Bütünleşme Sürecinde Avrupa Birliği ve Avrupa Birliği'nin Dünya Dış Ticaret ve Sermaye Hareketlerindeki Yeri ve Önemi”,
<http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/ocak%202004/bolgesel_ekonomik.htm>
(Mayıs 2006).

Demir, O. ve Temur Y., “Gümrük Birliği'nin İlk İki Yılı Değerlendirmesi”,
<<http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/1ekim98/gmrkbln.htm>> (Mayıs 2006).

Devlet İstatistik Enstitüsü, (1997), “Türkiye-AT İlişkileri”,
<<http://www.die.gov.tr/PROJECTS/GUMRUK/ek.html>> (Mart 2006).

Devlet İstatistik Enstitüsü (2004), İmalat Sanayi Teknolojik Yenilik Anketi Sonuçları, Haber Bültenleri, Ocak 2004,
<<http://www.die.gov.tr/TURKISH/SONIST/TEKNYIM/imalatsan0104/pageindex.xls>>
(Aralık 2006).

Devlet Planlama Teşkilatı, İthalatım Mal Gruplarına Göre Dağılımı,
<http://ekutup.dpt.gov.tr/teg/2006/08/tv.7.xls> (Aralık 2006).

Devlet Planlama Teşkilatı, (2001), “Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Elektronik Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporu”, Ankara.

Devlet Planlama Teşkilatı, (2000), “Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Özel İhtisas Komisyonu Raporu”, Ankara.

Devlet Planlama Teşkilatı, “Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2004 Yılı Programı”,
<<http://ekutup.dpt.gov.tr/program/2004.pdf>> (Haziran 2006).

Devlet Planlama Teşkilatı (2006), Temel Ekonomik Göstergeler, 2002, s.35. , Temel Ekonomik Göstergeler, <http://ekutup.dpt.gov.tr/teg/2006/08teg.html> ,(Aralık 2006).

Devlet Planlama Teşkilatı, (2004), “Türkiye'nin Üyeliğinin AB'ye Muhtemel Etkileri”, Ankara.

Devlet Planlama Teşkilatı, (2003), “Türkiye Sanayi Politikası (AB Üyeliğine Doğru)”, Ankara.

Devlet Planlama Teşkilatı, 2006 Yılı Programı, <<http://ekutup.dpt.gov.tr/program/2006.pdf>> (Aralık 2006).

Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, (2005), “Dış Ticaret İstatistikleri”, <http://www.ceterisparibus.net/uluslararası/dış_ticaret.htm> (Ağustos 2006).

Dış Ticaret Müsteşarlığı (2006) , İstatistikler, <<http://www.dtm.gov.tr/AB/rakamlar/diticaret.htm>> (Aralık 2006).

Dış Ticaret Müsteşarlığı, Türkiye'nin Dış Ticaretinin AB Ülkelerine Dağılımı, <<http://www.dtm.gov.tr/AB/rakamlar/diticaret.htm>>(Aralık 2006).

Dış Ticaret Müsteşarlığı, Ülke Gruplarına Göre İhracat, <<http://www.dtm.gov.tr/ead/ekolar1/eko04.xls>> (Aralık 2006).

Dış Ticaret Müsteşarlığı, Ülke Gruplarına Göre İhracat, İthalat, <<http://www.dtm.gov.tr/ead/ekolar1/eko04.xls>>(Aralık 2006).

Dura, C. ve Atik H., (2003) “Avrupa Birliği Gümrük Birliği ve Türkiye” , Ankara:Nobel Yayın Dağıtım.

Egeli, H.A., “Dış Ticaret Açısından Sanayileşme Stratejileri ve Türkiye Açısından Değerlendirmesi”, <<http://www.manas.kg/pdf/sbd-2-11.pdf>> (Temmuz 2006)

Ertekin, M., (2005), “Sektörler İtibariyle Üretim-Dış Ticaret İlişkisi ve Rekabet Koşulları”, <<http://www.dtm.dov.tr/ead/ticaret/URETIM/DTdoc.>> (Haziran 2006).

İstanbul Sanayi Odası, (2001), “Avrupa Birliği'ne Tam Üyelik Sürecinde İstanbul Sanayi Odası Meslek Komiteleri Sektör Stratejileri Geliştirme Projesi Elektronik ve Telekomünikasyon Sektörü”, No:2001/17.

Karakayalı,H.,(2005), “Makro Ekonomi”, Manisa:Emek Matbaası.

Karakayalı, H., (2003), “Türkiye Ekonomisinin Yapısal Değişimi”, İzmir:Güleç Matbaacılık.

Karluk, R., (1996) “Avrupa Birliği ve Türkiye” , İstanbul:İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Yayınları.

Karluk, R., (1995), “Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişim ve Yapısal Değişim”, İstanbul:Beta Basım Yayım Dağıtım.

Kasman,A., (2003), Türkiye’de Reel Döviz Kuru Oynaklığı ve Bunun İhracat Üzerine Etkisi: Sektörel Bir Analiz, Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt XXII, Sayı 2 ,

Kayalar, T., (2003), “Cumhuriyetin 80. Yılında İhracatımızda Son Gelişmeler”, <<http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/ozelsayiekim/mustesar.htm>> (Temmuz 2006).

Kobifinans, (2006), “Elektrik-Elektronik Sektörü”, <<http://www.kobifinans.com.tr/sektor/010506/848>> (Temmuz 2006).

Kurumsal İlişkiler Dairesi Başkanlığı Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, (2003), “Türkiye-Avrupa Birliği (AB) İlişkilerindeki Gelişmeler ve AB İle Dış Ticaretimiz”, <<http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/ozelsayiekim/AB%20yazi.htm>> (Temmuz 2006).

Morgil, O., (2003), “Ekonomik Açından Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri ve Gümrük Birliği’nin İşleyişi”, <<http://www.tisk.org.tr/isveren>> (Mart 2006).

Ortadoğu Teknik Üniversitesi Avrupa Birliği Ofisi, “Gümrük Birliği” , <http://www.abofisi.metu.edu.tr/gumruk_birliigi.htm> (Mart 2006).

Özkıvrak, Ö., (2001), “Globalleşme, Bölgeselleşme, Mega Rekabet ve Türkiye”, <[http://www.foreigntrade.gov.tr/ead\(DTDERGI/OCAK2001/globalleşme.htm](http://www.foreigntrade.gov.tr/ead(DTDERGI/OCAK2001/globalleşme.htm)> (Mayıs 2006).

Öztürk, H., (1998), “Cumhuriyetimizin 75’inci Yılında Ülkemizde Uygulanan İthalat Politikalarına Genel Bir Bakış”, <<http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/EKİM98/ithpolitika.htm>> (Temmuz 2006).

Payzın, A. E., “Türk Elektronik Sanayinde Yeni Ürün Geliştirme” , <http://www.tyd.org.tr/erbil_elektronik.pdf> (Ağustos 2006).

Sabır, H., (2002), “Gelişmekte Olan Ülkeler Arasında Ekonomik Entegrasyon: Mercosur Örneği”, <<http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/temmuz2002/gelişmekte.htm>> (Mart 2006).

Seyidoğlu, H., (2001), “Uluslararası İktisat”, İstanbul:Kurtiş Matbaacılık.

Sönmez, M., (2003), “Cumhuriyetin 80. Yılında Genel İthalat Politikası”, <<http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/ozelsayiekim/mehmet.htm>> (Temmuz 2006).

Şener, H.İ., (2004), “Lizbon Stratejisi ve Türkiye’nin Rekabet Gücü”, <http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/DTDERGI/Nisan_2004/Lizbon.htm> (Mayıs 2006).

Turkab, “Ekonomik Bütünleşme ve Gümrük Birliği”, <<http://www.turkab-net/gb/gbbutun.htm>> (Şubat 2006).

Turkab, “Gümrük Birliği’nin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri”, <<http://www.turkab.net/gb/gbetki12.htm>> (Mayıs 2006).

Türk Elektronik Sanayicileri Derneği, “Bilgisayar Cihazları Yazılım ve AR-GE”, <<http://tesid.org.tr/tablo/bilgisayar.htm>> (Ağustos 2006).

Türk Elektronik Sanayicileri Derneği, “Profesyonel Ve Endüstriyel Cihazlar”,
<<http://www.tesid.org.tr/tablo/alsat5proend.htm>> (Ağustos 2006).

Türk Elektronik Sanayicileri Derneği, “2005’de Türk Elektronik Sanayii”,
<<http://www.tesid.org.tr/menu.htm>> (Ağustos 2006).

Türk Elektronik Sanayicileri Derneği, Tesid Elektronik Sanayii Almanadı, Ağustos
1999,Yayın No:20.

Türk Elektronik Sanayicileri Derneği, Tesid Elektronik Sanayii Almanadı, Ağustos
2001,Yayın No:22.

Türk Elektronik Sanayicileri Derneği, Tesid Elektronik Sanayii Almanadı, Ağustos
2002,Yayın No:23.

Türk Elektronik Sanayicileri Derneği, Tesid Elektronik Sanayii Almanadı, Temmuz
2003,Yayın No:24.

Türk Elektronik Sanayicileri Derneği, Tesid Elektronik Sanayii Almanadı, Temmuz
2004,Yayın No:25.

Türk Elektronik Sanayicileri Derneği, Tesid Elektronik Sanayii Almanadı, Ağustos
2005,Yayın No:26.

Türk Elektronik Sanayicileri Derneği, Tesid Elektronik Sanayii Almanadı, Temmuz
2006,Yayın No:27.

Uyar, S., “Ekonomik Bütünleşmeler ve Gümrük Birliği Teorisi”,
<<http://www.econturk.org/dtp13.htm>> (Şubat 2006).

Uyar S., “Gümrük Birliği’nin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri”,
<<http://www.econturk.org/dtm8.htm>> (Şubat 2006).

Uysal, C., (2001), “Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Tarihsel Süreci ve Son Gelişmeler”, 2001, <http://www.ceterisparibus.net/ab/ab_makaleler.htm> (Şubat 2006).

Yıldırım,O.,(2003), “Döviz Kurları Çerçevesinde Satınalma Gücü Paritesinin Zaman Serisi Analizi ve Türkiye Ekonomisi Uygulaması”, http://www.geocities.com/ceteris_tr/o_yildirim2doc.

Yılmaz,F.,(2003), Türkiye’de Küçük ve Orta Boy İşletmeler (Kobi’ler), <http://www.tisk.org.tr> (Aralık 2006).